

Förebyggande av våldsbejakande extremism

Sammanfattning

Utskottet föreslår fyra tillkännagivanden till regeringen

- om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings-, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel
- om dels behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet, dels behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer
- om ensamagerande terrorister och forskning om mekanismerna bakom självradikalisering
- om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck.

Utskottet avslår övriga motionsyrkanden. I betänkandet finns 11 reservationer (SD, V och -) och två särskilda yttranden (M och V).

Behandlade förslag:

Ett fyrtiotal yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2016/17.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	4
Redogörelse för ärendet	7
Ärendet och dess beredning.....	7
Utskottets överväganden.....	8
Bakgrund	8
Nationell samordnare som permanent myndighet och ökad samverkan.....	11
Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser	18
Kommunernas ansvar	28
Ansvar för skolhuvudmän m.fl.	32
Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel	36
Förhindra radikaliserings och rekrytering via sociala medier	40
Översyn av lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor.....	47
Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder	50
Anhörigas roll och den nationella orostelefonen	66
Ensamagerande våldsvarkare	71
Värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism.....	74
Uppföljning av rapport om utsatta områden	78
Reservationer	81
1. Nationell samordnare som permanent myndighet och ökad samverkan, punkt 1 (SD, -).....	81
2. Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser, punkt 2 (SD, -)	81
3. Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser, punkt 2 (V)	82
4. Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel, punkt 5 (V)	83
5. Förhindra radikaliserings och rekrytering via sociala medier, punkt 6 (V)	83
6. Översyn av lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor, punkt 7 (V)	84
7. Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder, punkt 8 (SD, -).....	85
8. Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder, punkt 8 (V)	86
9. Ensamagerande våldsvarkare, punkt 10 (V)	87
10. Uppföljning av rapport om utsatta områden, punkt 12 (SD, -)	87
11. Uppföljning av rapport om utsatta områden, punkt 12 (V).....	88
Särskilda yttranden	89
1. Förhindra radikaliserings och rekrytering via sociala medier, punkt 6 (M).....	89
2. Värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism, punkt 11 (V).....	89

Bilaga

Förteckning över behandlade förslag	90
Motioner från allmänna motionstiden 2016/17	90

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Nationell samordnare som permanent myndighet och ökad samverkan

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:648 av Roger Haddad (L) yrkande 2,

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkandena 5–7 och 13 samt

2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M) yrkande 3.

Reservation 1 (SD, -)

2. Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:865 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 48,

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 8,

2016/17:2321 av Kent Ekeröth och Adam Marttinen (båda SD),

2016/17:2346 av Kent Ekeröth (SD),

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 2 och

2016/17:3431 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 7.

Reservation 2 (SD, -)

Reservation 3 (V)

3. Kommunernas ansvar

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:865 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 46,

2016/17:1537 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1,

2016/17:1717 av Robert Hannah (L) yrkande 3 och

2016/17:3383 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 6.

4. Ansvar för skolhuvudmän m.fl.

Riksdagen avslår motion

2016/17:3431 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 8.

5. Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings-, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 3.

Reservation 4 (V)

6. Förhindra radikalisering och rekrytering via sociala medier

Riksdagen avslår motion

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 9.

Reservation 5 (V)

7. Översyn av lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor

Riksdagen avslår motion

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 10.

Reservation 6 (V)

8. Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför dels om behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet, dels om behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 1 och

2016/17:3290 av Andreas Norlén m.fl. (M) yrkande 3,

bifaller delvis motionerna

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 4 och

2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M) yrkande 6 och

avslår motionerna

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkandena 2–4 och

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 5.

Reservation 7 (SD, -)

Reservation 8 (V)

9. Anhörigas roll och den nationella orostelefonen

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:648 av Roger Haddad (L) yrkande 1,

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 11 och

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 6.

10. Ensamagerande våldsverkare

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om ensamagerande terrorister och forskning om mekanismerna bakom självradikalisering och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 9 och

avslår motion

2016/17:1729 av Said Abdu (L).

Reservation 9 (V)

11. Värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen delvis motion

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 11 och avslår motion

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 10.

12. Uppföljning av rapport om utsatta områden

Riksdagen avslår motion

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 12.

Reservation 10 (SD, -)

Reservation 11 (V)

Stockholm den 30 maj 2017

På konstitutionsutskottets vägnar

Andreas Norlén

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Andreas Norlén (M), Björn von Sydow (S), Hans Ekström (S), Annicka Engblom (M), Veronica Lindholm (S), Jonas Millard (SD), Maria Abrahamsson (M), Per-Ingvar Johnsson (C), Agneta Börjesson (MP), Patrick Reslow (-), Emanuel Öz (S), Fredrik Eriksson (SD), Tina Acketoft (L), Mia Sydow Mölleby (V), Tuve Skånberg (KD), Laila Naraghi (S) och Berit Högman (S).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet 36 motionsyrkanden från allmänna motionstiden 2016/17 om förebyggande av våldsbejakande extremism. Motionsyrkandena rör bl.a. den nationella samordnaren och ökad samverkan, utökat informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser, kommunernas ansvar, skolhuvudmäns ansvar, anhörigas roll och orostelefonen, insatser för individer som lämnar extremistiska miljöer, kunskaphöjande åtgärder och ensamagerande våldsverkare.

Utskottets ledamöter i M, C, L och KD har väckt ett förslag till utskottsinitiativ (prot. 2016/17:37).

Den 7–10 februari 2017 reste utskottet till Frankrike för att inhämta erfarenheter och studera frågor inom utskottets beredningsområde. Vid flera möten behandlades frågan om förebyggande arbete mot radikaliserings och våldsbejakande extremism. Utskottet träffade bl.a. generalsekreteraren för regeringens kommitté för förebyggande av brott och radikaliserings.

Vid sammanträdet den 28 mars 2017 lämnade kultur- och demokrati-minister Alice Bah Kuhnke information om det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.

Vid sammanträdet den 27 april 2017 lämnade den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism information om samordnarens uppdrag och verksamhet.

Säkerhetspolisen lämnade information i ärendet vid sammanträdet den 11 maj 2017.

Utskottets överväganden

Bakgrund

Regeringens skrivelse 2014/15:144

I skrivelsen Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism (skr. 2014/15:144) redovisade regeringen 21 åtgärder som den har vidtagit för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Åtgärder syftar till att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och att utveckla förebyggande insatser och metoder. Myndigheter, kommuner och det civila samhällets organisationer, inklusive trossamfund, ska genom dessa åtgärder mer samordnat och effektivt kunna bidra till att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Åtgärder kan delas in i fem grupper.

Nationell samordning för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism

Regeringen anförde i skrivelsen att nyckeln till ett framgångsrikt förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism är kunskap, ansvarsfördelning och en fungerande samverkan mellan relevanta myndigheter, kommuner och landsting. Det gäller i synnerhet statliga och kommunala myndigheter och förvaltningar som fritidsverksamhet, skola, socialtjänst och Polismyndigheten, de särskilda ungdomshemmen och Kriminalvården. Samverkan är nödvändig för att bygga upp ett arbete som värnar demokratin. Det behövs för att kunna motverka att våldsbejakande politisk och religiös extremism uppkommer, etablerar eller breder ut sig. Det behövs också för att kunna göra insatser för personer som är i riskzonen för att ansluta sig eller som redan har anslutit sig till extremistiska rörelser samt för avhoppare från sådana rörelser. Det handlar om att skapa en samsyn om lokala problem och deras orsaker och om att mer effektivt ta vara på tillgängliga erfarenheter och kunskaper i syfte att det förebyggande arbetet ska bli långsiktigt och kunskapsbaserat (åtgärd 1–4).

Åtgärder för att värna demokratin och alla människors lika värde och rättigheter

Åtgärder inom detta område har, anförde regeringen, en bred inriktning då de omfattar alla inom relevanta grupper, t.ex. alla elever, alla ungdomar, alla berörda yrkesgrupper, alla trossamfund. Åtgärder syftar framför allt till att främja demokratisk medvetenhet och alla människors lika värde och rättigheter och därmed till att påverka individer med målsättningen att minska grogrunderna för antidemokratiskt beteende, våldsbejakande ideologier och radikaliserings. Dessa åtgärder fångar även upp individer i riskzonen eller individer som redan har anslutit sig till en våldsbejakande extremistisk rörelse.

Den nationella samordnarens uppdrag att genomföra riktade utbildningsinsatser ska anpassas till lokala behov och kan exempelvis vara både grundläggande och fördjupande (åtgärd 5–9).

Åtgärder mot identifierade risker

Åtgärderna 10–15 riktar sig till riskgrupper eller områden där det finns identifierade risker och problem kopplade till våldsbejakande extremism.

Åtgärder för att individer ska lämna våldsbejakande extremistiska rörelser

Enligt regeringen ska åtgärderna inom detta område utveckla insatser för individer som är eller har varit involverade i våldsbejakande extremistiska rörelser och syftar till att kunna bemöta ideologiskt övertygade individer och att minska risken för återfall i ideologiskt motiverad brottslighet hos enskilda individer (åtgärd 16–19).

Stärkt nordiskt och internationellt kunskaps- och erfarenhetsutbyte

Regeringen framhåller att den internationella samverkan och det internationella kunskaps- och erfarenhetsutbytet har bidragit till att utveckla det nationella arbetet i Sverige för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Denna samverkan kommer att fortsätta (åtgärd 20 och 21).

Tillkännagivanden till regeringen med anledning av skrivelsen

Konstitutionsutskottet behandlade skrivelsen och motioner som väckts med anledning av skrivelsen samt motioner som väckts under allmänna motions-tiden 2015/16 i betänkande 2015/16:KU4. Utskottet välkomnade regeringens skrivelse om åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism. Det är en allvarlig och angelägen fråga. Demokratin måste värnas, och samhället måste bli mer motståndskraftigt mot radikaliserings till våldsbejakande extremism. Det är utomordentligt viktigt att samverkan mellan samtliga berörda aktörer säkerställs, liksom att arbetet på lokal nivå stärks. Enligt utskottets mening är de åtgärder m.m. som regeringen presenterade i skrivelsen goda verktyg i det arbetet, även om utskottet ansåg att ytterligare åtgärder bör vidtas (se vidare nedan). Utskottet föreslog att skrivelsen skulle läggas till handlingarna.

Utskottet föreslog vidare följande tillkännagivanden till regeringen:

- att det är angeläget att det arbete som bedrivs av den nationella samordnaren tas till vara samt att det därutöver finns behov av att kontinuerligt utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism
- att det finns behov av att sprida kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi samt att uppgiften att genomföra detta förslagsvis kan tilldelas Forum för levande historia

- att det finns anledning att se över behovet av ett förtydligat ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar
- att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna eftersom de inte lever upp till grundläggande demokrativärderingar
- att det bör utvecklas metoder och redskap för att identifiera organisationer och samfund som vill motverka radikaliserings, och att dessa organisationer och samfund bör stärkas och stödjas
- att det är viktigt att i digitala miljöer där det förekommer våldsförhärsligande budskap som utgör verktyg i rekrytering till extremistiska organisationer och konstellationer sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden
- att det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands.

Utskottet föreslog att riksdagen skulle avslå övriga motionsyrkanden. I betänkandet fanns sex reservationer (SD) och ett särskilt yttrande (V). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandena

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s. 76 f.) redogjorde regeringen för resultatet av de åtgärder som regeringen har vidtagit i syfte att värna demokratin mot våldsbejakande extremism och som redovisats till riksdagen i den nämnda skrivelsen. Regeringen behandlade även de nämnda tillkännagivandena som riksdagen gjorde med anledning av skrivelsen och ansåg att de fick anses vara tillgodosedda fullt ut (se under respektive rubrik nedan).

Utskottet delade regeringens bedömning när det gäller tre av tillkännagivandena (bet. 2016/17:KU1 s. 27 f.). Det rör tillkännagivandena om den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, om kunskaphöjande åtgärder om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi och om att stärka och stödja samfund och organisationer som vill motverka radikaliserings. När det gäller övriga tillkännagivandena delade utskottet inte regeringens bedömning att tillkännagivandena med redovisade åtgärder var tillgodosedda fullt ut. Utskottet förutsatte att regeringen skulle återkomma i sin skrivelse om behandlingen av riksdagens skrivelser (skrivelse 75) med bl.a. en redogörelse för de ytterligare åtgärder som vidtagits i utestående delar.

I skrivelse 2016/17:75 har regeringen redogjort för de ytterligare åtgärder som har vidtagits (se under respektive rubrik nedan).

Nationell samordnare som permanent myndighet och ökad samverkan

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om den nationella samordnarens verksamhet och om uppdrag till länsstyrelserna att samordna och stödja kommunerna och till den nationella samordnaren att ta fram riktlinjer för konkreta förebyggande insatser på lokal nivå. Vidare avslås ett motionsyrkande om samverkan med muslimska församlingar.

Jämför reservation 1 (SD, -).

Motionerna

I partimotion 2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om att den nationella samordnarens verksamhet bör bli permanent genom att det skapas en ny myndighet med uppdrag att stödja och samordna andra aktörers arbete mot våldsbejakande extremism. Motionärerna anser att det är viktigt att det arbete som har påbörjats och pågår inte överges, utan att det får fortsätta i en mer permanent form.

Motionärerna begär också i yrkande 7 ett tillkännagivande om att den nya myndigheten bör ges mandat att initiera forskning om våldsbejakande extremism och utvärdera olika insatser.

I samma motion yrkande 5 begärs också ett tillkännagivande om att länsstyrelserna, med utgångspunkt i den nationella samordnarens arbete, bör få i uppdrag att samordna och stödja kommunernas arbete med att ta fram handlingsplaner. Som skäl anför motionärerna att vissa kommuner saknar kunskap om våldsbejakande extremism och hur en handlingsplan ska utformas, medan andra kommuner saknar resurser att på egen hand driva ett omfattande arbete mot våldsbejakande extremism. Det finns därför stora behov av samordning och att kommuner gemensamt gör insatser mot våldsbejakande extremism.

I samma motion yrkande 13 begärs vidare ett tillkännagivande om att en lämplig aktör, förslagsvis den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, bör ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för konkreta förebyggande insatser på lokal nivå och vid behov bistå med hjälp och vägledning för att arbetet ska implementeras och komma igång. Motionärerna anser att det förebyggande arbetet bör bestå i insatser mellan aktörer på både nationell, regional och lokal nivå samt även inkludera civila samhällsaktörer, skolan och fritidsverksamhet och trossamfund. Det är viktigt att t.ex. lärare och fritidsledare har kunskap om extremism och kan upptäcka radikaliseringsrisker.

I partimotion 2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M) yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om att regeringen ska ta fram en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet mot radikaliseringsrisker och terrorism.

Motionärerna anser att det är positivt att regeringen presenterat en uppdaterad strategi mot terrorism, men anser att det förebyggande arbetet bör konkretiseras genom att olika typer av insatser identifieras och att det utarbetas en handlingsplan för hur det förebyggande arbetet ska bedrivas där det också framgår vem som har ansvar för vad. Motionärerna hänvisar till den politiska överenskommelsen som träffades 2015, och att det nåddes enighet om att kommunerna har ett ansvar för ett strukturerat och konkret arbete med att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande grupper. Det är viktigt att det lokala och centrala ansvaret samspelar vad gäller återvändare. Motionärerna anför vidare att regeringen ska överväga vilka åtgärder som kan vidtas om det finns kommuner som inte lever upp till sitt ansvar.

I motion 2016/17:648 av Roger Haddad (L) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om samverkan med muslimska församlingar i arbetet mot våldsbejakande extremism. Motionären anser att de muslimska församlingarna måste involveras i större utsträckning i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Regeringens strategi mot terrorism

Regeringen lade i augusti 2015 fram en ny nationell strategi mot terrorism som ska vara utgångspunkten för Sveriges långsiktiga arbete på detta område, både nationellt och internationellt (skr. 2014/15:146). Syftet är att skapa en tydlig struktur för det arbete som krävs för att motverka terroristbrottslighet. I strategin betonas vikten av samverkan och en tydlig uppföljning av det arbete som görs.

Överenskommelse om åtgärder mot terrorism

Den 10 december 2015 presenterades en överenskommelse mellan Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna om åtgärder mot terrorism. I överenskommelsen uttalas bl.a. att det arbete som den nationella samordnaren genomför måste fortsätta i någon form efter mandatets utgång i juni 2016.

Den nationella samordnarens uppdrag

Regeringen beslutade i juni 2014 att tillkalla en särskild utredare att i rollen som nationell samordnare förbättra samverkan mellan myndigheter, kommuner och organisationer på nationell, regional och lokal nivå när det gäller arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (dir. 2014:103). Den nationella samordnaren ska involvera berörda aktörer på lokal nivå, såsom socialtjänst, skola, polis, fritidsverksamhet och organisationer inom det civila samhället, inklusive trossamfund, samt underlätta utvecklingen av lokala samarbetsformer mellan aktörer i syfte att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Samordnaren ska erbjuda

stöd och rådgivning till kommuner som identifierar problem med våldsbejakande extremism. Samordnarens uppdrag innefattar även att verka för att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och utveckla förebyggande metoder.

I syfte att stärka den nationella samordnarens arbete gentemot myndigheter, kommuner och det civila samhällets organisationer inklusive trossamfund, gav regeringen i mars 2015 ett tilläggsdirektiv (dir. 2015:27) som innebär att samordnaren ska förbättra stödet till anhöriga, utreda förutsättningarna för en pilotverksamhet med en nationell stödtelefon, ta fram och initiera genomförandet av en sammanhållen strategi för arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, uppmuntra till insatser för individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser, och inrätta ett nätverk av experter. Genom ett tilläggsdirektiv (dir. 2015:86) i augusti 2015 fick samordnaren vidare i uppdrag att ge en etablerad frivilligorganisation i uppdrag att genomföra en pilotverksamhet med en nationell stödtelefon dit bl.a. anhöriga, kommuner och organisationer kan vända sig för att få information, råd och stöd.

Genom ett tilläggsdirektiv (dir. 2016:43) i juni 2016 fick den nationella samordnaren i uppdrag att analysera och föreslå hur det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism bör samordnas och organiseras nationellt inom ramen för befintlig myndighetsstruktur fr.o.m. januari 2018. Samordnaren ska även analysera vilket ansvar kommunerna har för att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande grupper och utifrån analysen utreda olika alternativ till hur kommunernas ansvar bör utformas samt föreslå vilka åtgärder som skulle kunna vidtas mot kommuner som inte lever upp till sitt ansvar.

Samordnaren ska även bl.a. vidareutveckla och fördjupa det kunskapsbaserade förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism på nationell, regional och lokal nivå och bistå myndigheter, kommuner, organisationer och trossamfund med expertkunskap i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Samordnaren ska vidare i samverkan med berörda myndigheter

- bistå kommunerna med att utveckla sitt kunskapsbaserade arbete och med att ta fram lokala handlingsplaner
- bistå kommunerna med att ge kunskap och stöd till olika personalgrupper i frågor om våldsbejakande extremism
- bistå med rådgivning för att utveckla det lokala arbetet med insatser för personer som riskerar att involveras i eller redan är involverade i våldsbejakande extremism och utveckla stöd till anhöriga
- bistå kommunerna med att utveckla insatser för individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser
- stödja kommunerna med att identifiera och utveckla samarbete med organisationer och trossamfund som vill förebygga antidemokratiska beteenden, radikalisering och rekrytering till våldsbejakande extremism.

Uppdraget ska slutredovisas den 12 januari 2018.

Nationell strategi mot våldsbejakande extremism

I mars 2015 fick den nationella samordnaren i uppdrag att ta fram en strategi mot våldsbejakande extremism. Strategin som presenterades i juni 2016 har tre dimensioner – främjande, förebyggande och förhindrande (Ku2016/01651/D). Den främjande dimensionen innebär ett inkluderande demokratistärkande arbete för att skapa ett motståndskraftigt samhälle. Den förebyggande dimensionen riktas mot grupper och individer som är mottagliga för rekrytering till våldsbejakande extremism. Den förhindrande dimensionen är inriktad på åtgärder mot individer som befinner sig i våldsbejakande extremistmiljöer samt anhöriga till dessa.

Samordnaren angav färdriktningen för det fortsatta arbetet genom följande åtgärder på lokal nivå:

- Demokrati – samverkan mellan kommunen och civilsamhället måste utvecklas.
- Politisk vilja och ansvar.
- Samordnare bör finnas i varje kommun.
- Lägesbild bör upprättas i samverkan med berörda aktörer.
- Samverkan är ett kommunalt ansvar, och de s.k. kunskapshusen kan tjäna som förebild.
- Handlingsplan ska utgå från lägesbilden.
- Informationsdelning utifrån de regelverk som finns.
- Kommunen bör ha resurser för att ge stöd till anhöriga.
- Stöd att lämna våldsbejakande extremism bör finnas i en kommun.
- Den idéburna sektorn ska vara en tydlig samverkanspartner.

På nationell nivå räknades följande åtgärder upp:

- Nationell samordning.
- Ett nationellt expertnätverk ska utveckla konkreta insatser.
- Kunskapsbaserade arbetssätt ska tillgängliggöras.
- Sjukvården bör inkluderas i arbetet mot våldsbejakande extremism.
- Befintliga riktlinjer för informationsdelning bör nå ut till alla verksamheter.
- Utbildning till berörda aktörer.
- Propaganda och medier – kunskap ska utvecklas för ett förebyggande arbete.
- Samordnarens insatser ska utvärderas.

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92)

I december 2016 överlämnade samordnaren delbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92).

I betänkandet föreslås att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) fr.o.m. den 1 januari 2018 ska överta rollen som nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Som skäl för förslaget framhålls bl.a. att myndigheten stöder forskning om radikaliserings och terrorism och att den har centrala kontakter inom forskarvärlden och att det därför inte bör vara några problem att utveckla den egna kompetensen i våldsbejakande extremism. Den nuvarande samordnarens befintliga nationella expertnätverk kan bidra med att utveckla forskning om samhälleliga risker, och det gäller även demokratistärkande åtgärder och kontakter med civilsamhället, inte minst mot bakgrund av att frågor om social hållbarhet börjat vinna intresset inom krisberedskapen och för vissa kommuner redan utgör en del i risk- och sårbarhetsanalyser. I fråga om nationell samordning har MSB redan denna uppgift på krisberedskapsområdet, och att inkludera riskerna med våldsbejakande extremism framstår som ett logiskt steg. Det handlar om att reducera riskerna med sådan extremism i syfte att förebygga oönskade händelser. Den nationella strategin mot våldsbejakande extremism med samordning, lägesbilder och handlingsplan som centrala moment framstår som naturliga byggstenar i det sätt att arbeta som kännetecknar krisberedskapen. MSB bör därför via länsstyrelserna kunna ge mycket stöd till kommunerna med att ta fram lokala lägesbilder, alternativt bygga ut risk- och sårbarhetsanalyserna till att omfatta även våldsbejakande extremism. Detsamma gäller i fråga om handlingsplaner.

I betänkandet påpekas att det är kommunerna som utgör de centrala aktörerna i arbetet mot våldsbejakande extremism. En stor fördel är MSB:s förankring hos kommunerna och länsstyrelserna, där krisberedskapen går som länkar i en kedja från kommunerna via länsstyrelserna till MSB. Enligt samordnarens bedömning är myndighetens förmåga till både samordning och att operativt arbeta på fältet tillsammans med länsstyrelser och kommuner en styrka. Den våldsbejakande extremismen med dess propaganda och destabiliserande effekt på samhället omfattar också områden som är mycket aktuella för MSB, nämligen både för det civila och för det psykologiska försvaret.

I ett författningsförslag föreslås att den nya myndigheten ska svara för den nationella samordningen mot våldsbejakande extremism. Det innebär att övergripande samordna det nationella arbetet mot sådan extremism och att i samverkan med andra

- följa och analysera utvecklingen av den våldsbejakande extremismens omfattning och struktur
- följa och analysera de demokratistärkande åtgärderna samt insatserna för att motverka inträde i våldsbejakande extremism och utträde ur sådana miljöer
- initiera och följa forskningen på dessa områden
- följa det internationella arbetet mot våldsbejakande extremism
- sammanställa och sprida forskningsresultat, metoder och erfarenheter

- stödja länsstyrelserna genom vägledning och råd
- ge regeringen underlag för åtgärder och prioriteringar.

Vidare föreslås att länsstyrelserna får en roll som länsvisa samordnare gentemot kommunerna. Som skäl för detta anförs att länsstyrelserna har tät kontakt med och god kunskap om länets kommuner. Till det kommer den nämnda funktionen inom krisberedskapen, mellan kommunerna och MSB. Länsstyrelsens viktigaste roll blir att stödja kommunerna i deras arbete med samordning, att ta fram lägesbilder och handlingsplaner samt att ge råd och stöd. På länsstyrelsens initiativ kan olika samarbeten initieras mellan kommunerna.

Delbetänkandet har remitterats, och remisstiden gick ut den 24 mars 2017. Det bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Artikel på DN Debatt

I en debattartikel i Dagens Nyheter under rubriken Bristar i arbetet med återvändare från terrorresor den 27 mars 2017 identifierar den nationella samordnaren ett antal brister i arbetet med återvändare från terrorresor som hon menar måste åtgärdas. Hon anför bl.a. att nationella riktlinjer behövs, och fortsätter:

Det finns ett behov av nationella riktlinjer kring vilket ansvar olika aktörer har i att stödja personer som vill lämna extrema miljöer. Vad händer efter Säkerhetspolisens första kontakt? Utöver att nationella riktlinjer fungerar som ett stöd till socialtjänsterna säkerställer de också att man som invånare erbjuds samma typ av stöd oavsett vilken kommun man bor i.

Tidigare behandling

I samband med utskottets behandling av regeringens skrivelse Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism (skr. 2014/15:144) behandlade utskottet motionsyrkanden om den nationella samordnarens arbete och om att samordnaren borde avsättas och ersättas av en icke politisk samordnare (bet. 2015/16:KU4). Utskottet delade justitieutskottets uppfattning att uppgiften att utse en nationell samordnare mot våldsbejakande extremism i första hand är en fråga för regeringen, och utskottet hade inte några invändningar mot den samordnare som var utsedd och avstyrkte därför motionen.

Utskottet framhöll vidare det angelägna i att det arbete som bedrivs av den nationella samordnaren tas till vara samt att det därutöver finns behov av att kontinuerligt utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism. Utskottet noterade att det sagda ligger i linje med vad regeringen uttalat i skrivelsen och i den överenskommelse som träffades den 10 december 2015 mellan Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna om åtgärder mot terrorism, men utskottet ansåg med hänsyn till frågans stora vikt att riksdagen borde tillkännage det sagda för

regeringen. Därmed föreslog utskottet att riksdagen delvis skulle bifalla motionen. I betänkandet finns en reservation i denna del (SD). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandet

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s. 76) redogjorde regeringen för behandlingen av tillkännagivandet. Med anledning av tillkännagivandet om att det är angeläget att ta till vara det arbete som bedrivs av den nationella samordnaren och att det därutöver finns behov av att kontinuerligt utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism har regeringen dels förlängt uppdraget för den nationella samordnaren till den 12 januari 2018 (dir. 2016:43), dels utsett en ny samordnare för det fortsatta uppdraget.

I samordnarens uppdrag ingår även att analysera och föreslå hur det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism nationellt bör samordnas och organiseras inom ramen för befintlig myndighetsstruktur fr.o.m. januari 2018. Därutöver ska den nationella samordnaren analysera kommunernas ansvar för att förebygga radikaliserings- och rekryteringsgrupper till våldsbejakande grupper och arbetet som bedrivs i denna del. Utifrån analysen ska samordnaren utreda olika alternativ till utformningen av kommunernas ansvar och lämna förslag till vilka åtgärder som kan vidtas mot de kommuner som inte lever upp till sitt ansvar. Det framhölls vidare att den nationella samordnaren har överlämnat en nationell strategi mot våldsbejakande extremism och att denna strategi kommer att vara vägledande för samordnarens fortsatta arbete. Av propositionen framgick att nämnda strategi ligger i linje med regeringens förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och terrorism.

Med dessa åtgärder ansåg regeringen att tillkännagivandet var tillgodosett och slutbehandlat.

I regeringens skrivelse 2016/17:75 vidhåller regeringen att denna punkt är slutbehandlad.

Utskottets ställningstagande

I delbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92) föreslås att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap fr.o.m. den 1 januari 2018 ska överta rollen som nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Myndigheten ska övergripande samordna det nationella arbetet mot sådan extremism och i samverkan med andra aktörer bl.a. stödja kommuner som identifierar problem med våldsbejakande extremism. Länsstyrelserna föreslås få en roll som länsvisa samordnare gentemot kommunerna och ska stödja kommunerna i deras arbete med att bl.a. ta fram handlingsplaner. Delbetänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet. Utskottet avstyrker motionerna 2016/17:1987 yrkande 5–7 och 13

och motion 2016/17:648 yrkande 2 med hänvisning till den pågående beredningen.

Utskottet anser att det är viktigt att regeringen säkerställer att de övergripande strategier som utarbetats för att förebygga våldsbejakande extremism omsätts i konkreta åtgärder, vilket är en förutsättning för att strategierna ska få genomslag i verkligheten. Utskottet finner för dagen inte skäl att göra något tillkännagivande med anledning av motion 2016/17:3387 yrkande 3. Yrkandet avstyrks därmed.

Utökad informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ett utökad informationsutbyte mellan myndigheter och en översyn av offentlighets- och sekretesslagen och annan lagstiftning i syfte att öka förutsättningarna för bättre samordning mellan myndigheterna.

Jämför reservation 2 (SD, -) och 3 (V).

Motionerna

I kommittémotion 2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om att se över offentlighets- och sekretesslagen (OSL). Enligt motionärerna är problemet att OSL i praktiken inte medger att kommunerna får tillgång till uppgifter från Polismyndigheten och Säkerhetspolisen som kommunerna behöver för att framgångsrikt motarbeta att människor ansluter sig till våldsbejakande extremism. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har påpekat att kommunerna på grund av att sekretess råder inte får ta del av polisiär underrättelseinformation om t.ex. att en viss person från en kommun har varit i Syrien och stridit, eller om våldsbejakande nätverk har etablerat sig i en kommun. Kommunerna får enligt SKL inte heller in s.k. orosanmälningar från Säkerhetspolisen i tillräckligt hög grad, trots att alla myndigheter har skyldighet att anmäla till socialtjänsten om de får kännedom om att barn far illa. Polisen har bekräftat att stränga sekretesskrav förhindrar kommunernas socialtjänster att informera Säkerhetspolisen om personer över 21 år som kan vara på väg att radikaliseras, men där det inte finns någon konkret misstanke. De nämnda svårigheterna hör enligt motionärerna samman med att generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL inte medger att sekretessbelagda uppgifter lämnas från en myndighet till en annan, såvida det inte är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Om uppgiften omfattas av socialtjänstsekretess får sekretessen över huvud taget inte brytas.

Motionärerna menar att sekretesskyddet ska vara starkt för den enskildes integritet, men att det är angeläget för samhällets arbete mot våldsbejakande extremism att kommunerna och polisen kan samarbeta på bästa möjliga sätt. I syfte att förebygga och förhindra att personer radikaliserats är det därför angeläget att tillämpliga bestämmelser i OSL ses över.

I kommittémotion 2016/17:2321 av Kent Ekeröth och Adam Marttinen (båda SD) begärs ett tillkännagivande om att lättare kunna bryta sekretessen i OSL. Enligt motionärerna har det visat sig att kommuner ofta inte får ge polisen information som hade varit värdefull för deras brottsförebyggande arbete. Sekretessbarriären är särskilt stark när det handlar om personer som fyllt 21 år. Det gör att polisen inte kan få reda på ifall socialtjänsten, i en känd extremistisk miljö, har träffat på en person som visat tydliga tecken på radikalisering och till och med sagt sig stå på IS sida. Motionärerna pekar på att den generalklausul som finns i OSL, som gör det möjligt att bryta sekretessen, ofta enligt poliser på fältet inte går att använda. Motionärerna anser alltså att lagen måste ändras så att det blir klart och tydligt att sekretess inte föreligger för misstänkta våldsbejakande extremister eller terrorister.

Även i motion 2016/17:2346 av Kent Ekeröth (SD) begärs ett tillkännagivande om en översyn av sekretessreglerna för att förbättra möjligheterna att överföra information mellan socialtjänsten och polisen.

I en partimotion 2016/17:865 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 48 begärs ett tillkännagivande om att förändra regelverket för sociala insatsgrupper för att kunna bryta sekretessen när det gäller radikalisering. Motionärerna anför att arbetet i sociala insatsgrupper avser samverkan kring en ung person där socialtjänsten ansvarar för att andra myndigheter och aktörer görs delaktiga utifrån den unges behov. Sociala insatsgrupper finns i dag för att hjälpa unga att sluta begå brott, men inte när det gäller radikalisering. Motionärerna vill utöka den sekretessbrytande regel som gör det möjligt för socialtjänst, skola och polis att samverka och hjälpa unga personer ur ett destruktivt beteende.

I kommittémotion 2016/17:3431 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 7 begärs ett tillkännagivande om informationsutbyte mellan Säkerhetspolisen, Polismyndigheten och kommuner. Motionärerna framhåller att frågan om sekretess och delning av insamlad information från Säkerhetspolisen till andra myndigheter är en central del i arbetet för att förhindra och förebygga våldsbejakande extremism, radikalisering och ytterst terrorism eller terrorresor. Utbytet av information fungerar inte enhetligt i landet. Om det lokala arbetet, som den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism verkar för, på allvar ska kunna bedrivas effektivt, krävs att vissa sekretessregler ses över så att de underlättar för Polismyndigheten och Säkerhetspolisen att utbyta information. Det är uppenbart att så inte är fallet i dag. Dessutom måste delning kunna ske, inom vissa ramar, mellan Säkerhetspolisen och den lokala socialtjänsten om situationen kräver att samhället ska kunna vidta åtgärder för att förhindra att unga personer t.ex. ansluter sig till terrororganisationer som Daish. Skyddet för den enskildes integritet gör att sekretessbestämmelserna måste vara starka, men det måste

finnas möjlighet för myndigheter att utbyta information som är av väsentlig betydelse för ett fungerande arbete lokalt mot terrorism och våldsbejakande extremism.

I partimotion 2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 8 begärs ett tillkännagivande om att det bör göras en översyn av relevant lagstiftning och regleringsbrev till berörda myndigheter i syfte att öka förutsättningarna för bättre samordning samtidigt som skyddet för den personliga integriteten värnas. Motionärerna anför att samordningen mellan kommuner och myndigheter behöver förbättras. Det är av stor vikt att samarbetet och informationsutbytet mellan kommuner och myndigheter är välfungerande för att tidigt hitta personer som dras till våldsbejakande miljöer. Samtidigt är det viktigt att behålla och upprätthålla hög rättssäkerhet i förfarandet och värna skyddet för den personliga integriteten.

Gällande ordning

Bestämmelser om behandling av personuppgifter och regler till skydd för den personliga integriteten finns på såväl internationell som nationell nivå. På internationell nivå finns bestämmelser i form av olika internationella konventioner och rekommendationer samt regleringen inom EU. På nationell nivå finns regler dels i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, dels i personuppgiftslagen (1998:204), förkortad PUL, och i särskilda s.k. registerförfattningar.

Regler om utlämnande av uppgifter från en myndighet till en annan finns både i OSL och i myndigheternas registerförfattningar. För att myndigheter ska kunna utbyta information krävs dels att informationen inte omfattas av sekretess eller att sekretessen kan brytas, dels att bestämmelser om behandling av personuppgifter i myndigheternas registerförfattningar ger stöd för att uppgifter kan lämnas ut.

Offentlighetsprincipen

Enligt 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (TF) har varje svensk medborgare rätt att ta del av allmänna handlingar. Rätten att ta del av allmänna handlingar får begränsas endast om det är påkallat med hänsyn till vissa angivna intressen, bl.a. rikets säkerhet eller dess förhållanden till annan stat eller mellanfolklig organisation, intresset att förebygga eller beivra brott eller skyddet för enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden (2 kap. 2 § TF). En sådan begränsning ska anges noga i en bestämmelse i en särskild lag (OSL) eller, om det i visst fall är lämpligare, i en annan lag som den särskilda lagen hänvisar till.

Sekretess mellan myndigheter

OSL reglerar inte bara begränsningarna av rätten att ta del av allmänna handlingar utan också den tystnadsplikt som gäller i det allmänna verksamhet. Sekretess innebär ett förbud att röja en uppgift, oavsett om det

sker genom utlämnande av en handling eller genom att röja uppgiften muntligen eller på något annat sätt (3 kap. 1 § OSL). Sekretessen innebär således dels handlingssekretess, dels tystnadsplikt. Sekretess gäller såväl mot enskilda som mot andra myndigheter.

En grundläggande princip i OSL är att sekretess som huvudregel inte följer med en uppgift när den lämnas till en annan myndighet. Om en sekretess-reglerad uppgift lämnas från en myndighet till en annan gäller sekretess för uppgiften hos den mottagande myndigheten antingen om sekretess följer av en s.k. primär sekretessbestämmelse, som är tillämplig hos den myndigheten, eller om sekretess följer av en bestämmelse om överföring av sekretess. Om ingen av dessa förutsättningar är uppfyllda blir uppgiften offentlig hos den mottagande myndigheten. Motsvarande gäller om en myndighet har direktåtkomst till sekretessreglerade uppgifter hos en annan myndighet (7 kap. 2 § OSL). I det fallet gäller dock en generell bestämmelse om överföring av sekretess (11 kap. 4 § OSL).

Syftet med sekretess mellan myndigheter är i första hand att värna den enskildes integritet. Samtidigt har myndigheter behov av att utbyta information med varandra. Sedan länge har det också ansetts vara en självklar princip att myndigheter är skyldiga att samarbeta och bistå varandra i den utsträckning som det kan ske. Principen kommer till uttryck i bl.a. 6 § förvaltningslagen (1986:223) där det stadgas att varje myndighet ska hjälpa andra myndigheter inom ramen för den egna verksamheten. Vidare föreskrivs i 6 kap. 5 § OSL att en myndighet på begäran av en annan myndighet ska lämna uppgifter som den förfogar över, om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång. Denna föreskrift om informationsskyldighet mellan myndigheter kan ses som en precisering av den allmänna samverkansskyldigheten som gäller enligt förvaltningslagen.

För att tillgodose myndigheternas informationsbehov finns i OSL flera undantag från sekretessen mellan myndigheter, s.k. sekretessbrytande bestämmelser. Sådana bestämmelser finns även i andra författningar som OSL hänvisar till eller som en uppgiftsskyldighet varvid 10 kap. 28 § OSL blir tillämplig. De sekretessbrytande bestämmelserna har utformats efter en intresseavvägning mellan myndigheternas behov av att utbyta uppgifter och det intresse som den aktuella sekretessbestämmelsen avser att skydda.

Sekretessbrytande bestämmelser och undantag från sekretess

Den enskilde kan själv förfoga över sekretess som gäller till skydd för honom eller henne, om inte annat anges i OSL. Sekretess till skydd för den enskilde gäller nämligen enligt 10 kap. 1 § och 12 kap. 1 § OSL som huvudregel inte i förhållande till den enskilde själv. Detta innebär att sekretessbelagda uppgifter, som annars inte skulle få lämnas till en myndighet, kan överlämnas till en annan myndighet om den enskilde samtycker till uppgiftslämnandet.

Socialnämnden har ett särskilt samverkansansvar, som t.ex. kan gälla polisen och hälso- och sjukvården (5 kap. 1 a § socialtjänstlagen [2001:453]).

Ett exempel på myndighetsöverskridande samverkan är arbetet i sociala insatsgrupper för att förebygga att unga fastnar i kriminalitet. Inom dessa grupper samarbetar socialtjänsten med Polismyndigheten och andra berörda myndigheter på kommunal nivå för att hjälpa unga som riskerar att bli kriminella. Syftet är att på individnivå göra det möjligt att samordna hjälp och stöd från berörda myndigheter och övriga aktörer under ledning av socialtjänsten. Informationsutbytet mellan aktörerna möjliggörs till stor del genom samtycke från den enskilde.

Socialtjänsten kan även utan samtycke under vissa förutsättningar föra över information till polisen för att förhindra eller förebygga att en person som är under 21 år begår brott. Enligt 10 kap. 18 a § OSL hindrar inte socialtjänstsekretessen (enligt 26 kap. 1 §) att en uppgift som rör en enskild som inte fyllt 21 år lämnas till Polismyndigheten, om

1. det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den unge kommer att utöva brottslig verksamhet,
2. uppgiften kan antas bidra till att förhindra det, och
3. det med hänsyn till planerade eller pågående insatser för den unge eller av andra särskilda skäl inte är olämpligt att uppgiften lämnas ut.

En uppgift som angår misstanke om ett begånget brott får dock lämnas endast under de förutsättningar som i övrigt anges i denna lag.

Enligt 10 kap. 24 § OSL hindrar sekretess normalt inte att en uppgift som angår misstanke om ett brott lämnas till t.ex. Polismyndigheten, om fängelse är föreskrivet för brottet och påföljden kan antas bli annan än böter. Det gäller dock bl.a. inte för uppgifter som omfattas av socialtjänstsekretess. För sådana uppgifter gäller enligt 10 kap. 23 § OSL i stället ett krav på att det ska röra sig om misstanke om ett brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. För uppgifter som gäller försök till brott är huvudregeln ett krav på två års fängelse i straffskalan för att ett utlämnande ska få ske.

Enligt den s.k. generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL får en sekretessbelagd uppgift lämnas till en annan myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgifterna lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Detsamma gäller överlämnande av uppgifter mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet.

Vissa sekretessbestämmelser har ansetts särskilt angelägna att upprätthålla gentemot andra myndigheter, t.ex. socialtjänstsekretessen (26 kap. 1–6 §§ OSL). Dessa områden är därför undantagna från generalklausulens tillämpningsområde. En förutsättning för att generalklausulen ska vara tillämplig är att utlämnandet inte strider mot en sådan specialreglering av uppgiftslämnandet i fråga som finns i lag eller förordning.

Enligt 10 kap. 28 § OSL hindrar sekretess inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning.

För Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och andra myndigheter finns en särskild bestämmelse om att göra s.k. orosanmälningar till socialtjänsten när

barn far illa (14 kap. 1 § socialtjänstlagen). Denna anmälningsskyldighet bryter sekretessen mellan myndigheter (10 kap. 28 § OSL).

Secretess på socialtjänstens område m.m.

Secretessen inom socialtjänsten regleras i 26 kap. offentlighets- och sekretesslagen. Enligt 26 kap. 1 § gäller sekretess till skydd för uppgift om en enskilds personliga förhållanden. Secretessen gäller med ett omvänt skaderekvisit, dvs. presumptionen är för sekretess. Uppgifter får därmed inte lämnas ut, om det inte står klart att uppgifterna kan röjas utan att den enskilde eller någon av den enskildes närstående lider men.

Inom den kommunala familjerådgivningen råder enligt 26 kap. 3 § OSL absolut sekretess för en uppgift som någon enskild har lämnat i förtroende eller som har inhämtats i samband med rådgivningen. Secretessen gäller för alla uppgifter. Det innebär att sekretessen är strängare än den som gäller inom socialtjänsten.

Inom hälso- och sjukvården gäller sekretess för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon av den enskildes närstående lider men (25 kap. 1 § OSL).

Secretess på Polismyndighetens och Säkerhetspolisens område

För polisverksamheten är i detta sammanhang främst sekretessbestämmelserna till skydd för enskild i 35 kap. 1, 3, 4 och 23 §§ OSL av intresse.

I 35 kap. 1 § regleras sekretessen för polisens förundersöknings- och underrättelseverksamhet, register m.m. Secretess gäller bl.a. för uppgift om en enskilds personliga och ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon av den enskildes närstående skada eller men och uppgiften förekommer i

1. utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål
2. angelägenhet som avser användning av tvångsmedel i brottmål eller i annan verksamhet för att förebygga brott
3. angelägenhet som avser registerkontroll och särskild personutredning enligt säkerhetsskyddslagen (1996:627)
4. annan verksamhet som syftar till att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott och som bedrivs av bl.a. en åklagarmyndighet, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

I 35 kap. 3 § OSL finns bestämmelser om sekretess när det gäller förande av eller uttag ur register enligt lagen (1998:620) om belastningsregister.

I 35 kap. 4 § finns bestämmelser om sekretess vid förande av eller uttag ur register som förs bl.a. över strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot och vissa andra uppgifter hos myndighet som rör brott. Secretesskyddet i dessa bestämmelser är absolut. I 35 kap. 23 § finns bestämmelser om sekretess hos Polismyndigheten för uppgifter om en enskilds personliga förhållanden i

ärende enligt vapenlagen (1996:67). Sekretessen i vapenärenden gäller med ett rakt skaderekvisit, vilket innebär att det är presumtion för offentlighet.

I 35 kap. 6–10 §§ finns också vissa bestämmelser om undantag från sekretess och sekretessbrytande bestämmelser som kan hänföras till sekretessbestämmelserna i detta kapitel.

I polisens verksamhet finns även sekretessregler om utlänningskontroll (37 kap. 1 § OSL) och sekretessregler om Schengens informationssystem (37 kap. 6 § OSL).

Flertalet av de bestämmelser som gäller övriga polisen, bl.a. 21 kap. 5 §, 35 kap. 1 § och 37 kap. 1 och 6 §§ OSL, är tillämpliga också i Säkerhetspolisens verksamhet.

Nationell strategi mot våldsbejakande extremism

I mars 2015 fick den nationella samordnaren i uppdrag att ta fram en strategi mot våldsbejakande extremism (Ku2016/01651/D). I strategin som presenterades i juni 2016 framhålls bl.a. att tillgång till information är avgörande för att kunna genomföra ett effektivt arbete mot våldsbejakande extremism. Vissa åtgärder, som exempelvis stöd till anhöriga, kan kräva information som kommunen inte alltid har i den egna verksamheten. Informationsdelning mellan säkerhetspolis, polis och kommunala verksamheter är avgörande för ett välgrundat förebyggande och förhindrande arbete mot våldsbejakande extremism. Säkerhetspolisen och Polismyndigheten har tecknat flera överenskommelser om hur information ska delas dem emellan. Det är därefter Polismyndighetens uppgift att, inom ramen för gällande rätt och Polismyndighetens bedömning om det är möjligt att förmedla informationen vidare, se till att informationen når ut till de funktioner inom den egna organisationen och till de kommunala funktioner som kan behöva den. Information ska även lämnas från kommun till polis i de fall regelverket förutsätter detta. En upparbetad kontaktväg och en tydlighet när det gäller vilken information som är viktig att dela underlättar detta avsevärt.

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92)

I det tidigare nämnda delbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism (SOU 2016:92 s. 162 f.) framhåller den nationella samordnaren att det finns ett rättsligt problem som Sveriges Kommuner och Landsting påtalat, och som återkommande tas upp i samordnarens möte med kommuner och andra verksamhetsutövare. Det gäller sekretesslagstiftningen, som dock inte omfattas av samordnarens uppdrag enligt direktiven (dir. 2016:43).

I betänkandet framhålls att det finns hinder som framför allt gäller kommunala förvaltningars tillgång till polisiära uppgifter om återvändare från krigsområden. Under 2017 kommer därför i samordningens regi en uppföljning att göras om arbetet mot våldsbejakande extremism.

Uppföljningen syftar till att identifiera hinder och möjligheter i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Uppföljningen kommer att resultera i en fortsatt uppbyggd kunskapsbank med goda exempel, men också visa exempel på hinder, och förslag på hur dessa ska kunna överbryggas.

En annan fråga gäller Säkerhetspolisens information till Polismyndigheten och vilka uppgifter som de kan och bör lämna ut, exempelvis till socialtjänsten. Det kan gälla uppgifter om personer som reser till eller från krigshärdar (s. 184).

Hemställan från Polismyndigheten

I en hemställan från Polismyndigheten som inkom till Justitiedepartementet den 2 mars 2017 (Ju2017/02146/L4) begärs att regeringen gör en översyn av regleringen och av möjligheterna till ett mer effektivt och rättssäkert informationsutbyte mellan samverkande myndigheter.

Bakgrunden till hemställan är att Polismyndigheten har fått ett särskilt regeringsuppdrag att införliva regeringens strategi mot terrorism (skr. 2014/15:146) i myndighetens arbete (Ju2015/06311/PO). De reformbehov som Polismyndigheten har identifierat har betydelse för myndighetens möjligheter att på ett mer effektivt sätt införliva strategin.

Polismyndigheten skriver i sin hemställan att det förebyggande området i strategin tar sikte på att samhället ska motverka radikaliserings till våldsbejakande extremism och påverka personers avsikt att begå terroristbrott. Fokus ligger på åtgärder som syftar till att minska basen för rekrytering till terrorism. I strategin framhålls att Polismyndigheten har i uppgift att stödja andra lokala aktörer genom att dela med sig av information om individer som är på väg att radikaliseras och genom att bidra med problembilder på lokal nivå.

Polismyndigheten framhåller i sin hemställan att möjligheterna för myndigheten att nå upp till den nivå av samverkan som strategin förutsätter försvåras av att det saknas en särskild sekretessbrytande bestämmelse för det brottsförebyggande arbetet, något som också efterfrågas av poliser som arbetar med dessa frågor på lokal nivå. Nuvarande reglering ger Polismyndigheten möjlighet att lämna ut sekretessbelagd information i det brottsförebyggande arbetet med stöd av den s.k. generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL. En förutsättning för att lämna ut uppgifter är dock att det vid en intresseavvägning är uppenbart att intresset av ett utlämnande har företräde framför skyddsintresset.

Polismyndigheten påpekar att det inte alltid är uppenbart att intresset av ett utlämnande har företräde framför skyddsintresset i det enskilda fallet. Kravet på uppenbarhet innebär att det för polisen på lokal nivå kan vara svårt att lämna över information till andra myndigheter, främst om individer som är tidigt i sin radikaliseringsprocess och där risken för brottslighet ännu kan antas vara begränsad. Samtidigt är det viktigt att skolan eller socialtjänsten når sådana individer så tidigt som möjligt då möjligheterna till påverkan ofta är större.

För den enskilda tjänstemannen kan tillämpningen också medföra svåra intresseavvägningar, och det finns en risk för såväl en alltför restriktiv som en extensiv tillämpning av bestämmelsen.

Ett ytterligare hinder mot samverkan mellan myndigheter för att förebygga, förhindra och försvåra terroristbrott är att hälso- och sjukvården inte får dela information i detta syfte. Det kan exempelvis vara fråga om uppgifter om individer som har fysiska eller psykiska skador efter att ha deltagit i träning eller strid med terroristorganisationer utomlands och som kan bedömas utgöra ett hot. Inte heller socialtjänsten har någon möjlighet att dela information i brottsförebyggande syfte när det gäller individer över 21 år (jämför 10 kap. 18 a § OSL). Våldsbejakande extremism och terrorism är normalt inte att se som ett ungdomsproblem. Flertalet av de individer som rest för att ansluta sig till terroristorganisationer i Syrien och Irak är över 21 år. De mycket begränsade möjligheter som hälso- och sjukvården och socialtjänsten har att lämna information försvårar Polismyndighetens förebyggande arbete.

Det informationsutbyte som Polismyndigheten ser behov av har flera likheter med det som sker inom ramen för myndighetssamverkan mot grov organiserad brottslighet. Många gånger skulle ett utlämnade behöva gälla uppgifter som var för sig inte är av större betydelse men som tillsammans med andra uppgifter bedöms vara det. Det kan enligt Polismyndighetens mening ifrågasättas om inriktningen i strategin, där polisen uppmanas att dela mer information, är fullt ut genomförbar mot bakgrund av de begränsningar som finns i sekretesslagstiftningen och som redovisats ovan. Liksom i fallet med myndighetsöverskridande samverkan mot grov organiserad brottslighet är inte en tillämpning av generalklausulen en helt ändamålsenlig lösning. För att skapa en ökad möjlighet till samverkan mellan myndigheter i förebyggandearbetet mot terrorism bör således en särskild sekretessbrytande bestämmelse som tar sikte på brottsförebyggande arbete övervägas.

Polismyndighetens hemställan bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Artikel på DN Debatt

I den tidigare nämnda debattartikeln i Dagens Nyheter under rubriken Brister i arbetet med återvändare från terrorresor den 27 mars 2017 identifierar den nationella samordnaren ett antal brister i arbetet med återvändare från terrorresor som hon menar måste åtgärdas. Hon anför bl.a. att informationsdelningen måste fungera. Vidare skriver hon:

Kommunerna och socialtjänsten i kommunerna har lång erfarenhet av att arbeta med komplexa sociala problem. Men för att kommuner ska kunna agera och erbjuda sitt stöd till människor som inte själva söker hjälp behöver de information om vilka personer det handlar om. Nationella samordnaren har sedan 2015 påtalat vikten av att informationsdelningen mellan och inom inblandade myndigheter fungerar. Eftersom frågan står och stampar har vi tagit initiativ till att under april månad samla Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och kommuner för att tillsammans hitta lösningar på denna problematik.

Interpellationsdebatt

I en interpellationsdebatt om IS-återvändare (ip. 2016/17:369) den 28 mars 2017 anförde kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke bl.a. följande:

Det åligger Säkerhetspolisen att bedriva underrättelsearbete och vidta åtgärder för att förhindra terroristattentat i Sverige. Det ligger därför i Säkerhetspolisens uppdrag att ha närmare information om de cirka 150 individer som har återvänt till Sverige från bland annat Syrien och Irak.

För att kommunerna ska kunna göra relevanta insatser för denna målgrupp är det viktigt att kommunala verksamheter via Polismyndigheten får information från Säkerhetspolisen om att det finns återvändare i kommunen. Denna informationskedja måste fungera för att kommunerna ska kunna göra insatser inom sitt ansvarsområde.

Det finns dock viktiga sekretess- och integritetsaspekter att förhålla sig till. I Regeringskansliet bereds för närvarande en hemställan från Polismyndigheten om en översyn av de sekretessregler som finns på området.

Utskottets ställningstagande

Flera kommuner, SKL och Polismyndigheten har efterlyst möjligheter till utökat informationsutbyte mellan Polismyndigheten, Säpo och kommunerna. Ett problem anses vara att kommunerna på grund av rådande sekretessbestämmelser inte får tillgång till information om återvändare från krigsområden. Ett annat problem som nämns är att socialtjänsten är förhindrad att informera Säpo om personer över 21 år som är på väg att radikaliseras men där det inte finns några konkreta misstankar om brott.

Utgångspunkten är och bör vara att sekretesskyddet för den enskildes integritet ska vara starkt. Det är dock av avgörande betydelse för samhällets förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och för att förhindra att människor radikaliseras och begår terroristbrott att kommuner, Polismyndigheten och Säpo kan samarbeta och utbyta uppgifter som är av väsentlig betydelse för detta arbete. Utskottet anser därför att offentlighets- och sekretesslagstiftningen bör ses över i syfte att utöka förutsättningarna för informationsutbyte mellan Polismyndigheten, Säpo och kommunerna.

Polismyndigheten har i en hemställan till Regeringskansliet begärt en översyn av sekretessreglerna på området och denna hemställan bereds för närvarande i Regeringskansliet. Utskottet anser att beredningen av denna hemställan bör avvaktas och motionerna 2016/17:865 yrkande 48, 2016/17:2321, 2016/17:2346, 2016/17:3287 yrkande 2 och 2016/17:3431 yrkande 7 avstyrks därmed. Utskottet ser inte heller skäl att göra något tillkännagivande med anledning av motion 2016/17:1987 yrkande 8 och det yrkandet avstyrks därmed.

Kommunernas ansvar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om kommunernas ansvar och om det lokala förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.

Motionerna

I partimotion 2016/17:865 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 46 begärs ett tillkännagivande om att tydliggöra kommunernas ansvar för förebyggande arbete mot terrorism. Motionärerna framhåller att det förebyggande arbetet mot radikaliserings och terrorism måste finnas på samhällets alla nivåer. Det är ofta ute i kommunerna som tecknen på radikalisering märks först. Lärare i skolan eller socialarbetare på fältet hör samtal mellan elever eller får samtal från oroliga föräldrar. Det förebyggande arbetet förs på såväl statlig som kommunal nivå, och mycket av det viktiga arbetet görs på gräsrotsnivå. För att man ska kunna försäkra sig om arbetets effektivitet är det viktigt att kommunernas ansvar för det förebyggande arbetet tydliggörs.

I partimotion 2016/17:3383 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om stöd till kommunerna för att arbeta mot våldsbejakande extremism. Motionärerna vill stimulera ett förstärkt förebyggande arbete i landets kommuner, och de anser att Århusmodellen bör stå som förebild. Arbetet i Århusmodellen präglas av ett tätt samarbete och en tydlig samordning mellan polisen, berörda myndigheter, skolor, moskéer och andra lokala föreningar. Det handlar också om att upprätta informationscentraler dit man som förälder eller anhörig kan ringa om man är bekymrad över att en person håller på att radikaliseras. Efter det utvärderar man vilket behov som finns på det individuella planet och vilket stöd familjen behöver.

I kommittémotion 2016/17:1537 av Andreas Carlsson m.fl. (KD) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikalisering. Enligt motionärerna krävs det ett mer offensivt och konkret arbete i kommunerna för att förebygga att människor ansluter sig till terrorceller eller blir IS-krigare. Kommunerna måste ha konkreta strategier för hur man stärker tolerans, icke-diskriminering, grundläggande rättigheter, religionsdialog och annan samhällsdialog. Det är viktigt att tala om vilka underliggande faktorer som finns för radikalisering och antisemitism och utbyta goda exempel med varandra för att forma strategier. Även skolan spelar en viktig roll.

I motion 2016/17:1717 begär Robert Hannah (L) yrkande 3 ett tillkännagivande om att kommuner som har problem med våldsbejakande extremism är skyldiga att ta fram handlingsplaner för att bekämpa våldsbejakande extremism. Motionären anser att personer som vill göra den svåra resan ur en extrem miljö ska få samhällets stöd på vägen. Motionären anser att kommun och stat kan göra mer än vad som görs i dag.

Överenskommelse om åtgärder mot terrorism

I den tidigare nämnda överenskommelsen (S, M, MP, C, L och KD) från december 2015 nåddes enighet om att kommunerna har ett ansvar för ett strukturerat och konkret arbete med att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande grupper. I överenskommelsen uttalas att det är viktigt att det lokala och centrala ansvaret samspelar vad gäller återvändare. Regeringen ska överväga vilka åtgärder som kan vidtas om det finns kommuner som inte lever upp till sitt ansvar. Det civila samhällets roll i arbetet mot våldsbejakande extremism kan inte nog understrykas.

Nationell strategi mot våldsbejakande extremism

I den tidigare nämnda nationella strategin som den nationella samordnaren presenterade i juni 2016 anförts bl.a. följande om kommunernas ansvar.

För att säkerställa att det kommunala arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism fungerar i alla dimensioner – främja, förebygga, förhindra – krävs att en samordnande funktion koordinerar arbetet i samverkan med lokal och nationell nivå, verksamheter inom det civila samhället och den privata sektorn. Kommunerna ska ansvara för och leda samverkan med relevanta aktörer som kan stärka den lokala motståndskraften mot våldsbejakande extremism. De erfarenheter som genereras i pilotprojekten med de s.k. kunskapshusen och goda exempel från andra kommuner ska komma den lokala nivån till nytta.

Kommunen ansvarar för att identifiera viktiga aktörer i det lokala förebyggande arbetet. Inom kommunen är det främst aktörer inom skola, fritid och socialtjänst som är avgörande för att driva arbetet framåt. Utanför den kommunala verksamheten är Polismyndigheten, Kriminalvården (frivården) och sjukvården självklara samverkanspartner som ingår i samarbetet kring sociala insatsgrupper (SIG), skola-socialtjänst-polis-fritid (SSPF) eller lokala brottsförebyggande råd (BRÅ). Dessa samverkansformer är en bra grund även i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. I de fall där befintliga samverkansstrukturer finns och fungerar bör de i första hand användas. Ett flertal kommuner har dock ingen strukturerad samverkan; dessa kommuner rekommenderas att skapa samverkanstrukturer som även innefattar arbetet mot våldsbejakande extremism. Företrädare för det civila samhällets organisationer, t.ex. trossamfund och idrottsföreningar, bör identifieras av kommunen, och de som vill bör involveras i det kommunala förebyggande arbetet.

Kommunen bör upprätta en handlingsplan som utgår från lägesbilden och inbegriper de samverkande aktörer som har identifierats. Den politiska nivån i kommunen ska stå bakom handlingsplanen, och den bör revideras vid behov. I handlingsplanen bör gränsen mellan polisens och kommunens ansvar tydliggöras. Arbetet kan också genomföras tillsammans med närliggande kommuner, exempelvis i ett regionalt samarbete.

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92)

Av ett tilläggsdirektiv från juni 2016 (dir. 2016:43) framgår att den nationella samordnaren ska analysera vilket ansvar kommunerna har för och vilket arbete de bedriver med att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande miljöer. Utifrån analysen ska samordnaren utreda olika alternativ för hur kommunernas ansvar bör utformas samt redogöra för fördelar och nackdelar med respektive alternativ. Samordnaren ska vidare föreslå vilka åtgärder som skulle kunna vidtas mot kommuner som inte lever upp till sitt ansvar och redogöra för olika alternativ samt fördelar och nackdelar med dessa. Samordnaren kan även föreslå författningsändringar om det bedöms att sådana behövs.

Av delbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92) som samordnaren presenterade i december 2016 framgår bl.a. följande.

Under de två och ett halvt år som den nationella samordningen mot våldsbejakande extremism verkat, har nästan samtliga av landets 290 kommuner besökts. Erfarenheten visar att följande tre förutsättningar måste vara uppfyllda för att ett konkret arbete mot våldsbejakande extremism ska kunna utföras lokalt:

- Det ska finnas en kommunal samordnare eller kontaktperson.
- Det ska tas fram en kommunal lägesbild om den våldsbejakande extremismens omfattning och struktur.
- På grundval av lägesbilden ska en kommunal handlingsplan formuleras mot våldsbejakande extremism.

Enligt samordnaren tillämpas redan denna modell med samordning, lägesbild och handlingsplan inom kommunal krisberedskap, även om fokus hittills snarare varit översvämningar, storbränder och liknande utmaningar än våldsbejakande extremism. Åtskilliga kommuner har dock börjat lägga in ett socialt riskperspektiv i sina analyser. Det gäller olika typer av förekomster och händelser som hotar den sociala hållbarheten. En sådan social risk är lokal förekomst av våldsbejakande extremism. Länsstyrelserna har ett ansvar för den länsvisa krisberedskapen och tar bl.a. del av kommunernas lägesbilder och handlingsplaner.

De bärande elementen i kommunernas arbete mot våldsbejakande extremism är alltså samordning, lägesbild och handlingsplan. Enligt samordnaren har samtliga kommuner redan i dag kontaktpersoner, och det finns också kommuner med särskilda samordnare. Den kommunala samordnarens uppgift är att vara kommunens kontaktyta mot den nationella samordnaren och andra aktörer. De kommunala samordnarna sammankallar nyckelpersoner, koordinerar arbetet mot våldsbejakande extremism och tar initiativ till utbildning om våldsbejakande extremism och hur den kan motverkas. De medverkar till att ta fram lägesbilder och handlingsplaner, och de utbildar och informerar. Vissa ger stöd till anhöriga, till individer som är på

väg in i våldsbejakande extremism eller som vill lämna. Andra samordnare lotsar sådana uppgifter vidare till rätt befattningshavare.

Åtskilliga kommuner arbetar med lägesbilder och handlingsplaner. Enligt en enkätundersökning som samordnaren refererar till har omkring 60 procent av kommunerna en handlingsplan eller är på väg att ta fram en sådan (s. 130).

I betänkandet framhålls också att en fördjupad samverkan i s.k. kunskaps- hus har etablerats i Stockholm, Göteborg, Borlänge och Örebro. Dessa fyra kommuner är av olika storlek och har varierande grad av problem med våldsbejakande extremism. Det innebär att de erfarenheter som görs om arbetssätt och metoder kan fungera som modell för andra kommuner. Kunskaps- hus är inte en byggnad utan en samordningsfunktion som organiseras av respektive kommun. Till kunskaps- husen knyts lokala experter från olika förvaltningar (s. 135).

Som tidigare nämnts föreslås i betänkandet att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) ska ta över samordningsuppdraget fr.o.m. januari 2018 med länsstyrelserna som regionala motorer. Om detta förslag går igenom kommer stödet från den samlade samordningen att utvidgas jämfört med dagens situation. Förutsättningarna bedöms därför som mycket goda att en övertalande strategi i fortsättningen kommer att visa sig framgångsrik.

Sammanfattningsvis är det samordnarens bedömning att frågan om lagstiftning är för tidigt väckt. Kommunernas engagemang bör komma inifrån för att arbetet mot våldsbejakande extremism ska bedrivas med erforderligt engagemang och få önskad effekt. Den övertalande strategin bör få fortsätta att verka, och man får se tiden an innan det kan bli aktuellt med lagstiftning.

Även om lagstiftning skulle införas med krav på kommunal samordningsfunktion, lägesbild och handlingsplan anser samordnaren att en sanktion för felande kommuner inte är rätt väg. Förutom att samordnaren valt en övertalande strategi är det svårt att införa ett regelsystem med en sanktion som tränger under ytan för det rent formella: förekomsten av en samordningsfunktion, lägesbild och handlingsplan.

Ett fortsatt arbete med goda exempel och stöd från MSB – i den nya funktionen som samordnare – bör därför enligt samordnaren vara tillräckligt för att få till stånd en fortsatt positiv utveckling. Till det kommer att redan befintlig lagstiftning pekar i samma riktning. Samordnaren anser därför att det inte behövs någon lagstiftning som ställer krav på kommunerna att inrätta samordning och ta fram lägesbilder och handlingsplaner.

Delbetänkandet har remitterats, och remisstiden gick ut den 24 mars 2017. Det bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Århusmodellen

Ett viktigt nav för det brottsförebyggande arbetet i Danmark är den s.k. Århusmodellen eller SSP-modellen (där SSP står för skola, socialtjänst och

polis), som innebär ett systematiserat samarbete mellan skola, socialtjänst och polis (SOU 2013:81 s. 67).

Så kallade infohus har etablerats både i Århus och i andra danska kommuner. Dit kan alla vända sig med oro för att en person håller på att radikaliseras. Infohuset är inte en konkret byggnad utan står för samarbetet mellan olika aktörer såsom skolan, socialtjänsten och polisen. De orostecken som anmälts värderas, personen det gäller kallas till samtal och därefter görs en bedömning av om det behövs insatser och i så fall vilka. Den unge kan t.ex. få en mentor. I Århus arbetar man också med personer som återvänt efter att ha deltagit i väpnade konflikter. Rådgivning och vägledning till anhöriga och andra närstående är ytterligare ett arbetsområde.

I det brottsförebyggande samarbetet mellan polisen och kommunerna i polisdistriktet, inklusive skolor och sociala myndigheter i Danmark, har man infört ett sekretessundantag för att kunna lämna de personuppgifter som man anser vara nödvändiga för att samarbetet ska fungera utan samtycke från den som uppgifterna angår (prop. 2011/12:171. s. 24).

Tidigare behandling

Utskottet avstyrkte vid beredningen av regeringens skrivelse 2014/15:144 ett motionsyrkande om skyldighet för kommuner att ta fram handlingsplaner för att bekämpa våldsbejakande extremism (bet. 2015/16:KU4).

Utskottets ställningstagande

Den nationella samordnaren har nyligen presenterat delbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar. I delbetänkandet analyseras bl.a. kommunernas ansvar för att förebygga radikaliserings och rekrytering i våldsbejakande miljöer. Vidare lämnas förslag om att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska ta över samordningsuppdraget fr.o.m. januari 2018 med länsstyrelserna som regionala motorer. Delbetänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet. Utskottet avstyrker motionsyrkandena med hänvisning till den pågående beredningen.

Ansvar för skolhuvudmän m.fl.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings.

Motionen

I kommittémotion 2016/17:3431 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 8 begärs ett tillkännagivande om ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings. Motionärerna hänvisar till att regeringen i budgetpropositionen har meddelat att inga nya åtgärder kommer att vidtas med anledning av riksdagens tillkännagivande från 2015/16 om behovet av ett förtydligande ansvar för skolhuvudmän m.fl., utan att redan beslutade åtgärder är tillräckliga. Motionärerna delar inte denna bedömning och anser att det finns skäl för en fortsatt analys av hur skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga ska ges en tydligare roll i frågor om arbetet mot radikaliserings till våldsbejakande extremism.

Uppdrag till myndigheter m.m.

Regeringen gav i augusti 2015 Göteborgs universitet i uppdrag att utveckla och sprida kunskap och metoder för att minska rekryteringen av människor till våldsbejakande ideologier och rörelser och till rasistiska organisationer (dnr U2015/01523/UH). Som ett led i detta uppdrag inrättade Göteborgs universitet Segerstedtinstitutet som ett nytt nationellt resurscentrum mot våldsbejakande ideologier och rörelser. Göteborgs universitet har utöver detta även fått uppdraget att utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism i skolan, inklusive stöd till lärare, fritidspersonal och socialarbetare. Arbetet ska framför allt ta sikte på unga människor som befinner sig i eller i gränslandet till våldsbejakande extremistiska miljöer i enlighet med beslutet Ku2016/01622/LS. Uppdraget redovisades i maj 2017.

Regeringen gav den 10 april 2014 Skolverket i uppdrag att vidta kunskaps- och höjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans (A2014/1587/DISK). I uppdraget ingår att myndigheten via sin webbplats ska sammanställa information på ett pedagogiskt och lättillgängligt sätt om det arbete som utförs av myndigheter, organisationer m.fl. i syfte att förmedla kunskap och sprida information om metoder i frågor om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans. I sammanställningen bör även ingå aktuella undersökningar och forskningsrapporter. I uppdraget ingår även att myndigheten ska genomföra utbildning i frågor om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans. I denna del av uppdraget ingår att utveckla material till konkret stöd i frågor om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans. Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 mars 2018.

Forum för levande historia fick den 29 januari 2015 i uppdrag av regeringen att under perioden 2015–2017 genomföra en stor utbildningsinsats om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag (Ku2015/319/KA). Satsningen ska bidra till att skapa ett jämlikt samhälle präglad av respekt för alla människors lika värde och rättigheter och till att främja demokratin. Uppdraget ska genomföras i samarbete med Skolverket. Målsättningen är att

nå ut till alla Sveriges elever i grundskolan och i gymnasieskolan. Uppdraget ska slutredovisas senast den 10 mars 2018.

Regeringen gav den 13 oktober 2016 Barnombudsmannen (BO) i uppdrag att bidra till ökad kunskap om barns erfarenheter av att vara berörda av problematiken med att personer reser från Sverige till konfliktområden i terrorismsyfte (Ku2016/02294/D). Uppdraget syftar till att med utgångspunkt i barns upplevelser och erfarenheter kunna förebygga att barn far illa. Inom ramen för uppdraget ska BO inhämta kunskap genom att lyssna på barn. BO ska vidare sammanställa den forskning och kunskap som finns om barn och ungdomar som direkt eller indirekt berörs av högerextremism och vänsterextremism. Myndigheten ska sammanställa de olika kunskapsunderlagen i rapporter som ska spridas till myndigheter, kommuner och övriga aktörer som arbetar med barn. Uppdraget ska slutrapporteras senast den 18 maj 2018.

Europarådet har tagit fram ett material som stöd för lärare i att utveckla undervisning om kontroversiella frågor (Teaching Controversial Issues – through Education for Democratic Citizenship and Human Rights). Olika frågor kan uppfattas som kontroversiella beroende på situation och erfarenheter. Det kan vara allt från politik och religion till kultur och traditioner. Det kan beröra frågor som t.ex. rasism och våldsbejakande extremism. Skolverket har översatt materialet till svenska och publicerat det i början av 2017 på Skolverkets webbplats. Syftet med materialet är att ge lärare stöd i hur de kan göra klassrummet till en trygg plats där eleverna fritt och utan oro kan diskutera frågor som rör dem. Materialet ger även läraren stöd i att utveckla olika strategier för undervisningen som skapar en öppen och respektfull dialog.

Tidigare behandling

Utskottet har tidigare behandlat en liknande motion om en utredning om ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän m.fl. att motverka radikaliserings (bet. 2015/16:KU4 s. 26 f.). Utskottet instämde i vad motionärerna hade anfört om att de vuxna som har mycket kontakt med barn och ungdomar inom exempelvis skola, socialtjänst och religiösa samfund har en extra viktig roll när det gäller att upptäcka och avbryta en pågående radikaliserings. Utskottet delade vidare motionärernas uppfattning, som även framfördes av utbildningsutskottet, att det är viktigt att framhålla det ansvar som åvilar t.ex. skolans medarbetare att vara uppmärksamma på tendenser till radikaliserings och inte stillatigande åhöra extremistisk retorik. Mot den bakgrunden föreslog utskottet att riksdagen skulle tillkännage för regeringen att det finns anledning att se över om det finns behov av ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar. Utskottet föreslog att riksdagen delvis skulle bifalla motionen. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandet

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s 77) framförde regeringen att den ansåg att tillkännagivandet om att det finns anledning att se över behovet av ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar, var tillgodosett. Regeringen hänvisade till att Socialstyrelsen i sitt stödmaterial till socialtjänsten – Våldsbejakande extremism – stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga (Socialstyrelsen, 2016) – lyfter fram att våldsbejakande extremism bland barn och ungdomar är en riskfaktor och utgör skäl för orosanmälan enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen. Regeringen konstaterade att myndigheter som arbetar med barn och unga redan i dag är skyldiga enligt lag att anmäla om barn och ungdomar far illa. Det gäller också personal som arbetar med barn och unga i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet eller i annan sådan verksamhet på hälso- och sjukvårdens eller socialtjänstens område. Med anledning av detta ansåg regeringen att ytterligare förtydliganden för skolhuvudmän inte behöver göras och att den befintliga lagstiftningen ska tillämpas i dessa fall. Det finns dock enligt regeringen behov av att utveckla det lokala samarbetet mellan skola, socialtjänst och polis inom befintliga samverkansforum, t.ex. för brottsförebyggande arbete. Regeringen framhöll också att det i den nationella samordnarens uppdrag ingår att bistå kommunerna med att utveckla sitt kunskapsbaserade arbete och att ge kunskap och stöd till olika personalgrupper i frågor om våldsbejakande extremism.

Utskottet delade inte regeringens bedömning i denna del (bet. 2016/17:KU1, rskr. 2016/17:75).

I skrivelse 2016/17:75 anför regeringen nu att denna punkt inte är slutbehandlad (s. 213). Som skäl anför regeringen att den avvaktar ett antal redovisningar och resultat innan vidare åtgärder kan vidtas. Regeringen nämner att det i den nationella samordnarens tilläggsdirektiv (dir. 2016:43) ingår att bistå kommunerna med att utveckla sitt kunskapsbaserade arbete och ge stöd till olika personalgrupper. Göteborgs universitet har fått i uppdrag att utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism i skolan, inklusive stöd till lärare, fritidspersonal och socialarbetare. Vidare nämns att Statens skolverk har deltagit i Europarådets projekt Teaching Controversial Issues som syftar till att utveckla vidareutbildningar och stödmaterial för lärare och pedagoger. Detta material kommer att pilottestas av ett antal lärare under 2017.

Utskottets ställningstagande

Med hänsyn dels till att riksdagen redan har gett ett tillkännagivande till regeringen, dels till det arbete som redan bedrivs, bl.a. av Göteborgs universitet och Statens skolverk, anser utskottet inte att det finns anledning att göra ett tillkännagivande till regeringen. Motionsyrkandet avstyrks därmed.

Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel och tillkännager detta för regeringen.

Jämför reservation 4 (V).

Motionen

I kommittémotion 2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att statliga eller kommunala medel inte tilldelas verksamheter eller åtgärder som riskerar att direkt eller indirekt stödja radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrorism.

Motionärerna hänvisar till att riksdagen i början av 2016 tillkännagav för regeringen att staten bör bistå kommunerna med metoder och redskap för att identifiera samfund och organisationer som förespråkar eller på annat sätt stöder olika former av våldsbejakande extremism och som därmed inte bör kunna uppbära stöd från det allmänna. Motionärernas uppfattning är dock att detta inte kommer att räcka. De hänvisar också till att kultur- och demokratiministern meddelat att regeringen inlett ett arbete med att se över bl.a. myndigheternas rutiner för bidragsgivning med avseende på t.ex. hur myndigheterna prövar om bidragsmottagande organisationer verkar i enlighet med demokratins idéer. Vidare fick i juni 2016 en särskild utredare regeringens uppdrag att se över stödet till trossamfunden. Motionärerna anser att det är bra att regeringen har sett problemet, men anser att regeringens åtgärder och aviserade åtgärder framstår som otillräckliga, bl.a. eftersom de enbart verkar ta sikte på den statliga bidragsgivningen. En prövning av om en viss organisation står bakom grundläggande demokratiska principer eller inte kan ofta inte enbart göras i relation till t.ex. formuleringar i organisationens stadga. Det avgörande måste vara vilken verksamhet organisationen faktiskt bedriver. För att få både statliga myndigheter och kommuner att agera enhetligt och genomtänkt framstår en nationell strategi som den bästa vägen framåt.

Gällande ordning m.m.

Som nämnts finns bestämmelser om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin mot våldsbejakande extremism i förordning (2011:1508) om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin. Syftet med statsbidraget är att minska antalet aktiva inom våldsbejakande extremistmiljöer. Enligt förordningen får statsbidrag lämnas bl.a. för verksamhet som syftar till att förebygga att individer radikaliserar och ansluter sig till våldsbejakande extremistmiljöer eller stödja individer som avser att lämna sådana miljöer.

I departementspromemorian Statligt stöd till civila samhället – en översyn av fyra bidragsförordningar samt stödet till Exit (Ds 2015:38) genomfördes under 2015 en översyn av de statliga stöden till organisationer inom det civila samhället. Utredningens uppdrag var att genomföra en översyn av de statliga stöden inom områdena integration, diskriminering, främlingsfientlighet, homofobi och andra former av intolerans samt nationella minoriteter. Utredaren hade till uppdrag att genomföra en samlad redovisning och analys av vilka organisationer som tar del av statens bidrag och vad bidragen leder till utifrån syftet med bidragen. I utredningsuppdraget ingick även att se över regeringens bidrag till stiftelsen Fryshuset för verksamheten Exit, som bedriver avhopparverksamhet för individer från högerextremistiska eller nynazistiska rörelser. Utredningen skulle belysa på vilket sätt staten bäst kan stödja avhopparverksamhet av det slag som Exit bedriver.

När det gäller Exits verksamhet föreslår utredningen att den fortsatta finansieringen ska ske genom förordningen (2011:1508) om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin.

Förslaget bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Överenskommelse om åtgärder mot terrorism

I överenskommelsen den 10 december 2015 (S, M, MP, C, L och KD) uttalas att det är viktigt att bidragsgivare säkerställer att offentliga medel inte ges till organisationer som sprider våldsbejakande budskap. För att få statsbidrag måste en organisation leva upp till grundläggande demokratiska värderingar. Skulle organisationen förespråka våldsbejakande budskap ska den inte få något stöd. Det gäller i synnerhet budskap som förespråkar terrorism. Det är också möjligt att kräva tillbaka stöd som beviljats på felaktiga grunder.

Skriftligt frågesvar

Den 29 juni 2016 besvarade kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke skriftliga frågor (2015/16:1359 och 2015/16:1373) om hur regeringen garanterar att skattebetalarnas pengar inte går till organisationer med kopplingar till extremism och radikal islamism, och när överenskomna åtgärder är på plats. Ministern anförde bl.a. följande.

När det gäller statens bidrag till organisationer inom det civila samhället finns det ett antal strukturella villkor som gäller. Statsbidrag ska inte ges

till organisationer som bedriver verksamhet som strider mot demokratins idéer. Det är givetvis avgörande att bidragsgivare säkerställer att offentliga medel inte ges till organisationer som sprider våldsbejakande budskap. Detta har också lyfts fram i överenskommelsen mellan regeringen, Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna kring åtgärder mot terrorism.

I enlighet med de flesta förordningar om statsbidrag till civila samhällets organisationer får bidrag lämnas endast till en organisation som har en demokratisk uppbyggnad och som bedriver en verksamhet som respekterar demokratins idéer. Det är också möjligt för myndigheter att kräva tillbaka statsbidrag som beviljats på felaktiga grunder.

Regeringen agerar för att öka tydligheten i bidragsgivningen och säkerställa att bidragsvillkoren följs. Under 2015 genomfördes en översyn av ett antal förordningar, vilken är redovisad i Statligt stöd till det civila samhället – en översyn av fyra bidragsförordningar samt stödet till Exit (Ds 2015:38) som bereds i Regeringskansliet. Regeringen har också identifierat ett behov av att se över statens stöd till trossamfunden och kommer att tillsätta en utredning för att se över detta stöd. Vi har också annonserat flera andra åtgärder på området.

Ministern anförde vidare.

Jag håller med frågeställarna om att det finns behov av åtgärder när det gäller statsbidragen. Ett arbete kommer att inledas för att säkerställa att det sker en förstärkt och förtydligad kontroll av organisationers grundläggande värderingar för att skattepengar ska kunna betalas ut. I detta arbete ingår bl.a. en översyn av frågor som rör organisationernas värdegrund samt att det finns tydligare riktlinjer för att hantera de fall där denna kan ifrågasättas.

Utredning om statens stöd till trossamfunden

Regeringen gav den 30 juni 2016 en särskild utredare i uppdrag att se över statens stöd till trossamfund (dir. 2016:62, Ku2016:01). Syftet med översynen är att säkerställa att stödet på bästa sätt är anpassat till nutida och framtida behov. Utredaren ska bl.a. analysera det nuvarande stödets effekter för berörda trossamfund och samhället i stort. Utredaren ska föreslå mål för statens stöd till trossamfund med bred förankring bland riksdagspartierna och i övriga samhället. Utredaren ska också föreslå eventuella förändringar av statens nuvarande stöd till trossamfund. I uppdraget ingår också att föreslå ett förtydligt demokratikriterium som är i överensstämmelse med religionsfriheten, och föreslå nödvändiga författningsändringar.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 mars 2018.

Tidigare behandling

Utskottet har tidigare behandlat en motion om att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna (bet. 2015/16:KU4 s. 32). Utskottet ansåg att det finns skäl att vidareutveckla den politik som överenskommit om åtgärder mot terrorism. I överenskommelsen betonas bl.a. vikten av att bidragsgivare säkerställer att offentliga medel inte ges till organisationer som sprider våldsbejakande budskap. För att få statsbidrag

måste en organisation leva upp till grundläggande demokratiska värderingar. Utskottet föreslog mot denna bakgrund att riksdagen skulle göra ett tillkännagivande till regeringen om att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna. Utskottet ansåg även att det bör utvecklas metoder och redskap för att identifiera organisationer och samfund som vill motverka radikaliserings, och dessa organisationer och samfund bör stärkas och stödjas. Därmed föreslog utskottet att riksdagen skulle bifalla motionen. Riksdagen fattade beslut i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandet

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s. 77 f.) behandlade regeringen de nämnda tillkännagivandena och ansåg att de fick anses vara tillgodosedda fullt ut.

Som skäl anförde regeringen bl.a. att det i den nationella samordnarens uppdrag numera ingår även att stödja kommunerna i att identifiera och utveckla samarbete med organisationer och trossamfund som vill förebygga antidemokratiska beteenden, radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande extremism (dir. 2016:43). För att ytterligare bistå kommunerna med detta arbete har regeringen även gett Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor i uppdrag att ta fram och sprida en vägledning för samverkan mellan kommuner och det civila samhällets organisationer i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Regeringen bedömde att den verksamhet som det civila samhällets organisationer och kommuner skapar är nödvändig för att det förebyggande arbetet ska vara framgångsrikt, och därför förlängdes statsbidraget till förebyggande verksamheter mot våldsbejakande extremism till 2025. Dessutom förstärker regeringen arbetet med att säkerställa att inga offentliga medel ska kunna gå till organisationer som förespråkar antidemokratiska värderingar. Bland annat pågår en översyn av hur demokratikriterierna är utformade i olika förordningar, och ett uppdrag till berörda myndigheter övervägs. Vidare har regeringen tillsatt en utredning som ska se över statens stöd till trossamfund (dir. 2016:62).

Utskottet delade inte regeringens bedömning när det gäller tillkännagivandet om att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna (bet. 2016/17:KU1, rskr. 2016/17:75).

I regeringens skrivelse 2016/17:75 konstaterar regeringen att den under 2016 har förstärkt arbetet med att säkerställa att inga offentliga medel ska kunna gå till organisationer som förespråkar antidemokratiska värderingar. Det pågår t.ex. en intern översyn inom Regeringskansliet av hur demokratikriterier är formulerade i olika förordningar för statsbidrag. Regeringen har även tillsatt en utredning som ska se över statens stöd till trossamfund (dir. 2016:62). Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) har

vidare fått i uppdrag att säkerställa att endast organisationer som uppfyller ställda demokrativillkor får statsbidrag. MUCF ska lämna en redovisning av vilka omständigheter myndigheten fäster vikt vid och vilken prövning som görs för att bedöma om organisationer uppfyller i förordning ställda villkor om demokratisk uppbyggnad och respekt för demokratins idéer inför myndighetens beslut i fråga om bidrag. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 1 september 2017 (U2016/03726/UF). Regeringen avvaktar redovisningar och resultat innan vidare åtgärder kan vidtas. Punkten är inte slutbehandlad.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening är det inte acceptabelt att skattemedel kan finansiera organisationer och samfund som förespråkar antidemokratiska värderingar. Regeringens åtgärder att säkerställa att inga offentliga medel ska kunna gå till sådana organisationer och samfund framstår som otillräckliga, bl.a. eftersom de endast tycks ta sikte på den statliga bidragsgivningen.

Utskottet anser därför att det bör ges regeringen till känna att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att direkt eller indirekt stödja radikaliserings-, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel. Därmed tillstyrker utskottet motionsyrkandet.

Förhindra radikaliserings- och rekrytering via sociala medier

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om en översyn av om sociala medier kan involveras i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Jämför reservation 5 (V) och särskilt yttrande 1 (M).

Motionen

I partimotion 2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 9 begärs ett tillkännagivande om att det bör tillsättas en utredning som får till uppgift att se över om och hur företag inom sociala medier kan involveras i arbetet för att motverka radikaliserings- och rekrytering till våldsbejakande extremistmiljöer och vilket eventuellt rättsligt ansvar som kan och bör åläggas dem.

Motionärerna anför att internet har kommit att bli ett av flera verktyg i det samtida informationssamhället för att sprida antidemokratiska budskap i syfte att rekrytera nya medlemmar, vilket ställer stora krav på förmågan och viljan att kritiskt förhålla sig till information. Internet har över tid kommit att bli allt viktigare för jihadiströrelser och terroristgrupper. Sociala medier och webbplatser har primärt använts som verktyg för propaganda och indoktrinering

men också för spridande av instruktioner om modus operandi eller sprängmedelstillverkning, och i dag utgör internet det största biblioteket för jihadislitteratur. Motionärerna påpekar att deras förslag till åtgärder ligger på en mer övergripande strukturell nivå med syfte såväl att stärka individens förmåga att kritiskt värdera och tolka budskap som att undersöka vilket ansvar och vilka åtgärder som kan kopplas till själva plattformarna som möjliggör den massiva spridningen.

Rapporten Våldsbejakande islamistisk extremism och sociala medier (2015)

Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier vid Försvarshögskolan överlämnade i november 2015 rapporten Våldsbejakande islamistisk extremism och sociala medier till den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Bakgrunden till rapporten är att det sedan 2012 rest uppemot 300 personer från Sverige till Syrien för att ansluta sig till terroristorganisationer, och att några av dessa personer samt sympatisörer till Islamiska staten och al-Qaida är aktiva och sprider budskap på sociala medier. Rapporten koncentreras till att gälla våldsbejakande islamistisk extremism i svenskspråkiga Facebookgrupper.

Rapporten syftar till att beskriva hur sociala medier används för propagandaspridning samt vilka motiv och orsaker som går att skönja i några av de svenskspråkiga Facebookgrupperna och Facebookprofilerna under perioden 2012–2014. Studien visar att Facebook används som en plattform för svenskspråkiga grupper och profiler för att sprida officiell propaganda från terroristorganisationer som Islamiska staten och al-Qaida. Facebook används också för att sprida inofficiell propaganda till fördel för terroristorganisationer som Islamiska staten och al-Qaida. Facebook används som en plattform för försök till rekrytering till IS.

Informationen sprids dels från personer i Sverige, dels från personer som rest från Sverige till Syrien och IS-kontrollerade områden. Hyllningar till våldsbejakande islamistiska ideologer och terroristorganisationers ledare sprids genom texter, bilder, fotografier och videor. Personer från Sverige som befinner sig i Syrien kommunicerar ”hem” till Sverige genom reseberättelser från IS-kontrollerade områden.

Inom dessa profiler och grupper hittar man ett antal motiv och orsaker till varför någon sympatiserar med våldsbejakande islamistiska ideologier och rörelser, samt argument för att någon ska resa till Syrien för att ansluta sig till IS. Ett antal faktorer varvas och överlappas: humanitära, religiösa och ideologiska motiv tillsammans med martyrskap och något som kan ses som äventyr, våld, vapen och gemenskap.

Författaren till rapporten framhåller att orsakerna och motiven inte kan ses som hela förklaringen till varför någon radikaliseras eller väljer att sympatisera med, eller ansluta sig till, terroristorganisationer som Islamiska staten eller al-

Qaida. Rapporten är dock ett försök till ett bidrag till en djupare kunskap om motiv och orsaker.

Överenskommelse om åtgärder mot terrorism

I den tidigare nämnda politiska överenskommelsen (S, M, MP, C, L och KD) från december 2015 om terrorism framhålls följande åtgärder mot rekrytering på internet:

Den nationella kampanjen No Hate Speech Movement förlängs under 2016. Regeringen ska ge Statens medieråd i uppdrag att utveckla kampanjen till att också omfatta insatser för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Försvarshögskolan har på uppdrag av den Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism kartlagt hur islamistiska terrorstämplade gruppers rekryteringspropaganda sprids via sociala medier i Sverige. Kunskapen som erhålls genom rapporten tas om hand i regeringens samt den Nationella samordnarens dagliga arbete för att förebygga våldsbejakande extremism. För att fortsatt, effektivt och långsiktigt kunna förebygga våldsbejakande budskap på nätet behöver propagandan kartläggas till utseende och form och sådana studier och åtgärder planeras. Riksdagens justitie- och konstitutionsutskott anordnar den 19 januari 2016 en offentlig hearing om radikaliserings och rekrytering på internet.

Uppdrag till Statens medieråd

Statens medieråd har inom ramen för regeringens tidigare åtgärder för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism gjort en kartläggning av antidemokratiska budskap på internet och tagit fram ett digitalt utbildningsmaterial, MIK för mig, som syftar till att stärka unga mot antidemokratiska och våldsbejakande budskap på internet och i sociala medier. Myndigheten gjorde på uppdrag av regeringen en nationell spridning av utbildningsmaterialet under 2014 och 2015 (Ju2014/4192/D). Uppdraget redovisades i juni 2015 (Ku2015/01783/D).

I juni 2013 fick Statens medieråd i uppdrag av regeringen att genomföra Europarådets kampanj No Hate Speech Movement i Sverige (A2013/2317/DISK). Kampanjen syftade till att öka kunskapen om främlingsfientlighet, sexism och liknande former av intolerans på internet samt att mobilisera för att främja mänskliga rättigheter, demokrati och jämställdhet på internet. I mars 2014 fick myndigheten i uppdrag att förlänga kampanjen och genomföra särskilda insatser mot främlingsfientlighet (A2014/1205/DISK).

Kampanjen förlängdes i Sverige under 2015 och 2016. Samtidigt gav regeringen Statens medieråd i uppdrag att utveckla kampanjen till att också omfatta insatser för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ku2015/01869/D), genom att stärka barns och ungdomars medie- och informationskunnighet. I genomförandet av uppdraget skulle Statens medieråd samråda med den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ju 2014:18). Uppdraget slutredovisades i februari 2017.

I mars 2017 förlängdes uppdraget för Statens medieråd. Myndigheten har nu i uppdrag att genomföra kampanjen No Hate Speech Movement under 2017–2020 (Ku2017/00785/DISK). Syftet är att öka kunskapen om rasism och liknande former av fientlighet på internet bland barn och unga. Det syftar även till att stärka barns och ungas förmåga att använda sin yttrandefrihet och respektera mänskliga rättigheter och jämställdhet samt stimulera till kritiskt tänkande vid användning av medier. Europarådets kampanj har förlängts och pågår under hela 2017.

I juni 2016 fick Statens medieråd vidare i uppdrag att kartlägga skyddet av barn och unga på internet när det gäller rasism, liknande former av fientlighet, hatbrott och extremism (Ku2016/01671/DISK). Kartläggningen ska omfatta offentliga aktörers och civilsamhällets åtgärder på området samt de självregleringsåtgärder som leverantörerna av sociala medier genomför. Uppdraget ska utföras i samverkan med Barnombudsmannen, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Justitiekanslern, Polismyndigheten, Brottsförebyggande rådet samt Myndigheten för press, radio och tv. I uppdraget ingår även att föra en dialog med företrädare för leverantörer av sociala medier om den utveckling som sker när det gäller företagens självreglering.

Regeringen framhåller att Facebook, Twitter, Youtube och Microsoft nyligen har skrivit under Europeiska kommissionens uppförandekod om hets mot folkgrupp och hatpropaganda på sociala medier. Enligt uppförandekoden förbinder sig företagen att inom 24 timmar granska anmälda hatkommentarer och bedöma om de ska ta bort dem i enlighet med sina användarvillkor. De ska också vara tydliga med vad som får spridas i deras nätverk och upplysa om hur användarna ska gå till väga om de ser något som bryter mot reglerna och vill anmäla.

Som skäl för uppdraget anger regeringen att våldsbejakande extremistiska grupper, nätverk och individer använder internet och sociala medier för spridande av propaganda och annat material som glorifierar våld, våldsbejakande ideologier och terrorism. Regeringen framhåller att det är viktigt att Sverige är rustat för att bemöta sådan propaganda och sådana antidemokratiska budskap även när de sprids på internet. En viktig del i detta är att öka kunskapen om omfattningen av och innehållet i dessa budskap.

Justitiekammarens och konstitutionsutskottets hearing

Justitie- och konstitutionsutskottet anordnade den 19 januari 2016 en offentlig hearing om radikaliserings- och rekryteringsfrågor till våldsbejakande extremism i den digitala miljön (Rapport 2015/16:RFR10). Vid hearingen diskuterades ingående hur sociala medier, t.ex. Facebook och Twitter, används för propagandaspridning och som en plattform för försök till rekrytering till våldsbejakande extremism. Vid hearingen poängterades att det är särskilt viktigt att unga får lära sig att förstå budskap och hur de konstrueras i propagandistiska syften och att man måste ge dem verktygen att själva

genomskåda falsk och vinklad information. Internationell forskning visar att sociala medier ofta utgör en viktig faktor bakom radikaliseringsprocesser. Det framhölls dock att det i sammanhanget är viktigt att betona att radikalisering inte enbart påverkas av sociala medier utan även av andra faktorer, såsom offlinepåverkan av rekryterare, extremistmiljöer och gruppträck.

Vidare framkom att säkerhetsmyndigheterna hade sett ett starkt ändrat mönster för Isil (Islamiska staten), från öppna konton på sociala medier till krypterade sajter på sociala medier, såsom Telegram, Surespot, Wickr, Threema och andra säkra plattformar. Vissa av dessa kanaler på sociala medier är inte bara starkt krypterade, utan meddelandena destrueras omedelbart efter att de är lästa. Det framhölls att mer tvärvetenskaplig forskning om sociala medier behövs för att förstå olika dimensioner av Isils användning av sociala medier och hur de används för att radikalisera och rekrytera och hur användningen förändras med samhälls- och teknikutvecklingen.

En av talarna framhöll att en viktig sak är vilket ansvar de som tillhandahåller olika typer av tjänster har för andras yttranden, dvs. internetoperatörer av olika slag: Facebook, Twitter och liknande. Utgångspunkten är att de inte på samma sätt som i en nätmiljö har ett strikt ansvar, utan att de har ett slags passivitetsansvar. De måste ingripa när de får kännedom om att det finns brottsligt material enligt den s.k. BBS-lagen (lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor). Talaren framhöll att internetoperatörerna har ett ansvar att ingripa när det är fråga om uppenbart brottsliga yttranden. Vissa operatörer väljer att stänga konton. Det går också att diskutera blockering eller filtrering av olika webbplatser. Det finns dock starka yttrandefrihets- och integritetsintressen som talar emot den typen av åtgärder.

Rapporten Hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer (2017)

Regeringen uppdrog i juni 2016 åt Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra kvantitativa kartläggningar och analyser av den våldsbejakande extremistiska propaganda som sprids via internet och sociala medier i Sverige (Ku2016/01373/D). Kartläggningen ska omfatta de våldsbejakande extremistiska miljöer som finns i Sverige: högerextremism, vänsterextremism och islamistisk extremism, och deras internationella kopplingar. Det är enligt regeringen angeläget att få ny och fördjupad kunskap om omfattningen av och innehållet i den våldsbejakande propaganda som förekommer på internet och i sociala medier samt om vilken roll den digitala miljön har för radikalisering och om rekrytering till våldsbejakande extremism och terrorism. För att effektivt och långsiktigt kunna förebygga och bemöta våldsbejakande budskap på nätet behöver propagandan först kartläggas till utseende och form.

Uppdraget delredovisades till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) den 12 januari 2017. FOI ska slutrapportera uppdraget senast den 6 mars 2019.

I rapporten Hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer som publicerades den 12 januari 2017 presenteras exempel på forskning och analys som gjorts inom ramen för det uppdrag som regeringen har gett till FOI.

I rapporten beskrivs kortfattat de kanaler för kommunikation som förekommer på internet i dag. I rapporten framhålls att IS effektivt har utnyttjat sociala medier och då framför allt Twitter för att sprida sin propaganda och kommunicera med omvärlden. I en annan rapport från 2014, som FOI hänvisar till, uppskattades det att minst 46 000 konton på Twitter tillhörde IS-supportrar. Varje konto hade i genomsnitt 1 000 följare, vilket innebär att det finns ett stort nätverk av konton som stöder IS antingen aktivt genom spridning av propaganda eller passivt genom konsumtionen av densamma. Det framhålls i rapporten att Twitter har varit väldigt aktivt när det gäller att stänga ned konton som sprider propaganda. I augusti 2016 rapporterade The Guardian att Twitter under de sex senaste månaderna stängt ned 235 000 konton eftersom de överträdde företagets riktlinjer för spridning av terrorism och våldsbejakande hot. Eftersom konton stängs ned snabbt på Twitter använder sig IS av hashtaggar när de sprider sitt material. Propagandan blir då sökbar och lätt att hitta samtidigt som hashtaggar inte kan stängas ned på samma sätt som konton. Det finns i dagsläget inga algoritmer som automatiskt kan upptäcka propaganda på Twitter.

Även om Twitter är en plattform som använts mycket av IS skiftar användandet av plattformar hela tiden. Telegram har på senare tid används allt mer av IS för att sprida propaganda och kommunicera med sympatisörer och följare. Telegram är, precis som Whatsapp och Facebook Messenger, en meddelandeapp som är mest känd för att erbjuda ett säkert sätt att kommunicera. Detta sker dels genom öppna kanaler – dessa är allmänt tillgängliga för Telegramanvändare som önskar prenumerera på dem – och dels genom slutna kanaler och privata meddelanden. En stor del av den propaganda som sprids på Twitter har först spridits på Telegram.

Facebook används av IS för att sprida propaganda, men även som en plattform för rekryteringsförsök till IS.

Tidigare behandling

Utskottet har tidigare behandlat en motion om att i digitala miljöer bemöta extremistiska åsikter och förespråka demokratiska värden (bet. 2015/16:KU4 s. 32). Utskottet uttalade att våldsförhålligande budskap på internet behöver bemötas. För att minska dessa budskaps betydelse som verktyg i rekryteringen till extremistiska organisationer och konstellationer, var det enligt utskottets mening viktigt att sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden. Detta ligger i linje med överenskommelsen om åtgärder mot terrorism och innebär en vidareutveckling av politiken i överenskommelsen. Utskottet föreslog att riksdagen skulle tillkänna det för regeringen, och föreslog därmed att riksdagen skulle bifalla motionen. I

betänkandet finns en reservation i denna del (SD). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Utskottet behandlade ett motionsyrkande om en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar i samband med behandlingen av budgetpropositionen för 2017 (bet. 2016/17:KU1 s. 45). Utskottet delade de bedömningar som gjordes i budgetpropositionen när det gäller anslagsfördelningen och satsningarna inom utgiftsområdet, vilket innebar att utskottet avstyrkte motionsyrkandet (bet. 2016/17:KU1 s. 53). I betänkandet finns ett särskilt yttrande i denna del (M).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandet

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s. 78) framhöll regeringen att tillkännagivandet om att det är viktigt att i digitala miljöer där det förekommer våldsförhållande budskap som utgör verktyg i rekrytering till extremistiska organisationer sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden var tillgodosett och därmed slutbehandlat.

Regeringen anförde som skäl för detta att det bästa sättet att bemöta sådan propaganda är med kunskap. Statens medieråd har tagit fram ett digitalt utbildningsmaterial om medie- och informationskunnighet som syftar till att stärka barn och unga mot antidemokratiska och våldsbejakande budskap. Det krävs dock enligt regeringen ytterligare analyser och kartläggningar. Totalförsvarets forskningsinstitut har därför fått i uppdrag att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda, och uppdraget ska redovisas i mars 2019. Tanken är att resultaten av analyserna ska spridas till olika yrkesgrupper och till det civila samhällets organisationer i samverkan med bl.a. den nationella samordnaren.

Utskottet delade inte regeringens bedömning i denna del (bet. 2016/17:KU1, rskr. 2016/17:75).

Av regeringens skrivelse 2016/17:75 framgår att regeringen har gett Totalförsvarets forskningsinstitut i uppdrag att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda under 2016–2018 (Ku2016/01373/D). Medie- och informationskunnighet har kommit att bli ett viktigt verktyg i det förebyggande arbetet mot hot, hat, rasism och våldsbejakande extremism. Regeringen har därför också gett Statens medieråd i uppdrag att utveckla och översätta det digitala utbildningsmaterialet MIK för mig (Ku2016/01622/LS). Regeringen avvaktar redovisningarna av dessa uppdrag innan en bedömning av vidare åtgärder kan göras. Denna punkt är därmed inte slutbehandlad.

Utskottets ställningstagande

Utskottet är inte nu berett att föreslå något nytt tillkännagivande med hänsyn till det arbete som bedrivs bl.a. av Totalförsvarets forskningsinstitut och Statens medieråd och avstyrker därför motionsyrkandet.

Översyn av lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om en översyn av lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor.

Jämför reservation 6 (V).

Motionen

I partimotion 2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 10 begärs ett tillkännagivande om att en utredning bör få i uppdrag att göra en övergripande översyn av lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (BBS-lagen) med särskilt fokus på frågan om våldsbejakande extremism och med syfte att lagen ska förtydligas och bli mer lätt att tillämpa samt att det, i den mån det bedöms vara behövligt och motiverat, föreslås skärpningar av BBS-lagen och angränsande lagstiftning.

Motionärerna framhåller att BBS-lagen, trots att den funnits i snart 20 år, har tillämpats i väldigt liten utsträckning, särskilt i fråga om att pröva ansvarsfrågor straffrättsligt. Att lagen är oprövad är ur flera aspekter problematiskt då det uppenbarligen finns ett behov av lagstiftning som innehåller bra och rättssäkra mekanismer för att ha tillsyn över t.ex. Facebooksidor och andra sociala medier. Motionärerna påpekar vidare att det är näthatsfrågor som har dominerat debatten om sociala medieföretags ansvar, och att exempelvis den tyska staten har satt press på Facebook och andra liknande företag för att få stopp på näthatet. Även om BBS-lagen nyligen varit föremål för en utredning anser motionärerna att en ny utredning bör företas. Dels för att utredningen varken hade till uppgift eller berörde frågan om våldsbejakande extremism, dels för att det finns stora behov av att reformera och uppdatera lagen.

Gällande ordning

En vanlig metod för kommunikation i it-miljön är s.k. elektroniska anslagstavlor. Det är en tjänst där en databas görs tillgänglig för användare som kan föra in meddelanden och hämta andras meddelanden för att läsa. För den som har tillgång till den tjänst som tillhandahålls innebär det en möjlighet att fritt föra in meddelanden och ta del av andras meddelanden.

Lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (BBS-lagen) gäller elektroniska anslagstavlor (1 §). Med elektronisk anslagstavla avses en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden. I lagen avses med meddelande text, bild, ljud eller information i övrigt.

Syftet med BBS-lagen är att lägga ett visst ansvar på den som tillhandahåller den elektroniska anslagstavlan att utöva tillsyn och dessutom

en skyldighet att agera så att meddelanden som uppenbart innebär vissa brott, t.ex. uppvigling och hets mot folkgrupp, tas bort eller hindras från att spridas vidare. I lagens förarbeten (prop. 1997/98:15) kommenteras frågan om vem som ska anses som tillhandahållare. Regeringen framhöll där att definitionen av elektronisk anslagstavla innefattar alla tjänster där någon inrättar en möjlighet för användare att sända in egna och ta del av andras meddelanden. Den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla är den som kan bestämma över tjänstens användning, inklusive tekniska och administrativa rutiner. Genom att lägga ett ansvar på den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla har lagstiftaren velat möta de komplikationer som kan följa på grund av svårigheter att spåra användare som ursprungligen har avsänt vissa meddelanden och förhindra att tillhandahållaren förhåller sig passiv så att spridningen kan fortgå (prop. 1997/98:15).

Den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla ska, för att kunna fullgöra sin skyldighet enligt 5 §, ha sådan uppsikt över tjänsten som skäligen kan krävas med hänsyn till omfattningen och inriktningen av verksamheten (4 §). Enligt 5 § BBS-lagen ska den som tillhandahåller tjänsten ta bort meddelandet från tjänsten eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelandet, om

1. meddelandets innehåll uppenbart är sådant som avses i bestämmelserna i 16 kap. 5 § brottsbalken om uppvigling, 16 kap. 8 § brottsbalken om hets mot folkgrupp, 16 kap. 10 a § brottsbalken om barnpornografibrott eller 16 kap. 10 c § brottsbalken om olaga våldsskildring, eller
2. det är uppenbart att användaren har gjort intrång i upphovsrätt eller i rättighet som skyddas genom föreskrift i 5 kap. lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk genom att sända in meddelandet.

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot skyldigheten att ta bort eller på annat sätt förhindra vidare spridning av meddelanden av det slag som anges i lagen döms till böter eller fängelse i högst sex månader (7 §). Om brottet är grovt uppgår straffskalan till fängelse i högst två år. I ringa fall ska inte dömas till ansvar.

Nätoperatörer som endast tillhandahåller nät eller andra förbindelser för överföring av meddelanden omfattas inte av lagen. Lagen ska inte heller tillämpas på sådana tjänster som omfattas av tryckfrihetsförordningen (TF) eller yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Det innebär bl.a. att BBS-lagen inte gäller sådana webbsidor som omfattas av den s.k. databasregeln i 1 kap. 9 § YGL. Vidare gäller lagen inte meddelanden som är avsedda bara för en viss mottagare eller en bestämd krets av mottagare (elektronisk post).

Utredningen Integritet och straffskydd

I maj 2014 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en bred översyn av det straffrättsliga skyddet för enskildas personliga

integritet, särskilt när det gäller hot och andra kränkningar (Ju 2014:10, dir. 2014:74). Utredningen överlämnade sitt betänkande Integritet och straffskydd (SOU 2016:7) i februari 2016.

Utredningen konstaterade att det finns ett behov av att se över BBS-lagen på ett övergripande och samlat sätt i ljuset av den teknikutveckling som skett sedan lagens tillkomst, men att det inte låg inom ramen för utredningens uppdrag. Utredningen bedömde att en utvidgning av det straffbara området – förutsatt att det finns tillräckliga skäl – kan göras inom ramen för den nuvarande BBS-lagen. Utredningen föreslog bl.a. att straffansvaret i BBS-lagen utvidgas i några avseenden. Utredningen kom fram till att det finns behov av att utvidga ansvaret enligt BBS-lagen till mer allvarliga brott mot den personliga integriteten, eftersom ett ansvar för tillhandahållaren i vissa fall kan vara det enda medel som står till buds mot spridning av integritetskränkande brott via internet. Utredningen konstaterade dock att ett alltför omfattande ansvar för tillhandahållaren skulle innebära en oproportionerlig inskränkning av yttrandefriheten och en risk för en omotiverat hård självzensur och i förlängningen att enskilda erbjuds färre forum för att uttrycka åsikter och bilda opinion. Utredningens bedömning var att en utvidgning av tillhandahållarens ansvar kan göras om den inte blir större än att yttrandefriheten fortfarande värnas och kraven på rättssäkerhet och legalitet tillgodoses.

Utredningen föreslog att olaga hot och olaga integritetsinfrång bör omfattas av en utvidgning av straffansvaret enligt BBS-lagen. När det gäller dessa brottstyper finns det enligt utredningens bedömning ett stort behov både för den som utsatts för ett brott och för samhället av att kunna förhindra spridning via elektroniska anslagstavlor. För båda dessa brottstyper har dessutom tillhandahållaren en realistisk möjlighet att ta ställning till om ett meddelande är sådant som avses i respektive straffbestämmelse. Detta gäller enligt utredningens bedömning även med beaktande av kravet i BBS-lagen på att det ska vara uppenbart för tillhandahållaren att meddelandet är sådant.

Betänkandet har remissbehandlats och bereds inom Regeringskansliet. Regeringskansliet har i sin förteckning över propositioner som är avsedda att lämnas från mitten av januari 2017 under återstoden av riksmötet 2016/17 aviserat att propositionen (nr 43) Ett stärkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten ska lämnas till riksdagen i september 2017.

Utskottets ställningstagande

Utskottet avstyrker motionsyrkandet med hänvisning till att lagen om elektroniska anslagstavlor nyligen varit föremål för en utredning och att utredningens förslag bereds inom Regeringskansliet.

Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför dels om behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet, dels om behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer och tillkännager detta för regeringen.

Riksdagen avslår motionsyrkanden om kunskapshus och kunskapscentrum samt om att sprida avhoppares erfarenhet och kunskap till bl.a. skolan.

Jämför reservation 7 (SD, -) och 8 (V).

Motionerna

I kommittémotion 2016/17:3287 begär Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 4 ett tillkännagivande om avhopparverksamheter för personer som vill lämna våldsbejakande, extremistiska grupper samtidigt som lagföring prioriteras.

Motionärerna framhåller att det för att fånga upp människor som vill lämna våldsbejakande extremistiska grupper, krävs avhopparverksamheter som inkluderar avprogrammering dit de som vill hoppa av kan vända sig. Att stöd för denna typ av verksamheter har inrättats är därför bra. Utgångspunkten för verklig rehabilitering tillbaka till ett laglydigt liv är dock att den enskilde tar ansvar för de brott som han eller hon har begått. Lagföring måste därför prioriteras, även när en person säger sig vilja lämna sitt tidigare liv bakom sig. Motionärerna understryker även att det vid sidan av att avhoppare kan ha begått brott finns återvändare från strider utomlands som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier och som misstänks för att ha begått grova brott, men som inte kan åtalas till följd av bristande bevisning. Myndigheter och kommuner får inte uppfattas som naiva, och det får aldrig vara så att återvändare ges en mer förmånlig behandling än andra när det gäller t.ex. tillgång till bostäder och arbetsmarknadsåtgärder.

Även i partimotion 2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om att underlätta etableringen av avhopparverksamheter för avhoppare och andra individer som vill lämna sina kopplingar till terroristorganisationer och våldsbejakande extremistgrupper. Motionärerna betonar att även personer som inte har deltagit i strider för någon terroristorganisation kan behöva hjälp med att lämna sina kopplingar till en organisation som har terrorism eller någon annan form av våldsbejakande ideologi på agendan.

I motion 2016/17:3287 begär Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 5 ett tillkännagivande om att sprida avhoppares erfarenheter och kunskaper,

särskilt bland ungdomar. Motionärerna understryker också att det är viktigt att använda avhoppares erfarenheter i det förebyggande arbetet. Deras kunskap om livet i extremistiska kretsar och de skäl som till slut fick dem att bryta med det livet kan avskräcka andra från att ansluta sig eller uppmuntra andra att själva lämna en destruktiv miljö. Det är särskilt angeläget att sprida berättelser från personer som hoppat av från Isil/Daesh till följd av att de tagit avstånd från våldsbejakande islamism och allt som det i verkligheten innebär av brutala övergrepp.

Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) begär i kommittémotion 2016/17:3287 yrkande 1 ett tillkännagivande om att öka kommunernas kunskap om förebyggande arbete och om hur kommunerna bör arbeta med återvändare. Motionärerna pekar på att kommunerna ofta saknar verktyg för att upptäcka radikalisering och rekrytering till terrororganisationer. En hel del kommuner arbetar med att ta fram handlingsplaner mot våldsbejakande extremism, men arbetet går för långsamt. Den nationella samordnaren har genomfört utbildningsåtgärder, men kunskapsbristerna på kommunal nivå är fortsatt stora. Det krävs ett grundläggande arbete med att utveckla metoder för hur t.ex. kommuner och skolor i ett tidigt skede ska kunna upptäcka ungdomar som riskerar att radikaliseras. Kommunerna behöver också mer kunskap om hur ärenden som rör dessa individer bör handläggas. Motionärerna anser också att det bör vara ett statligt ansvar att upprätta informations- och utbildningsmaterial som distribueras till kommunerna för att öka deras kunskap om förebyggande arbete och hur kommunerna bör arbeta med återvändare och hur ärenden på individnivå bör handläggas. Staten behöver också ta initiativ till fler och bredare utbildningar, även webbaserade, i dessa ämnen.

I kommittémotion 2016/17:3290 av Andreas Norlén m.fl. (M) yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om ökad kunskap i kommuner, skolor och hos andra aktörer om hur radikalisering kan upptäckas och motverkas på ett tidigt stadium. För att skolan ska ha förmåga att leva upp till sitt ansvar att upptäcka och motverka radikalisering behöver kunskapen öka i kommuner, skolor och hos andra aktörer (t.ex. polisen) om hur radikalisering kan upptäckas och motverkas på ett tidigt stadium. Det kan handla om ökad kunskap om innehållet i de våldsbejakande ideologierna och hur radikaliseringsprocesser allmänt sett går till och vad som driver dem, men också om vilka symboler som är förknippade med olika extremistiska rörelser. Det kan vidare vara fråga om kunskap om hur man samtalar med elever som kan vara i riskzonen att rekryteras till extremistiska rörelser. På ett grundläggande plan krävs förståelse om de handlingsplaner som finns för att förebygga och motverka radikalisering och extremism, så att alla berörda vet hur de ska agera om de befärs att någon elev är på väg att radikaliseras.

I partimotion 2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör se till att arbetet med de s.k. kunskapshusen utvärderas. Motionärerna begär också i yrkande 3 ett

tillkännagivande om att det bör utredas hur fler kommuner ska ges möjlighet att inrätta kunskapskus.

I yrkande 4 samma motion begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör se till att det skapas ett nationellt kunskapscentrum för stöd till välfärdens personal i deras arbete mot och möten med våldsbejakande extremism. Motionärerna framhåller att bl.a. lärare, socialsekreterare, skolkuratorer, bibliotekarier och fritidspedagoger möter män och kvinnor i olika åldrar som är inne i en radikaliseringsprocess eller som har frågor om radikalisering. Det uppstår svåra frågor och komplicerade situationer där ett stort ansvar läggs på enskilda individer att agera rätt. I dag saknas många gånger stöd till välfärdens personal om hur de ska hantera frågor om våldsbejakande extremism. Många av stödtelefonens samtal kommer från t.ex. lärare som vill ha stöd och råd, men stödtelefonen är i första hand till för att stödja anhöriga. Motionärerna anser inte att ansvaret för denna typ av rådgivning kan läggas på en enskild frivilligorganisation. Det behöver därför inrättas ett nationellt kunskapscentrum för stöd till välfärdens personal i deras arbete mot våldsbejakande extremism.

Förslag till utskottsinitiativ

Utskottets ledamöter från Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna har föreslagit ett utskottsinitiativ om statlig avhopparverksamhet för IS-återvändare. De framhåller behovet av en fungerande avhopparverksamhet och anför bl.a. följande.

Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism har talat om att bygga upp ett nationellt kompetensteam för att ge handfast stöd till kommunerna. Det är en möjlighet som bygger vidare på det nuvarande kommunala ansvaret, men ger kommunerna statligt stöd i hanteringen av konkreta ärenden. Det måste i så fall kombineras med en översyn av sekretesslagstiftningen, så socialtjänsten kan få information om de återvändare som finns i kommunen. Alliansen i konstitutionsutskottet krävde redan i höstas en sådan översyn.

Ett kompetensteam är en rimlig tanke, men vi menar att det inte räcker. Problemet med IS-återvändarna är akut här och nu. Därför behövs statlig avhopparverksamhet.

I den franska handlingsplanen mot terrorism och radikalisering säger man att det i varje region ska finnas ett statligt center för återintegration, där radikaliserade personer ska kunna bo under en period och genomgå integrationsprogram. Vi anser att det skyndsamt behöver utredas om Sverige ska inrätta minst ett statligt center som bedriver avhopparverksamhet för IS-återvändare, eller om staten på annat sätt kan organisera avhopparverksamhet. Verksamheten kan förstås också vända sig till personer som verkar inom den extrema islamistiska miljön, även om de inte har stridit för IS i Irak och Syrien, förutsatt att de vill bryta med extremismen. Det mest brådskande är dock att utveckla ett nytt, aktivt och genomtänkt sätt att hantera just IS-återvändarna. Staten kan inte fortsätta att gömma sig bakom kommunerna.

Gällande ordning m.m.

Bestämmelser om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin mot våldsbejakande extremism finns i förordningen (2011:1508) om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin. Syftet med statsbidraget är att minska antalet aktiva inom våldsbejakande extremistmiljöer. Enligt förordningen får statsbidrag lämnas bl.a. för verksamhet som syftar till att förebygga att individer radikaliserar och ansluter sig till våldsbejakande extremistmiljöer eller stödja individer som avser att lämna sådana miljöer.

Det är Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) som har i uppdrag att fördela statsbidraget enligt förordningen. Regeringen har i skrivelse 2014/15:144 bedömt att det behöver finnas möjlighet för organisationer att söka medel för att utveckla ett arbete som kan stödja individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser, eftersom organisationer har unika möjligheter att skapa förtroende bland individer som kan ha låg tilltro till myndigheter (åtgärd 17). När det gäller stöd till individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser utgör organisationers möjligheter att ge stöd ett viktigt alternativ till de insatser som myndigheter och kommuner kan göra. MUCF har sedan 2012 fördelat medel till det civila samhällets organisationer för att förebygga våldsbejakande extremism. Numera kan även kommuner söka detta statsbidrag.

Regeringens strategi mot terrorism

Regeringen lade i augusti 2015 fram en ny nationell strategi mot terrorism som ska vara utgångspunkten för Sveriges långsiktiga arbete på detta område, både nationellt och internationellt (skr. 2014/15:146 Förebygga, förhindra och försvåra – den svenska strategin mot terrorism). Syftet är att skapa en tydlig struktur för det arbete som krävs för att motverka terroristbrottslighet. Ett särskilt fokus ligger på området förebygga. Åtgärderna på detta område syftar till att motverka radikalisering och rekrytering till extremist- och terroristgrupper och att påverka individers avsikt att begå eller stödja terroristbrottslighet. På så sätt anser regeringen att man kan minska basen för rekrytering till terrorism.

I strategin framhålls att det på olika håll i landet bedrivs verksamhet för att stödja personer som vill lämna kriminella nätverk, s.k. avhopparverksamhet. Det finns dock få lokala verksamheter som fångar upp de individer som behöver stöd och hjälp att lämna våldsbejakande extremistiska rörelser. Den nationella samordnaren har i uppdrag att stötta relevanta aktörer i arbetet med att ta fram avhopparverksamhet för individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser. Det framhålls att Polismyndigheten och Säkerhetspolisen har en viktig funktion att fylla genom att – när det är möjligt och lämpligt – lämna information till relevanta aktörer om vilka individer som kan behöva stöd och hjälp med att lämna våldsbejakande extremistiska rörelser.

Den nationella samordnarens uppdrag att stötta relevanta aktörer

Åtgärd 16 i regeringens skrivelse 2014/15:144 innebär att regeringen har gett den nationella samordnaren i uppdrag att stötta relevanta aktörer i att utveckla arbetet med de individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser. I skrivelsen anför regeringen att det finns få lokala verksamheter som fångar upp de individer som behöver stöd och hjälp att lämna våldsbejakande extremistiska rörelser. Avhopparverksamheter för individer som vill lämna våldsbejakande vänsterextremism eller islamistisk extremism saknas. Det är framför allt det civila samhällets organisationer som har utvecklat avhopparverksamhet och då inriktad på avhopp från högerextremistiska grupper. Fler aktörer behöver arbeta med insatser för att individer ska lämna våldsbejakande extremistiska rörelser. Avhopparverksamheter behöver byggas upp, och det lokala arbetet med dessa individer behöver utvecklas. I detta arbete behöver organisationer och trossamfund med kunskap i dessa frågor involveras.

Regeringen gav i mars 2015 den nationella samordnaren i uppdrag att stötta relevanta aktörer i att utveckla arbetet med de individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser och de individer som återvänder och som misstänks ha deltagit i väpnade strider i andra länder (dir. 2015:27). Samordnaren skulle i juni 2016 lämna ett förslag om hur relevanta aktörer bäst kan organisera arbetet. Enligt uppgifter på regeringens webbplats pågår detta arbete och information finns i den verksamhetsrapport samordnaren tagit fram på uppdrag av regeringen. Av verksamhetsrapporten framgår bl.a. följande.

I november 2015 beslutade samordnaren att tillsammans med kommunerna Stockholm, Göteborg, Örebro och Borlänge inrätta kommunala s.k. kunskapshus för att värna demokratin mot våldsbejakande miljöer. Kunskapshuset – som är en samordningsfunktion snarare än en fysisk byggnad – förvaltas och organiseras av respektive kommun. Samordnaren har uppmuntrat och stöttat kommunerna i utveckling av nya metoder och annan relevant kunskap som behövs i arbetet mot våldsbejakande extremism. Arbetet har riktats mot att genom kunskap och samordning av befintliga resurser stärka det lokala arbetet mot våldsbejakande extremism. Kommunerna har bl.a. tagit fram lokala lägesbilder, handlingsplaner och skapat en strategisk samordningsfunktion i form av kommunala samordnare mot våldsbejakande extremism. Dessa har sedan fungerat som en ingång till kommunen i frågor om våldsbejakande extremism och varit en förutsättning för att koordinera kommunernas arbete gällande stöd till individer som vill lämna våldsbejakande miljöer och deras anhöriga. Det innebär att dessa fyra kommuner i dag har en stärkt förmåga att hantera utmaningarna från våldsbejakande extremism när det gäller att underlätta för individer som vill lämna dessa miljöer, stödja anhöriga som vill motverka att sina nära inträder in i dessa miljöer samt ge råd och stöd till kommunens övriga verksamheter och medarbetare.

Rapporten Att lämna våldsbejakande extremism – En kunskapsöversikt (2016)

I syfte att samla in kunskap om stöd till anhöriga och individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser initierade samordnaren bl.a. ett projekt vid Institutet för framtidsstudier där empiriska kunskaper och erfarenheter kring dessa verksamheter samlas i en kunskapsöversikt.

I rapporten Att lämna våldsbejakande extremism – En kunskapsöversikt (2016), diskuteras faktorer, händelser och processer som gör att individer lämnar våldsbejakande extremism. Författaren belyser processen att lämna våldsbejakande extremism genom att för det första samla de empiriska studier som har gjorts av sådana utträden, och för det andra försöka placera dessa i en gemensam begreppsapparat.

I rapportens första kapitel urskiljer författaren en uppsättning likheter och skillnader mellan den autonoma miljön, vitmaktmiljön och den våldsbejakande islamistiska miljön. Han påpekar att miljöerna i början verkade problematiska att inkludera i samma rapport då de i väsentliga avseenden skiljer sig kraftigt åt samtidigt som det var tänkbart att själva utträdesprocessen ser likartad ut. I ljuset av den empiriska genomgången anser författaren dock att en tes är att utträdesprocessens grundläggande element och steg ser relativt likartade ut. Utträdesprocessen inleds ofta på ett av två sätt: ett sätt är att individen upplever desillusion inför någon eller flera dimensioner av sitt deltagande i miljön. Ett annat är att individen börjar önska sig ett liv mer centrerat till institutioner och aktiviteter utanför miljön, som i sin tur omöjliggör en fortsatt delaktighet.

För svenska förhållanden har detta undersökts empiriskt när det kommer till just vitmaktmiljöerna, men det saknas motsvarande studier av den autonoma miljön och våldsbejakande islamistiska miljöer. Att liknande inledande katalysatorer för ett utträde återfinns även där är inte bara tänkbart, utan sannolikt – men frågan har alltså inte undersökts empiriskt, vilket framhålls i rapporten.

Utträdet realiseras genom sociala faktorer som knyter individen till det omgivande samhället genom att bl.a. strukturera hennes rutinaktiviteter i vardagen, men också genom utövning av informell social kontroll. Ett vanligt hinder i utträdesprocessen är att inte ha någonstans att ta vägen. Det är när det kommer till denna dimension av utträdet som centrala skillnader mellan miljöerna uppstår. För det första kan man anta att individerna redan vid inträdet har olika starka resurser. För det andra kan visserligen ingen av de tre miljöerna beskrivas som totalt isolerande, i den meningen att ingen individ endast har relationer till andra medlemmar i miljön. För det tredje träder visserligen individerna i en strikt objektiv mening ut i samma värld och verklighet när de lämnar miljön.

Utträdesberättelser från de som lämnat vitmaktmiljöer präglas i betydligt större utsträckning av upplevda svårigheter, hinder och problem. Allra mest utmanande, återigen på gruppnivå och inte för enskilda individer, kan utträdesprocessen tänkas vara för de som lämnar våldsbejakande islamistiska

miljöer, inte minst eftersom deras förändringsprocess ofta också utgör en geografisk förflyttning som är behäftad med risker och svårigheter.

Denna tentativa slutsats i fråga om autonoma miljöer innebär alltså inte att utträden ur dessa grupper skiljer sig så mycket från utträden ur andra, eller att de skulle kräva specifikt utformade interventioner. Tvärtom ser alltså faktorerna och processerna som präglar utträdet mycket likartade ut. Snarare innebär slutsatsen att individer som lämnar de autonoma miljöerna, på gruppnivå, ofta är så resursstarka att de inte kommer att ha behov av stöd från en interventionsaktör.

Hur dessa skillnader mellan miljöerna ser ut i mer konkret mening är utifrån forskningsläget svårt att säga, men att dessa skillnader existerar och måste tas i beaktande inför eventuella interventioner och program, anser författaren vara en slutsats att dra mot bakgrund av rapportens genomgång.

Överenskommelse om terrorism

Av överenskommelsen om åtgärder mot terrorism från december 2015 framgår att regeringen, Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna är eniga om att kommunerna har ett ansvar för ett strukturerat och konkret arbete med att förebygga radikalisering och rekrytering till våldsbejakande grupper. Av överenskommelsen framgår vidare att det är viktigt att det lokala och centrala ansvaret samspelar när det gäller återvändare och att regeringen ska överväga vilka åtgärder som kan vidtas om det finns kommuner som inte lever upp till sitt ansvar.

Artikel på DN Debatt

I en debattartikel på DN Debatt under rubriken Brister i arbetet med återvändare från terrorresor den 27 mars 2017 identifierar den nationella samordnaren ett antal brister i arbetet med återvändare från terrorresor som hon menar måste åtgärdas. Hon skriver:

Informationsdelningen måste fungera. Kommunerna och socialtjänsten i kommunerna har lång erfarenhet av att arbeta med komplexa sociala problem. Men för att kommuner ska kunna agera och erbjuda sitt stöd till människor som inte själva söker hjälp behöver de information om vilka personer det handlar om. Nationella samordnaren har sedan 2015 påtalat vikten av att informationsdelningen mellan och inom inblandade myndigheter fungerar. Eftersom frågan står och stampar har vi tagit initiativ till att under april månad samla Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och kommuner för att tillsammans hitta lösningar på denna problematik.

Nationella riktlinjer behövs. Det finns ett behov av nationella riktlinjer kring vilket ansvar olika aktörer har i att stödja personer som vill lämna extrema miljöer. Vad händer efter Säkerhetspolisens första kontakt? Utöver att nationella riktlinjer fungerar som ett stöd till socialtjänsterna säkerställer de också att man som invånare erbjuds samma typ av stöd oavsett vilken kommun man bor i.

Tillsätt ett nationellt team av experter. I dag arbetar de flesta kommuner med lokal samordning, lägesbilder och handlingsplaner. Detta

utgör grunden för ett fungerande förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism. Men det är inte rimligt att varje kommun, särskilt om den är liten, bygger upp en komplett struktur för att såväl förebygga som hantera alla tänkbara aspekter av våldsbejakande extremism som kan förekomma. När svåra, akuta situationer uppstår efterfrågar många kommuner sakkunskap och råd. Nationella samordnaren har inte regeringens uppdrag att vara operativa. I brist på andra aktörer har vi trots detta aktivt bistått i frågor av operativ karaktär.

Enligt artikeln uppger Säkerhetspolisen att närmare 300 personer har rest från Sverige sedan 2012 i syfte att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska grupperingar. Resandet har sedan dess mattats av, och i dag har resor till Syrien och Irak i princip upphört. Uppgifter från Säkerhetspolisen gör gällande att ca 50 personer dött i strid och att drygt 150 har återvänt. Gruppen återvändare är inte homogen. Bland dessa återvändare finns såväl män och kvinnor som barn. Vissa har deltagit i strid, andra inte.

Interpellationsdebatt

I en interpellation (2016/17:376) till kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke ställdes frågan om ministern anser att alla kommuner lever upp till sitt ansvar att hantera de återvändande individerna från Syrien och Irak och, om så inte är fallet, vilka åtgärder som ministern och regeringen överväger att vidta. Ministern anförde bl.a. följande i interpellationsdebatten den 28 mars 2017:

Låt mig börja med att bekräfta att arbetet mot våldsbejakande extremism och terrorism är mycket högt prioriterat av regeringen. Den person som begått terroristbrottslighet ska åtalas och straffas. Förundersökning om brott ska inledas när det finns skäl för det. Det är rättsväsendet och Säkerhetspolisen som har ansvar för att hantera personer som utgör hot mot Sverige och som är brottsmisstänkta, och regeringen har tagit initiativ för att stärka rättsväsendets kapacitet.

Med utgångspunkt i överenskommelsen kring åtgärder mot terrorism från den 10 december 2015 gav jag den nationella samordnaren i uppdrag att analysera vilket ansvar kommunerna har för att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande grupper och utifrån analysen utreda olika alternativ till hur kommunernas ansvar bör utformas samt föreslå vilka åtgärder som skulle kunna vidtas mot kommuner som inte lever upp till sitt ansvar.

För att kommunerna ska kunna arbeta med relevanta insatser för återvändare är det viktigt att kommunala verksamheter får information från Säkerhetspolisen via Polismyndigheten om att det finns återvändare i kommunen. Denna informationskedja måste fungera för att kommunerna ska kunna göra insatser inom sitt ansvarsområde. Det finns dock viktiga sekretess- och integritetsaspekter att förhålla sig till. I Regeringskansliet bereds för närvarande en hemställan från Polismyndigheten om en översyn av de sekretessregler som finns på området.

Hon anförde även följande:

När det gäller det förebyggande arbetet och de förberedelser som behöver finnas i våra kommuner är det inte tillräckligt utvecklat i dag. Därför

behövs det ett nationellt operativt stöd. Jag har i dag varit tydlig med att vi kommer att säkerställa att när verksamheten får en plats i en ordinarie myndighet kommer det också att bedrivas. Det finns ett flertal kommuner som behöver det stödet. Men det finns också ett antal kommuner – det finns några få goda exempel – som har ett gott förberedande arbete.

Andreas Norlén känner väldigt väl till något som jag var tydlig med i konstitutionsutskottet i dag, när jag kunde ge sekretessinformation från Säkerhetspolisen. Vi har exempel på några kommuner och stadsdelar i vårt land där det har bedrivits ett arbete med återvändare. Örebro är en av dem.

Mycket mer detaljer än så kan jag inte ge. Jag får hänvisa till Säkerhetspolisen och till de samlade uppgifter vi har fått från bland annat myndigheter, organisationer och trossamfund som på olika sätt är inblandade i detta arbete. Detta var jag väldigt tydlig med i konstitutionsutskottet. Jag hade också med mig tjänstemän från Justitiedepartementet med ansvar för Säkerhetspolisen som gav denna information under sekretess.

Men det som är det viktiga är vad vi gör framöver. Det som är viktigt är att vi är väldigt tydliga och nu kraftsatsar. I juni förra året, för nio månader sedan, var jag bestämd och gav utredaren, den nationella samordnaren, i uppdrag att arbeta fram förslag på hur vi tar nästa steg i detta arbete. Det som den förra regeringen gjorde – man lade detta i en kommitté – var gott då, för drygt två år sedan, men det håller inte längre. Vi måste kraftsamla. Verksamheten måste bedrivas i tätt samarbete med det brottsförebyggande – även om det här är förebyggande för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Man måste in i väldigt tidiga skeden, och det gör vi nu.

Inom kort kommer jag att meddela vilken myndighet som kommer att ansvara för verksamheten. Vi kommer då också att specificera på vilket sätt man operativt arbetar för att stötta kommunerna i detta arbete. Vi kommer också att tillsätta ett arbete för att skriva nationella riktlinjer för hur socialtjänstlagen, till exempel, ska tolkas. Vi vet nämligen i dag, tack vare den nationella samordnarens arbete och de uppsamlingar som man gör, att det ser olika ut. Vi ser också över sekretesslagstiftningen.

Regeringens skrivelse 2014/15:144 och uppdrag till myndigheter

Åtgärd 5 i regeringens skrivelse 2014/15:144 innebär att regeringen har gett den nationella samordnaren i uppdrag att genomföra riktade utbildningsinsatser till relevanta yrkesgrupper på lokal nivå. I skrivelsen framhåller regeringen att utbildningsinsatser är en central och integrerad del av det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism i flera europeiska länder, t.ex. i Danmark, Nederländerna, Norge och Storbritannien. En ökad kunskap om hur olika former av våldsbejakande extremism kan förebyggas ger bättre förutsättningar för insatser i ett tidigt skede och dessutom bättre möjligheter för samverkan. Den nationella samordnaren har ansvar för att utforma och genomföra utbildningsinsatser riktade till relevanta yrkesgrupper på lokal nivå (dir. 2014:103). Vidare ansvarar samordnaren för att utveckla och uppdatera det digitala utbildningsmaterialet Samtalskompassen genom att samla forskning och kunskap om våldsbejakande extremism och om fungerande förebyggande metoder.

Statens skolverk har ett pågående uppdrag att under perioden 2014–2017 vidta kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande

former av intolerans, och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor fördelar statligt stöd till det civila samhällets organisationer för verksamhet mot rasism. På grund av att arbetet behöver förstärkas ytterligare gav regeringen i januari 2015 Forum för levande historia i uppdrag att under perioden 2015–2017 genomföra en stor utbildningsinsats om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag (Ku2015/219/KA). Forum för levande historia ska i genomförandet av uppdraget utgå från barns och ungas verklighet i Sverige i dag. Uppdraget ska genomföras i samarbete med Statens skolverk. Målsättningen är att nå ut till alla Sveriges elever i grundskolan och i gymnasieskolan. Uppdraget omfattar rasism och liknande former av intolerans såsom afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi, homofobi och transfobi och ska genomgående ha ett genusperspektiv. Regeringen fattade den 25 juni 2015 beslut om att målgruppen för insatsen ska breddas. Myndigheten har fått i uppgift att nå ut till fler grupper än elever i grundskolan och i gymnasieskolan. Vidare ska myndigheten verka för en bred geografisk spridning. Detta omfattas av åtgärd 7 i skrivelsen.

Flera av de andra åtgärderna som redovisas i skrivelsen tar också sikte på kunskapshöjande åtgärder liksom på en del av den nationella samordnarens uppdrag att verka för att kunskapen om våldsbejakande extremism ökar och att förebyggande metoder utvecklas. Samordnaren ska skapa rutiner för ett erfarenhets- och kunskapsutbyte mellan berörda aktörer och ge exempel på och sprida framgångsrika åtgärder på nationell och lokal nivå för att motverka grogrunderna för våldsbejakande extremism.

Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism har gett Lunds universitet i uppdrag att planera och genomföra en utbildning om våldsbejakande extremism. Enligt uppgift på samordnarens webbplats vänder sig kursen till lokala samordnare i kommunerna och andra befattningar som arbetar mot våldsbejakande extremism. Utbildningen ges på distans av Lunds universitet med tre internat under perioden april till oktober 2017. Bland föreläsarna återfinns personer med kunskap inom området från utbildningsinstitutioner såsom Centrum för Mellanösternstudier vid Lunds universitet, Försvarshögskolan och Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet.

Strategisk handlingsplan för att inrätta kommunala s.k. kunskapshus

I slutet av november 2015 presenterade den nationella samordnaren tillsammans med kommunerna Borlänge, Göteborg, Stockholm och Örebro en strategisk handlingsplan för att inrätta kommunala s.k. kunskapshus för att värna demokratin mot våldsbejakande miljöer.

Dessa kunskapsdrivna lokala nav ska utgöra en modell för hur kommuner och regioner kan optimera sina resurser för att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande miljöer. Här samlas den kommunala expertisen, och här

finns samordningsansvaret för att på ett mer effektivt sätt möta utmaningarna i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Kunskapshuset ägs, förvaltas och organiseras av respektive kommun. Samordnaren uppmantrar, biträder och stöder kommunerna i utveckling av nya metoder, finansiering av forskningsinitiativ och annan relevant kunskap som behövs i arbetet mot våldsbejakande extremism. Samordnaren skapar således en nationell plattform av experter som kommunerna kan nyttja för att stärka arbetet mot våldsbejakande extremism.

Ett tydligt uppdrag och mandat för hur kunskapshusens samordning och riktlinjer ska anpassas efter lokala förutsättningar måste beslutas av respektive kommunledning. Ett kunskapshus syftar inte till att skapa nya strukturer i kommunen, utan ska i stället tjäna som en ingång för att möta behoven från anhöriga, avhoppare, invånare, praktiker och övriga aktörer, och kanalisera det till lämpliga mottagare inom kommunen och andra samverkanspartner. Syftet med detta är att på en grundläggande nivå stärka det förebyggande arbetet mot miljöer som tar sig våldsamma uttryck.

Ett antal grundläggande uppdrag bör ingå i ett kunskapshus för att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande miljöer. Det gäller samordning, främjande av demokratin och samverkan med idéburna organisationer. Här kan som exempel uppmärksammas samordning av kommunens samlade förebyggande resurser för att tillgodose behovet av stöd till avhoppare från våldsbejakande miljöer och till deras anhöriga. Arbetet ska bygga på tvärsektorielt samarbete mellan kommunen och övriga aktörer och nivåer. Vidare tar den strategiska handlingsplanen upp samordning av omvärldsbevakning och kvalitetssäkring samt att kunskapshuset ska ta emot samtal som behöver kanaliseras till relevant kommunal verksamhet från den nationella stödtelefonen dit anhöriga, kommuner och organisationer kan vända sig för att få information, rådgivning och stöd. (Mer information om den nationella stödtelefonen finns nedan under rubriken Anhörigas roll och den nationella orostelefonen.)

Vidare ska kunskapshuset bl.a. stödja, initiera och främja lokalt demokratiarbete genom exempelvis medborgardialog, temadagar, ungdoms- och föreningsverksamhet och föräldramöten samt kontinuerligt föra dialog med det civila samhällets aktörer om våldsbejakande miljöer.

Kunskapshusens förmåga att genomföra sitt uppdrag är avhängigt av deras möjlighet att sammankalla olika specialistkompetenser, då arbetet mot våldsbejakande miljöer är mångfacetterat och tvärsektorielt. Vid etableringen av kunskapshuset bör det därför finnas en grundsammansättning som består av kompetenser från polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård.

Utvärdering av kunskapshuset

Den 28 oktober 2016 gav den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism Högskolans i Dalarna i uppdrag att utvärdera de fyra pilotprojekt,

Kunskaps husen, som den nationella samordnaren initierat i Borlänge, Göteborg, Stockholm och Örebro. Utvärderingen ska bl.a. fungera som underlag och ge goda exempel i det fortsatta arbetet mot våldsbejakande extremism.

Ett syfte är att dokumentera såväl hinder som framgångsfaktorer för kunskaps husens lokala samverkansformer för att arbeta mot våldsbejakande extremism. På det sättet kan pilotkommunerna med sina delvis olika val i fråga om organisation, styrning och metodik tjäna som inspiration för landets kommuner (SOU 2016:92 s. 136).

Uppdraget ska slutredovisas senast den 15 september 2017 med en skriftlig delredovisning senast den 15 juni 2017.

Utskottets yttrande med anledning av propositionen Kunskap i samverkan

Under 2017 gav utbildningsutskottet konstitutionsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2016/17:50 Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft och följd motioner. Yttrandet tar upp frågor om forskning om våldsbejakande extremism som väckts i en motion (yttr. 2016/17:KU4y). I sitt ställningstagande framhöll utskottet följande:

Utskottet anser att det finns ett stort behov av kunskap om våldsbejakande extremism, och särskilt gäller det kunskap om våldsbejakande radikal islamism. Det är en relativt ny företeelse i vårt land jämfört med vänster- och högerextremism. Det är viktigt att bredda och fördjupa den samlade kunskapen om den radikala islamismen i Sverige, eftersom den, i likhet med andra antidemokratiska ideologier, utmanar grundläggande demokratiska värderingar. Utskottet anser därför att det vid bestämmandet av forskningspolitikens inriktning bör tas hänsyn till behovet av forskning inriktad mot den våldsbejakande islamistiska ideologin och hur den uttrycks och utformas i Sverige. Konstitutionsutskottet överlåter till utbildningsutskottet att inom ramen för en samlad bedömning av olika forskningsinsatser ta ställning till frågan om forskning om våldsbejakande islamism.

Från de utgångspunkter som utskottet har att beakta har utskottet inte något ytterligare att tillägga.

Utbildningsutskottet kom i sitt ställningstagande fram till följande (bet. 2016/17:UbU12).

I likhet med motionärerna, och även enligt konstitutionsutskottets mening, anser utskottet att det finns ett stort behov av kunskap om våldsbejakande extremism och islamism. Utskottet välkomnar därför att det pågår en mängd insatser och forskning på området och att frågan är levande hos regeringen och berörda myndigheter och aktörer. Enligt utskottets mening kan relevant forskning dessutom komma att inrymmas i de nationella forskningsprogrammen liksom inom ramen för den satsning på förstärkning av forskning inom humaniora och samhällsvetenskap som regeringen beskriver i propositionen. Utskottet finner därför inte skäl att tillstyrka förslaget om ett särskilt forskningsprogram med den inriktning som motionärerna föreslår.

Utbildningsutskottet avstyrkte därmed motionen.

Tidigare behandling

Utskottet behandlade motioner om beredskap för att hantera avhoppare och exitverksamheter i utskottets betänkande 2015/16:KU4 (s. 33 f.). Utskottet framhöll där betydelsen av att samhället på olika sätt markerar sitt avståndstagande från våld och antidemokratiska tendenser. Därför är det viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands. Utskottet föreslog att riksdagen skulle tillkännage detta för regeringen och därmed bifalla en motion. I betänkandet finns en reservation i denna del (SD). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Utskottet anförde också att olika former av exitverksamheter för att fånga upp människor som vill lämna våldsbejakande, extremistiska grupper är av stort värde. Detsamma gäller dokumenterande och spridande av kunskap om avhoppares erfarenheter av livet i extremistiska kretsar och de skäl som fick dem att bryta med det livet, för att avskräcka andra från att ansluta sig eller uppmuntra andra att själva lämna en destruktiv miljö. Med hänsyn till det arbete som redan bedrevs (jämför t.ex. åtgärderna 16 och 17 i regeringens skrivelse 2014/15:144) fann utskottet dock inte skäl att göra något tillkännagivande om dessa frågor. I betänkandet finns en motivreservation i denna del (SD).

Utskottet framhöll även vikten av ökad kunskap om förebyggande arbete och om arbete med återvändare, och kunde i och för sig se att en handlingsplan för förebyggande insatser skulle kunna vara användbar (bet. 2015/16:KU4 s. 21 f.). Mot bakgrund av det arbete som redan pågår, bl.a. inom ramen för den nationella samordnarens uppdrag, ansåg utskottet dock inte att det fanns skäl för de begärda tillkännagivandena (jämför t.ex. åtgärd 4 i regeringens skrivelse 2014/15:144). Utskottet föreslog därför att riksdagen skulle avslå motionsyrkandena.

Utskottet har tidigare behandlat motioner om kunskapshöjande åtgärder, bl.a. ökad kunskap hos skolor m.fl. för tidig upptäckt av radikalisering (bet. 2015/16:KU4.s 21 f.). Utskottet instämde i vad motionärerna anförde om att det finns behov av djupare kunskaper hos unga människor om hur ett samhälle kan påverkas av bristande demokrati, avsaknad av rättssäkerhet och brott mot mänskliga rättigheter, för att minska risken för att de ska lockas av extrema rörelser. Utskottet framhöll även behovet av kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi. Utskottet föreslog att riksdagen skulle tillkännage för regeringen att det finns behov av att sprida kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi. Uppgiften att sprida sådana kunskaper skulle, mot bakgrund av de uppdrag som myndigheten redan har, förslagsvis kunna ges till Forum för levande historia. Utskottet föreslog därmed att riksdagen delvis skulle bifalla motionen. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2016/17:137).

Utskottet delade motionärernas och utbildningsutskottets uppfattning att det finns behov av ökad kunskap i kommuner och skolor och hos andra aktörer om hur radikaliserings kan upptäckas på ett tidigt stadium. Utskottet noterade att även regeringen anser att det behövs mer kunskap hos samtliga aktörer för att de ska kunna arbeta förebyggande och att flera myndigheter har särskilda uppdrag att vidta kunskapshöjande åtgärder (jämför t.ex. åtgärderna 1 och 5 i regeringens skr. 2014/15:144). Utskottet bedömde därför att det inte fanns något behov av ett tillkännagivande om frågan. Därmed föreslog utskottet att riksdagen skulle avslå motionen. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandena

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s. 78 f.) ansåg regeringen att det nämnda tillkännagivandet om beredskapen för att hantera avhoppare var tillgodosett och slutbehandlat. Regeringen bedömde att myndigheterna och kommunerna har fått verktyg och riktlinjer för att utveckla sin beredskap och sitt förebyggande arbete i relation till dessa individer. Viktiga faktorer i denna del är dels den nationella samordnarens kunskapsöversikt, dels Socialstyrelsens, Statens institutionsstyrelses och Kriminalvårdens rapporter och kunskapsstöd till sina personalgrupper. Därutöver övervägs enligt regeringen nya uppdrag till dessa myndigheter om det finns behov.

Utskottet delade inte regeringens bedömning i denna del (bet. 2016/17:KU1, rskr. 2016/17:75).

I regeringens skrivelse 2016/17:75 anför regeringen att denna punkt inte är slutbehandlad (s. 214). Regeringen anför att den nationella samordnaren har i uppdrag att bistå kommunerna med att utveckla insatser för individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser (dir. 2016:43).

Vidare gav regeringen i oktober 2016 nya uppdrag till Socialstyrelsen (Ku2016/02295/D), Statens institutionsstyrelse (Ku2016/02296/D) och Kriminalvården (Ju2016/06988/KRIM) om att vidareutveckla respektive myndighets arbete ytterligare när det gäller det förebyggande arbetet. Det handlar både om att förebygga radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande extremism och om att utveckla arbetet med individer som är involverade i våldsbejakande extremism. Socialstyrelsen har fått i uppdrag att göra en kartläggning av hälso- och sjukvårdens erfarenheter av ärenden som rör våldsbejakande extremism (Ku2016/02713/LS).

Vidare har regeringen genomfört ändringar i förordningen (2011:1508) för statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin, som gör det möjligt för organisationer att söka verksamhetsbidrag för befintliga verksamheter som ger stöd till individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser (Ku2016/02756/RS). Under 2017 avsätter regeringen 15 miljoner kronor till statsbidrag som kommuner och det civila samhället kan söka för att utveckla verksamheter som förebygger våldsbejakande extremism, inklusive stöd till

dem som vill lämna sådana rörelser. Regeringen avvaktar redovisningarna av dessa uppdrag innan en bedömning av vidare åtgärder kan vidtas.

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s. 76 f.) framhöll regeringen vidare att den nationella samordnaren är bäst lämpad för uppdraget att sprida kunskap om våldsbejakande extremism. Den nationella samordnaren har ett huvudansvar för att genomföra aktuella utbildningsinsatser (dir. 2014:103). Enligt regeringen krävs dock ytterligare satsningar. De åtgärder som behöver vidtas bör enligt regeringen omfatta alla former av våldsbejakande extremism, men åtgärderna bör samtidigt kunna skraddarsys efter myndigheters och kommuners behov. Statens skolverk har påbörjat ett arbete med att göra medarbetare inom skolan uppmärksamma på tendenser till radikalisering. Göteborgs universitet, som redan har i uppdrag att utveckla och sprida kunskap om och metoder för att minska rekryteringen till våldsbejakande ideologier och rörelser och till rasistiska organisationer, har fått uppdraget att genomföra ytterligare insatser. En särskilt viktig del av detta uppdrag är enligt regeringen det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism i skolorna, inklusive stöd till lärare, fritidspersonal och socialarbetare. Dessutom förlängs uppdraget till Göteborgs universitet om det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism i skolorna t.o.m. 2018. Med dessa åtgärder ansåg regeringen att riksdagens tillkännagivande om kunskapshöjande åtgärder var tillgodosett och att tillkännagivandet därmed fick anses slutbehandlat.

När det gäller riksdagens tillkännagivanden till regeringen om våldsbejakande extremism (bet. 2015/16:KU4, rskr. 2016/17:137) lämnade Regeringskansliet i samband med utskottets beredning av budgetpropositionen för 2017 även in en skrivelse med kompletterande underlag (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1, bet. 2016/17:KU1).

När det gäller tillkännagivandet om kunskapshöjande åtgärder om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi framgår av skrivelsen bl.a. att Göteborgs universitet efter förfrågan från regeringen skulle vara värd för en nordisk forskarkonferens om våldsbejakande extremism den 24–26 april 2017. Våldsbejakande islamistisk extremism var ett av fokusområdena vid konferensen.

Därutöver har Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) fått i uppdrag att göra kvantitativa kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda. Myndigheten ska genomföra kvalitativa analyser av materialet och av innehållet i texter och budskap. Uppdraget pågår till den 6 mars 2019. En delrapport redovisades den 12 januari 2017, och den rapporten fokuserar bl.a. på våldsbejakande islamistisk extremism och dess internationella förgreningar. I FOI:s uppdrag ingår även att sprida resultatet av kartläggningen till berörda aktörer. Bland berörda aktörer nämns den nationella samordnaren och kommunerna. Resultatet av FOI:s uppdrag kommer att ge ny kunskap om våldsbejakande islamistisk extremism.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har nyligen redovisat sitt uppdrag om unga och våldsbejakande extremism. Bland annat

har myndigheten tagit fram en forskningsöversikt (Ung och extrem – om våldsbejakande islamistisk extremism) och poddar med redovisade rapporter.

Vidare har den nationella samordnaren tillsammans med Studentlitteratur och ett antal forskare tagit fram en antologi (Våldets sociala dimensioner). I antologin finns bl.a. en text om den våldsbejakande islamismens teologiska rötter av Mohammad Fazlhashemi, professor vid Uppsala universitet. Det är tänkt att antologin ska användas i undervisningen vid universitet och högskolor.

Vidare framgår att den nationella samordnaren har en viktig roll i att sprida de kunskapsunderlag som andra myndigheter har tagit fram. Samordnaren använder t.ex. underlagen i sina utbildningsinsatser i kommunerna, och hittills har samordnaren besökt ca 270 kommuner. Under 2017 planerar samordnaren fler kompetenshöjande insatser i samverkan med bl.a. universitet och länsstyrelser. Andra viktiga kanaler för samordnarens kunskapsförmedling är en referensgrupp med företrädare för myndigheter, forskarnätverk och nätverk av praktiker.

De kunskaphöjande och kunskapsinhämtande åtgärder som vidtas bör omfatta alla former av våldsbejakande extremism men samtidigt anpassas efter myndigheters och kommuners behov av kunskap.

Forum för levande historia har i uppdrag att, med utgångspunkt i Förintelsen, främja arbete med demokrati, tolerans och alla människors lika värde. Myndigheten är en central aktör i regeringens insatser mot rasism. Det är i nuläget inte lämpligt att ge myndigheten ett särskilt uppdrag om våldsbejakande islamistisk extremisms historia och ideologi. Regeringen har därför lagt ut uppdragen på andra myndigheter i linje med tillkännagivandet.

Efter att ha fått del även av detta kompletterande underlag delade utskottet regeringens bedömning att tillkännagivandet var tillgodosett (bet. 2016/17:KU1 s. 27).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att det är angeläget med olika former av avhopparverksamhet för människor som vill lämna våldsbejakande och extremistiska grupper. Detsamma gäller dokumentation och spridande av kunskap om avhoppares erfarenheter av livet i extremistiska miljöer och skälen till att de valde att hoppa av. Syftet med dokumentationen och kunskapsspridningen är att avskräcka andra från att ansluta sig till eller uppmuntra andra att lämna dessa miljöer.

Det är tydligt att det finns brister i arbetet med hanteringen av återvändare. Utskottet är därför positivt till den nationella samordnarens tankar om ett statligt, nationellt kompetensteam som kan ge stöd till bl.a. kommunerna. Ett sådant nationellt kompetensteam kan bli ett värdefullt stöd i kommunernas arbete med att hantera IS-återvändare och avhoppare från extremistgrupper. Utskottet anser dock att regeringen utöver detta även bör överväga att inrätta en statlig avhopparverksamhet för IS-återvändare och andra anhängare av

våldsbejakande islamism, eftersom det trots olika insatser ännu inte har etablerats någon avhoppbarverksamhet för dessa grupper. Utskottet vill i detta sammanhang även framhålla vikten av att regeringen verkar för att öka kunskapen hos kommuner, skolan och andra aktörer om det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism och om hur radikalisering kan upptäckas samt om hur kommunerna bör arbeta med återvändare.

Utskottet föreslår att riksdagen tillkännager detta för regeringen. Därmed tillstyrks motion 2016/17:3287 yrkande 1, motion 2016/17:3290 yrkande 3 samt motion 2016/17:3287 yrkande 4 och motion 2016/17:3387 yrkande 6 delvis. Utskottet finner inte skäl att utnyttja sin initiativrätt med hänsyn till att frågan i förslaget till utskottsinitiativ ryms inom beredningen av ärendet. Utskottet anser inte att det finns något behov av ett tillkännagivande med anledning av motion 2016/17:3287 yrkande 5 och det avstyrks därmed.

Med hänsyn till den pågående utvärderingen av kunskapshusen avstyrker utskottet motion 2016/17:1987 yrkande 2 och 3.

Den nationella stödtelefonen, numera orostelevonen, är tänkt att fungera som ett stöd till bl.a. yrkesverksamma i kommunerna. Den utvärdering som regeringen låtit genomföra visar dock bl.a. på kunskapsbrister hos de som svarat i telefonen. Arbetet pågår med att rätta till dessa brister. Utskottet noterar vidare att samordnaren har ett ansvar för utbildningsinsatser gentemot yrkesgrupperna i fråga och för att ge kommunerna stöd och rådgivning. Det finns också ett förslag om att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska överta rollen som nationell samordnare fr.o.m. den 1 januari 2018. Förslaget bereds för närvarande i Regeringskansliet. Utskottet anser att beredningen av detta förslag bör avvaktas. Mot denna bakgrund avstyrks motion 2016/17:1987 yrkande 4.

Anhörigas roll och den nationella orostelevonen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ett tydligt anhörigperspektiv och att den nationella orostelevonen bör bli permanent och mer tillgänglig.

Motionerna

I kommittémotion 2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om vikten av att arbetet mot radikaleringen har ett tydligt anhörigperspektiv. När en person är på väg att radikaliseras till våldsbejakande extremism är de anhörigas roll ofta central. De anhöriga behöver veta vart de kan höra av sig för att få hjälp eller för att uttrycka sin oro kring en person. Det finns dock även situationer där anhöriga aktivt stödjer en persons radikalisering, underlättar för personen att ansluta sig

till våldsutövande grupper och tar personens våldsutövning i försvar. Också detta behöver beaktas i arbetet mot radikaliserings.

En viktig satsning som genomförts på regeringens uppdrag är inrättandet av den nationella stödtelefonen. Dit ska anhöriga, och andra som är oroliga för att en närstående är på väg att radikaliseras eller rent av resa iväg på en terrorkrigsresa, kunna ringa för att få stöd och vägledning. Stödtelefonen verkar dock inte fungera tillfredsställande. Den är bara bemannad dagtid fram till klockan 15, få ringer och återkommande tekniska problem har förekommit. En nationell stödtelefon kan spela en roll i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism, men då måste den fungera. Det är regeringens ansvar att se till att den nationella samordnaren genomfört uppdraget på ett godtagbart sätt och vidta åtgärder om så inte är fallet. För att stödtelefonen ska bli mer använd krävs sannolikt t.ex. att mer information om den sprids brett och på olika språk.

I partimotion 2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 11 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör se till att pilotverksamheten med Röda Korsets stödtelefon blir permanent. Motionärerna anser att stödtelefonen fyller en viktig funktion och att det finns ett behov av att den får finnas kvar.

I motion 2016/17:648 av Roger Haddad (L) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om att göra stödlinjen mot extremism mer tillgänglig. Enligt motionären är det uppenbart att det finns stora brister i verksamheten och åtgärder bör därför vidtas för att förbättra men också utöka tillgängligheten genom stödtelefonen.

Rädda Barnens orostelefon (tidigare stödtelefon)

Orostelefonen är en nationell stödtelefon mot våldsbejakande extremism. Den riktar sig i första hand till familj och närstående som känner oro för att en person ska ansluta sig till våldsbejakande extremistiska rörelser i Sverige eller utomlands. Till stödtelefonen kan även kommuner och organisationer vända sig för att få information, råd och stöd. Ytterligare en målgrupp är individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser. Den startades av den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism tillsammans med Röda Korset den 16 november 2015 och kallades då för stödtelefonen.

Fr.o.m. med den 1 februari 2017 drivs telefonen av Rädda Barnen, och i samband med övergången bytte telefonen namn till orostelefonen mot radikaliserings. Enligt uppgifter på Rädda Barnens webbplats är telefonnumret detsamma som tidigare, och telefonen är bemannad på vardagar kl. 9.00–12.00 och kl. 13.00–16.00 samt onsdagar till kl. 19.00. De som svarar i telefon är enligt uppgift utbildade i samtalsstöd. De svarar på svenska, men kan även erbjuda samtal på engelska, danska, arabiska, azeriska, dari, pashto, persiska, somaliska, turkiska och tigrinja. Samtalen kostar inget och syns inte på telefonräkningen. Den som ringer får vara anonym.

Enligt statistik som finns tillgänglig på Rädda Barnens webbplats registrerades totalt 67 samtal under februari 2017, varav 26 har inkommit då

orostrafonen varit stängd såsom vid lunch, kvällar och helger. Detta innebär att 41 samtal har tagits emot under öppettiden.

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92)

Enligt tilläggsdirektivet till samordnaren (dir. 2016:43), om utvidgning och förlängd tid för uppdraget, förutsätts att pilotverksamheten med en nationell stödtelefon ska fortsätta fram till årsskiftet 2017/2018.

Den nationella samordnaren fick den 12 mars 2015 ett tilläggsdirektiv som bl.a. gällde att utreda förutsättningarna för en pilotverksamhet med en nationell stödtelefon (dir. 2015:27). I betänkandet bedömer samordnaren att en nationell orostrafon är en pusselbit i det långsiktiga arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (SOU 2016:92 s. 122).

Samordnaren föreslår att orostrafonen i fortsättningen ska utgöra ett led i familjestödet när Myndigheten för samhällsskydd och beredskap tar över samordningsansvaret från och med 2018. Den närmare organiseringen av det faktiska handhavandet av orostrafonen får avgöras efter en uppföljning som kommer att ske under 2017. Under förutsättning att erfarenheterna kommer att vara goda med orostrafonen under 2017, föreslår samordnaren därför att denna ska permanentas. Enligt samordnaren bör telefonen hanteras av en ideell organisation och finansieras via den nya samordnarens budget.

I betänkandet framgår att en utvärdering av verksamheten har initierats av Kulturdepartementet och att den har genomförts under perioden oktober–december 2016.

Utvärdering av stödtelefonen

Regeringen har utvärderat stödtelefonen (Ku2016/02817/D). Utvärderingen, som blev klar den 14 december 2016, har på uppdrag av Kulturdepartementet utförts av ett stabsbiträde från Statskontoret under perioden 20 oktober till 14 december 2016.

Sammanfattningsvis bedöms i utvärderingen att det finns ett behov av en nationell stödtelefon hos anhöriga och yrkesverksamma i kommunerna. Sedan verksamheten startade i november 2015 har sammanlagt 61 samtal från anhöriga och 75 samtal från yrkesverksamma besvarats. Det visar att stödtelefonens verksamhet har varit efterfrågad. Säkerhetspolisen, Polismyndigheten och samordnarens kommunala kontaktpersoner uppger vidare att det finns ett behov av en stödtelefon bland målgrupperna även framöver.

Röda Korsets förutsättningar för att genomföra uppdraget med en stödtelefon har dock försvårats av att samordnaren inte tagit fram rutiner för verksamheten som den genom regeringens kommittédirektiv hade ålagts att göra. Framför allt har det saknats rutiner för hur anhöriga och andra frågeställare ska lotsats vidare för ytterligare stöd, råd och information. Även skriftliga rutiner för hur information om brott ska föras vidare till

Säkerhetspolisen och Polismyndigheten har saknats. Samordnaren har heller inte säkerställt att personalen som arbetat med stödtelefonen har haft tillräckliga kunskaper för att utföra uppdraget. Kunskapsbristerna har främst rört hur yrkesverksamma ska hantera frågor om våldsbejakande extremism utifrån sin yrkesroll. Personalen som arbetar med att svara i stödtelefonen har vidare inte getts tillräckliga kunskaper om våldsbejakande extremism. Röda Korsets marknadsföring av stödtelefonen har inte heller varit tillräcklig för att nå ut till målgruppen, och tekniska problem med Röda Korsets telefonväxel har försvårat för inringande att komma fram. Även systemen för vidarelotsningen av anhöriga behöver bli säkrare för att säkerställa att de ges ett fortsatt stöd. Vidare behöver kommunernas beredskap att ge stöd till anhöriga troligtvis stärkas, och det behövs fler stödfunktioner att hänvisa till inom det civila samhället. Det behövs även bättre system för att ta fram och sprida den kunskap som verksamheten genererar.

Sammantaget har det kommit in 701 samtal till stödtelefonen. Av dessa besvarades 340 samtal. Resterande samtal hamnade antingen i kö (105 stycken) eller inkom utanför öppettiden (256 stycken).

De samtal som besvarades har dokumenterats i en samtalslogg av stödtelefonens personal. Utifrån denna dokumentation går det att utläsa vilka målgrupper som har ringt och i vilket ärende samt vilken åtgärd som vidtagits av de svarande. Av de besvarade samtalen har 137 kommit från stödtelefonens tänkta målgrupper, dvs. anhöriga, yrkesverksamma i kommunerna och avhoppare. Övriga 203 samtal som tagits emot har bl.a. varit från personer som ringt Röda Korset för att få hjälp i ett annat ärende. Ett trettiotal samtal har kommit från en engagerad allmänhet som t ex. ställt frågor om våldsbejakande extremism eller stödtelefonen. Ett tiotal samtal har kommit från personer som velat anmäla en person som de bedömt vara radikaliserad. Testringningar, busringningar och samtal från journalister har även förekommit.

Av de samtal som besvarades har 61 varit med anhöriga. Ett samtal har kommit från en person som ville hoppa av en våldsbejakande extremistisk organisation på högerkanten. Personen har hänvisats till Exit på Fryshuset. Av de 75 samtal som kommit från yrkesverksamma i kommunerna, kom ungefär hälften från skolpersonal och socialsekreterare.

Skriftligt frågesvar

Som svar på en skriftlig fråga (2016/17:587) om hur kultur- och demokrati-minister Alice Bah Kuhnke avser att säkerställa att samordnaren följer regeringens direktiv anförde ministern bl.a. att den nämnda utvärderingen visar att regeringens bedömning av anhörigas behov av stöd var korrekt. Trots otillräcklig marknadsföring har 61 anhöriga nått fram till personal inom Röda Korset under perioden november 2015–november 2016. De som har nått fram har fått någon att prata om sin oro med. Ministern anförde att det är beklagligt att samordnaren har brustit i kommunikationen med Röda Korset om detta uppdrag och inte har tagit fram rutiner för verksamheten i enlighet med

direktivet. Kulturdepartement har haft dialog med samordnaren om dessa brister och kommer att följa arbetet noga framöver.

Tidigare behandling

Utskottet behandlade en motion om anhörigperspektivet i betänkande 2015/16:KU4 (s. 35 f.). Utskottet delade motionärernas uppfattning att de anhörigas roll ofta är central när en person är på väg att radikaliseras till våldsbejakande extremism och att det är viktigt att närstående vet vart de kan vända sig för att få hjälp eller stöd. Utskottet noterade att den nationella samordnarens uppdrag inbegriper att förbättra stödet till de anhöriga, och att Röda Korset på den nationella samordnarens uppdrag startat en nationell stödtelefon inom ramen för ett pilotprojekt fram till den 16 juni 2016. Utskottet noterade även att Nämnden för statligt stöd till trossamfund har ett uppdrag från regeringen att stimulera samfunds stöd till ungdomar, föräldrar och anhöriga. Mot bakgrund av detta ansåg utskottet inte att det fanns behov av något tillkännagivande till regeringen. I betänkandet finns en reservation i denna del (SD). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Utskottets ställningstagande

Utskottet delar motionärernas uppfattning om att de anhörigas roll är central när en person är på väg att radikaliseras och att det finns ett behov av stöd till de anhöriga. Den utvärdering av stödtelefonen som regeringen låtit utföra visar att det finns behov av en nationell stödtelefon för anhöriga och yrkesverksamma i kommunerna, men att det har funnits brister i den tidigare verksamheten. Utskottet förutsätter att de brister som utvärderingen påvisat snarast åtgärdas och att regeringen noga följer det fortsatta arbetet. Utskottet anser därför att det inte behövs något tillkännagivande till regeringen och avstyrker motionerna 2016/17:3287 yrkande 6 och 2016/17:648 yrkande 1.

Samordnaren har föreslagit att orostelevonen ska permanentas under förutsättning att erfarenheterna av den kommer att vara goda under 2017. Utskottet anser att beredningen av samordnarens förslag bör avvaktas och avstyrker motion 2016/17:1987 yrkande 11.

Ensamagerande våldsverkare

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om ensamagerande terrorister och forskning om mekanismerna bakom självradikalisering och tillkännager detta för regeringen.

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om en särskild nationell samordnare för högerextrema våldsverkare som radikaliseras i hemmen.

Jämför reservation 9 (V).

Motionerna

I kommittémotion 2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 9 begärs ett tillkännagivande om ensamagerande gärningsmän. Motionärerna anser att problematiken med självradikalisering och i förlängningen ensamagerande terrorister tydligare bör inkluderas i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Bland annat behöver de aktörer som arbetar med förebyggande insatser mer kunskap om mekanismerna bakom självradikalisering och varningstecken som kan iakttas hos självradikaliserade personer. Det behövs också mer forskning om självradikalisering för att bredda och fördjupa förståelsen för drivkrafter och varningssignaler.

I motion 2016/17:1729 av Said Abdu (L) begärs ett tillkännagivande om att tillsätta en nationell samordnare med uppdrag att förbättra insatserna och de förebyggande metoderna när det gäller högerextrema våldsverkare som radikaliseras i hemmen. Motionären anser att det när våldsbejakande extremism diskuteras av beslutsfattare och utreds av rättsväsendet, finns en slagsida mot grupper i den extremistiska miljön snarare än mot de individer som under radarn kan planera sina terrorhandlingar. Genom att utforma en metodik för uppsökande verksamhet riktad mot de ensamma män som isolerat sig från samhället skulle troligtvis både självmord och mord kunna avstyras. För detta krävs det insikt i problemet och politiskt mod att genomföra reformer.

Den nationella samordnarens uppdrag

Som tidigare nämnts har den nationella samordnaren i uppdrag att förbättra samverkan mellan myndigheter, kommuner och organisationer på nationell, regional och lokal nivå när det gäller arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Samordnarens uppdrag innefattar även att verka för att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och utveckla förebyggande metoder (dir. 2014:103). Sedan juni 2014 har regeringen

beslutat om tre tilläggsdirektiv till samordnaren (dir. 2015:27, 2015:86 och 2016:43). Utredningen har fått förlängt uppdrag till den 12 januari 2018.

I december 2016 överlämnade samordnaren delbetänkandet Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – Nationell samordning och kommunernas ansvar (SOU 2016:92). I delbetänkandet framhåller samordnaren att samordnarens uppdrag tar sikte på den vänsterextremistiska autonoma miljön, den högerextremistiska vitmaktmiljön och de islamistiska våldsbejakande miljöerna. Därutöver finns ensamagerande individer som utifrån dessa miljöers ideologier kan inspireras till att begå våldsamma handlingar (s. 41).

I betänkandet föreslås, som tidigare nämnts, att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) fr.o.m. den 1 januari 2018 ska överta rollen som nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Uppdrag till forskare

Den nationella samordnaren gav i januari 2016 Centrum för polisforskning vid Uppsala universitet i uppdrag att genom jämförande studier producera empirisk kunskap om politisk självradikalisering, ensamvargar och autonoma celler som utgår från det ledarlösa motståndets taktik (Ju2014:18/2014/4). Enligt uppgift är uppdraget slutfört, och en rapport är under tryckning.

Rapporten Hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer (2017)

I den tidigare nämnda rapporten Hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer som publicerades den 12 januari 2017 av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) framhålls att de flesta ensamagerande våldsverkare har genomgått en process av självradikalisering där framför allt digitala medier har spelat en avgörande roll. Samtidigt som internet och sociala medier har underlättat självradikalisering har det också skapat en större möjlighet att upptäcka våldspredicerande beteendeförändringar. Ensamagerande våldsverkare kommunicerar ofta på något sätt sin avsikt att begå ett attentat. Denna kommunikation kan i vissa fall vara det enda sättet att upptäcka ett attentat innan det inträffar. FOI framhåller att man genom att studera efterlämnat material från tidigare ensamagerande våldsverkare kan lära sig mer om hur deras språkbruk kan kopplas till olika aspekter av deras respektive ideologier och tillvägagångssätt. Målet är att nå en ökad förståelse för de processer som leder ensamma individer till att begå våldshandlingar. Ett annat mål är att undersöka möjligheten att använda automatiserade tekniker som hjälpmedel i våldsrisksbedömningar – vilket är en förutsättning för att kunna upptäcka våldspredicerande text i den stora mängden användargenererat material som finns på internet.

Säkerhetspolisens årsbok för 2016

I Säkerhetspolisens (Säpos) årsbok för 2016 som presenterades den 16 mars 2017, framhåller Säpo att det är omöjligt att säga hur stor risken är för att ett nytt terrorattentat inträffar i Sverige, men bedömer att om ett sådant attentat inträffar är det mest troligt att det kommer att utföras av en ensamagerande gärningsperson. Arbetet med att förhindra den typen av attentat är därför högt prioriterat. Terroristaktörer som agerar på egen hand eller i par är mycket svåra att upptäcka. Flera attentat har utförts runt om i världen av ensamagerande terrorister. Ett grundligt analysarbete i kombination med fokuserad inhämtning av information och bred samverkan både nationellt och internationellt kan förhindra liknande attentat i Sverige. Iakttagelser som allmänheten gör är också viktiga i detta arbete.

En ensamagerande gärningsperson skulle enligt Säpo kunna motiveras av en politisk eller religiös våldsbejakande extremistisk ideologi. Säpo bedömer dock att det främsta attentatshotet mot Sverige kommer från den våldsbejakande islamistiska miljön. Det är därför mest troligt att en potentiell ensamagerande gärningsperson är inspirerad av al-Qaida eller Islamiska staten (IS). En sådan person skulle kunna vara återvändare från ett konfliktområde som Syrien eller Irak, eller ha radikaliserats utan att ha lämnat Sverige. Personen skulle troligen agera utifrån generella uppmaningar från våldsbejakande islamistiska grupper utomlands.

Säpo påpekar att ensamagerande gärningspersoner inspirerade av våldsbejakande islamism vid några tillfällen i Sverige har genomfört eller planerat att genomföra terrorattentat. Enligt Säpo har analys av tidigare genomförda attentat visat att vad som motiverar personer att genomföra dessa varierar, och det är svårt att hitta en profil eller specifika egenskaper som är utmärkande för just ensamagerande gärningsmän. Tidigare studier visar enligt Säpo att det är vanligt att ensamagerande personer lider av någon form av psykisk ohälsa och att de har levt under en högre grad av stress kopplat till deras privat- eller yrkesliv. Men det är sällan den psykiska ohälsan är den huvudsakliga anledningen till att människor blir ensamagerande. Det handlar oftast om en kombination av personliga motiv, psykisk ohälsa och influenser utifrån. Propaganda som våldsbejakande extremister sprider på internet fyller i många fall en funktion i radikalisering av ensamagerande.

Eftersom ensamagerande gärningspersoner har få eller inga kontakter med andra personer lämnar de färre spår för Säpo att upptäcka. Men studier av ensamagerande har visat att de oftast avslöjar sina avsikter i förväg på något sätt. Det kan exempelvis ske genom inlägg på sociala medier eller i samtal med närstående. Det är därför viktigt att sådana signaler tas på allvar och förmedlas vidare till Säkerhetspolisen och rättsvårdande myndigheter.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att problematiken med självradikalisering och i förlängningen ensamagerande terrorister tydligare bör inkluderas i det förebyggande arbetet

mot våldsbejakande extremism. Bland annat behöver de aktörer som arbetar med förebyggande insatser mer kunskap om mekanismerna bakom självradikalisering och varningstecken som kan iakttas hos självradikaliserade personer. Det behövs också mer forskning om självradikalisering för att bredda och fördjupa förståelsen för drivkrafter och varningssignaler. Utskottet anser att detta bör ges regeringen till känna. Därmed tillstyrks motion 2016/17:3287 yrkande 9.

Utskottet anser inte att det finns något behov av ett tillkännagivande till regeringen om att tillsätta en särskild nationell samordnare för högerextrema våldsverkare som radikaliserar i hemmen. Som framhålls av samordnaren för våldsbejakande extremism tar samordnarens uppdrag sikte även på högerextrema miljöer och ensamagerande individer. Utskottet avstyrker därmed motion 2016/17:1729.

Värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck och tillkännager detta för regeringen.

Jämför särskilt yttrande 2 (V).

Motionen

I kommittémotion 2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) begärs dels ett tillkännagivande om utökad närvaro av statliga myndigheter i utsatta områden (yrkande 10), dels ett tillkännagivande om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt alla former av rasism, inklusive antisemitism, islamofobi, afrofobi och antiziganism (yrkande 11). Motionärerna påpekar att en intensiv debatt har pågått under 2016 om vårt samhälles grundläggande värderingar och att dessa värderingar utmanas, särskilt i en del utsatta förorter och stadsdelar. Kvinnor i förortsområden får sin frihet inskränkt och beskuren av män och kvinnor som åberopar religiösa eller kulturella regler och sedvänjor som förevändning för att hindra dem att ta plats i det offentliga rummet. Hedersrelaterat våld och förtryck, kvinnlig könsstympning, oskuldskontroll, trakasserier av hbtq-personer och tvångsgifte är andra uttryck för denna typ av värderingar. Det är oacceptabelt att människor förnekas rätten att själva välja hur de vill leva sina liv. Det svenska samhället måste motarbeta denna typ av värderingar på ett mycket mer aktivt sätt än vad som hittills har skett.

Att arbeta för att den värdegrund som bär upp demokratin, inklusive de mänskliga rättigheterna, ska bli mer förankrad hos fler bör vara en viktig del

av det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Den som inte är redo att stå upp för andras frihet, utan som tvärtom vill påtvinga andra ett visst sätt att leva, uppvisar liten förståelse för demokratins väsen. Förekomsten av antidemokratiska och förtryckande värderingar innebär därmed att det finns en grogrund för islamistisk radikaliserings och därmed för rekrytering till IS och andra terrororganisationer. Motionärerna framhåller att de fri- och rättigheter som grundlagen och Europakonventionen garanterar – och som bl.a. bygger på principen om alla människors lika värde oberoende av t.ex. kön, etniskt ursprung och religiös tillhörighet – är till för alla, och att det är ett svek mot människor i utsatta områden att så inte är fallet i dag.

Staten behöver också, utöver det generella arbetet mot rasism, initiera riktade åtgärder för att motverka rasism i olika minoritetsgrupper.

Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott

Regeringen beslutade den 24 november 2016 om en nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (Ku2016/02629/DISK). Det övergripande målet för denna plan är ett strategiskt, effektivt och samlat arbete mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott i Sverige. Planen ska utgöra en grund och en inriktning för arbetet mot rasism och hatbrott inom de särskilt viktiga strategiska områden som regeringen har identifierat. Med planen utformas en struktur för samordning och uppföljning som lägger grunden för ett långsiktigt strategiskt arbete.

Regeringen har utifrån lägesbeskrivningar och förslag från civila och statliga aktörer samt från internationella övervakningsorgan identifierat fem strategiska områden som avgörande för att uppnå målet med planen. Inom dessa strategiska områden har regeringen identifierat vilka huvudsakliga problem som finns samt vilka åtgärder som bör vidtas utöver de som redan pågår. De strategiska områdena är:

- mer kunskap, utbildning och forskning
- förbättrad samordning och uppföljning
- civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog
- förstärkt förebyggande arbete på nätet
- ett mer aktivt rättsväsende.

Regeringen framhåller att det finns olika former av rasism, t.ex. afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer. Regeringen använder dessa begrepp i betydelsen ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot afrosvenskar, judar, romer, muslimer eller samer. I den nationella planen framhålls att åtgärder som syftar till att förebygga våldsbejakande extremism i viss mån också förebygger rasism och hatbrott. Den våldsbejakande extremismen i Sverige består i huvudsak av tre miljöer: högerextremism, vänsterextremism och islamistisk extremism. Trots stora ideologiska olikheter mellan dem finns ett gemensamt drag i

underkännandet av demokratiska principer och spelregler, vilket utgör ett hot mot grundläggande demokratiska värden. Det våld som dessa grupper riktar mot individer på grund av t.ex. deras politiska eller religiösa övertygelse, etniska tillhörighet, sexuella läggning, könsuttryck eller könsidentitet utgör ett angrepp mot principen om alla människors lika värde och rättigheter.

Uppdrag till myndigheter

I juni 2013 fick Statens medieråd i uppdrag av regeringen att genomföra Europarådets kampanj No Hate Speech Movement i Sverige (A2013/2317/DISK). Kampanjen syftade till att öka kunskapen om främlingsfientlighet, sexism och liknande former av intolerans på internet samt att mobilisera för att främja mänskliga rättigheter, demokrati och jämställdhet på internet. I mars 2014 fick myndigheten i uppdrag att förlänga kampanjen och att genomföra särskilda insatser mot främlingsfientlighet (A2014/1205/DISK). Europarådets kampanj har förlängts och pågår under 2017.

Eftersom det förebyggande arbetet mot rasism, sexism, främlingsfientlighet och andra former av intolerans är angeläget och kampanjen No Hate Speech Movement är en nationellt etablerad plattform förlängdes kampanjen i Sverige under 2015 och 2016. Samtidigt gav regeringen Statens medieråd i uppdrag att utveckla kampanjen till att också omfatta insatser för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ku2015/01869/D), genom att stärka barns och ungdomars medie- och informationskunnighet. Kampanjen ska särskilt inriktas mot att stärka barns och ungas förmåga att använda sin yttrandefrihet och respektera mänskliga rättigheter, att öka demokratisk delaktighet och stimulera till källkritik och eget kritiskt tänkande i relation till medier. Syftet med uppdraget är att förebygga rasism, sexism, främlingsfientlighet och andra former av intolerans och att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Detta omfattas av åtgärd 6 i regeringens skrivelse 2014/15:144.

I mars 2017 fick Statens medieråd i uppdrag att genomföra kampanjen No Hate Speech Movement 2017–2020 (Ku2017/00785/DISK). Genomförandet ska ske i syfte att öka kunskapen om rasism och liknande former av fientlighet på internet bland barn och unga. Det ska även syfta till att stärka barns och ungas förmåga att använda sin yttrandefrihet och respektera mänskliga rättigheter och jämställdhet samt stimulera till kritiskt tänkande vid användning av medier.

Statens skolverk har ett pågående uppdrag att under perioden 2014–2017 vidta kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans, och Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor fördelar statligt stöd till det civila samhällets organisationer för verksamhet mot rasism. På grund av att arbetet behöver förstärkas ytterligare gav regeringen i januari 2015 Forum för levande historia i uppdrag att under perioden 2015–2017 genomföra en stor utbildningsinsats om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag (Ku2015/219/KA). Forum för levande historia ska i genomförandet av uppdraget utgå från barns och ungas

verklighet i Sverige i dag. Uppdraget ska genomföras i samarbete med Statens skolverk. Målsättningen är att nå ut till alla Sveriges elever i grundskolan och i gymnasieskolan. Uppdraget omfattar rasism och liknande former av intolerans såsom afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi, homofobi och transfobi och ska genomgående ha ett genusperspektiv. Regeringen fattade den 25 juni 2015 beslut om att målgruppen för insatsen ska breddas. Myndigheten har fått i uppgift att nå ut till fler grupper än elever i grundskolan och i gymnasieskolan. Vidare ska myndigheten verka för en bred geografisk spridning. Detta omfattas av åtgärd 7 i regeringens skrivelse 2014/15:144.

Rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser

I rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser som Nationella operativa avdelningen hos polisen tog fram 2015 uppges att det finns 53 områden i Sverige som i olika grad är utsatta för både allvarlig brottslighet och socioekonomiska faktorer. Av dessa områden är 15 att anse som särskilt utsatta. Ett särskilt utsatt område kännetecknas bl.a. av svårigheter för polisen att fullfölja sitt uppdrag, parallella samhällsstrukturer och våldsbejakande religiös extremism.

I rapporten framhålls bl.a. att boende i flera av de utsatta områdena undviker att öppet visa sin religiösa tillhörighet på grund av rädsla för repressalier. Det finns även uppgifter om att det förekommer intolerans mot personer inom den muslimska gruppen som inte uppfattas klä sig på ett korrekt sätt. I rapporten framhålls att sådan diskriminering och religiöst motiverad särbehandling ökar känslan av rädsla och otrygghet i områdena och undergräver de boendes förtroende för samhällets förmåga att skydda dem. Därmed försvagas även förtroendet för polisen och rättsväsendet.

Tidigare behandling

Konstitutionsutskottet har tidigare behandlat motioner om stärkt arbete mot antiziganism, antisemitism och islamofobi (se t.ex. bet. 2013/14:KU24). Utskottet ansåg att romers, judars och muslimers utsatthet är en viktig fråga och att varje form av uttryck för antiziganism, antisemitism och islamofobi är oacceptabel i en tolerant och öppen demokrati. Av svensk lag följer att hets mot folkgrupp och olaga diskriminering medför straffrättsliga påföljder. Utskottet konstaterade att regeringen hade vidtagit och alltjämt vidtar åtgärder för att stärka samhällets insatser mot rasism och liknande former av intolerans. Utskottet önskade därför inte ställa sig bakom några tillkännagivanden och avstyrkte de berörda motionsyrkandena.

Näringsutskottet har tidigare behandlat motioner om lokalisering av statliga myndigheter (bet. 2015/16:NU17). Näringsutskottet föreslog ett tillkännagivande till regeringen med anledning av motionsyrkanden som rör lokalisering och organisering av statliga myndigheter. Utskottet ansåg att

regeringen skulle pröva möjligheterna att omlokalisera myndigheter från större städer till landsbygden. Regeringen borde enligt utskottet i lämpligt sammanhang återrapporera till riksdagen vilka åtgärder den hade vidtagit och hur de principer som riksdagen sedan tidigare fastställt tillämpas. Riksdagen beslutade i enlighet med näringsutskottet förslag (rskr. 2015/16:201).

Även finansutskottet har behandlat liknande motioner (bet. 2015/16:FiU25). Utskottet föreslog ett tillkännagivande om att regeringen borde se till att statliga myndigheter under regeringen lokaliseras till förorter och lägen utanför de dyraste områdena i Stockholms innerstad samt även pröva lokalisering till andra delar av landet. Som skäl angav finansutskottet bl.a. att en flytt av offentlig förvaltning kan bidra till fler arbetstillfällen och till att höja statusen på stadsdelar som präglas av utanförskap. Riksdagen beslutade i enlighet med finansutskottets förslag (rskr. 2015/16:208).

Utskottets ställningstagande

En viktig del av det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism måste vara att slå vakt om de fri- och rättigheter som grundlagen och Europakonventionen garanterar och att arbeta för att principerna om alla människors lika värde oberoende av kön, etniskt ursprung eller religiös tillhörighet ska gälla för alla. Utskottet konstaterar att regeringen bedriver ett omfattande arbete mot rasism. Utskottet anser att regeringen därutöver bör överväga ytterligare satsningar på ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck. Utskottet anser att detta bör ges regeringen till känna och tillstyrker därmed motion 2016/17:3287 yrkande 11 delvis.

Utskottet avstyrker motion 2016/17:3287 yrkande 10 med hänvisning till de tillkännagivanden som näringsutskottet och finansutskottet gjort.

Uppföljning av rapport om utsatta områden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om en uppföljning av en rapport om utsatta områden.

Jämför reservation 10 (SD, -) och 11 (V).

Motionen

I partimotion 2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 12 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör se till att det görs en uppföljning av rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser som Nationella operativa avdelningen hos polisen tog fram 2015 och att det utifrån uppföljningen föreslås lämpliga åtgärder.

Rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser

Enligt rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser som Nationella operativa avdelningen hos polisen tog fram 2015 finns det 53 områden i Sverige som i olika grad är utsatta för både allvarlig brottslighet och socioekonomiska faktorer. Av dessa områden är 15 att anse som särskilt utsatta. Ett särskilt utsatt område kännetecknas bl.a. av svårigheter för polisen att fullfölja sitt uppdrag, parallella samhällsstrukturer och våldsbejakande religiös extremism.

Av rapporten framgår att våldsbejakande religiös extremism förekommer, i någon form, i en tredjedel av områdena. Det kan handla om att det finns sympatisörer till våldsbejakande religiös extremism och lokaler där våldsbejakande budskap förmedlas eller att personer faktiskt deltagit eller deltar i strid för framför allt Islamiska statens räkning i Mellanöstern.

Konflikten i Syrien och Irak har medfört att den våldsbejakande islamistiska miljön i Sverige har vuxit. Den aktiva rekrytering som sker i områdena upplevs främst förekomma på platser där många ungdomar rör sig. Det kan röra sig om religiösa samlingsplatser men även centrumbildningar där många unga män tillbringar sin fritid. I ett fåtal områden finns det misstankar om att personer med koppling till våldsbejakande religiös extremism, främst IS, har starka familjekopplingar till tongivande aktörer i de kriminella nätverken. Merparten av de som reser till konfliktdrabbade länder för att delta i strid har sitt ursprung i de utsatta områdena och i synnerhet i storstadsregionerna.

I flera av de utsatta områdena undviker boende att öppet visa sin religiösa tillhörighet på grund av rädsla för repressalier. Det finns även uppgifter om att det förekommer intolerans mot personer inom den muslimska gruppen som inte uppfattas klä sig på ett korrekt sätt. I rapporten framhålls att sådan diskriminering och religiöst motiverad särbehandling ökar känslan av rädsla och otrygghet i områdena och undergräver de boendes förtroende för samhällets förmåga att skydda dem. Därmed försvagas även förtroendet för polisen och rättsväsendet.

Enligt rapporten har polisen under 2015 inriktat arbetet mot i första hand särskilt utsatta områden och både handlingsplaner och aktiviteter är under framtagande där det ska framgå hur polisens arbete ska bedrivas i dessa områden. Tanken är att arbetet ska pågå under flera års tid och involvera andra samhällsaktörer. I rapporten understryks att problemen i dessa områden inte kan lösas av polisen på egen hand. Ett av de identifierade problemen är att det saknas en sammanhållande aktör som kan initiera och följa upp insatser i de utsatta områdena. En rekommendation är därför att en funktion med nationellt ansvar skapas. Denna funktion måste ha mandat att kräva att berörda samhällsaktörer tar sitt ansvar.

Eftersom resandeproblematiken, dvs. problemet med personer som reser till konfliktdrabbade länder för att delta i strid, är en del av svårigheterna i områdena bör en genomlysning av problematiken i ett bredare perspektiv än

terrorism göras. Även frågor som krigsbrott och övriga folkrättsbrott liksom våldsbrottslighet inom våldsbejakande religiös extremism i övrigt bör uppmärksammas, eftersom sådan brottslighet har en mer långtgående och permanent effekt på samhället. För att komma tillrätta med problematiken krävs:

- åtgärder som kan öka allmänhetens förtroende för polisen t.ex. ökad uppklaringsprocent
- proaktiv bekämpning av handeln med narkotika
- kontinuerlig polisiär närvaro och uthålliga riktade insatser
- ökad samverkan med andra samhällsaktörer i området
- en genomlysning av resandeproblematiken i ett bredare perspektiv än enbart terrorism.

Utskottets ställningstagande

Utskottet utgår från att regeringen följer polisens arbete i de utsatta områdena och avstyrker motion 2016/17:1987 yrkande 12.

Reservationer

1. Nationell samordnare som permanent myndighet och ökad samverkan, punkt 1 (SD, -)

av Jonas Millard (SD), Patrick Reslow (-) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M) yrkande 3 och avslår motionerna

2016/17:648 av Roger Haddad (L) yrkande 2 och

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkandena 5–7 och 13.

Ställningstagande

Enligt vår mening är det nu hög tid för regeringen att lägga fram en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet mot radikaliserings och terrorism. Det har nu gått snart två år sedan regeringen presenterade en övergripande nationell strategi mot terrorism som ska vara utgångspunkten för Sveriges långsiktiga arbete på området. Nu måste denna strategi konkretiseras genom att olika typer av insatser identifieras och att en handlingsplan tas fram för hur arbetet ska bedrivas. Av en sådan handlingsplan bör också tydligt framgå vilken myndighet som ansvarar för vad.

2. Utökat informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser, punkt 2 (SD, -)

av Jonas Millard (SD), Patrick Reslow (-) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2016/17:2321 av Kent Ekeröth och Adam Martinen (båda SD),

2016/17:2346 av Kent Ekeröth (SD),

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 2 och

2016/17:3431 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 7 och
bifaller delvis motionerna
2016/17:865 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 48 och
2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 8.

Ställningstagande

Det har visat sig att kommuner ofta inte får ge Polismyndigheten information som skulle kunna vara värdefull för det brottsförebyggande arbetet. Sekretessen är särskilt stark när det handlar om att utbyta information om personer som fyllt 21 år. Det gör att t.ex. Säkerhetspolisen inte kan få reda på ifall socialtjänsten, i en känd extremistisk miljö, har träffat på en person som uppvisar tecken på att vara på väg att radikaliseras. Information kan även behöva delas åt andra hållet. Sekretessen hindrar i många fall även kommunerna att få tillgång till uppgifter från Polismyndigheten och Säkerhetspolisen. Enligt vår mening är detta högst otillfredsställande och offentlighets- och sekretesslagen måste snarast ses över i syfte att utöka förutsättningarna för informationsutbyte mellan Polismyndigheten, Säpo och kommunerna.

3. Utökat informationsutbyte mellan myndigheter och sekretessbrytande bestämmelser, punkt 2 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 8 och
avslår motionerna

2016/17:865 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 48,

2016/17:2321 av Kent Ekeröth och Adam Marttinen (båda SD),

2016/17:2346 av Kent Ekeröth (SD),

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 2 och

2016/17:3431 av Roger Haddad m.fl. (L) yrkande 7.

Ställningstagande

Enligt min mening behöver samordningen mellan kommuner och myndigheter förbättras. Det är av stor vikt att samarbetet och informationsutbytet mellan kommuner och myndigheter är välfungerande för att tidigt hitta personer som dras till våldsbejakande miljöer. Att samla den breda, men ibland spretiga,

kunskap som kommuner och myndigheter har om en enskild person till en samlad helhet är enligt min mening prioriterat för att förhindra radikaliserings. Samtidigt är det viktigt att behålla hög rättssäkerhet i förfarandet och värna skyddet för den personliga integriteten. Regeringen bör därför genomföra en översyn av relevant lagstiftning och regleringsbrev till berörda myndigheter i syfte att öka förutsättningarna för bättre samordning samtidigt som skyddet för den personliga integriteten värnas.

4. Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel, punkt 5 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motion

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 3.

Ställningstagande

Regeringen har redogjort för en rad åtgärder för att säkerställa att inga offentliga medel ska kunna ges till organisationer som förespråkar antidemokratiska värderingar. Det pågår bl.a. en översyn inom Regeringskansliet av hur demokratikriterierna är formulerade i olika förordningar för statsbidrag. Regeringen har även tillsatt en utredning som ska se över statens stöd till trossamfund. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har fått i uppdrag att säkerställa att endast organisationer som uppfyller det ställda demokrativillkoret får statsbidrag. Enligt min mening bör utfallet av dessa utredningsåtgärder avvaktas, innan eventuella ytterligare åtgärder vidtas.

5. Förhindra radikaliserings och rekrytering via sociala medier, punkt 6 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 9.

Ställningstagande

I det samtida informationssambället har internet kommit att bli ett av flera verktyg för att sprida antidemokratiska budskap med syfte att rekrytera nya medlemmar till våldsbejakande extremistmiljöer. Detta ställer stora krav på mottagarens förmåga och vilja att kritiskt förhålla sig till informationen. Internet har över tid kommit att bli allt viktigare för jihadistströrelser och terroristgrupper. Sociala medier och webbsidor används som plattform för att nå ut med propaganda och för indoktrinering, och för att sprida instruktioner om tillvägagångssätt och hur man tillverkar sprängmedel för att kunna utföra terrorattacker. Internet innehåller dessutom det största biblioteket för jihadist-litteratur. De åtgärder regeringen vidtagit hittills är ett steg i rätt riktning, men jag anser att en utredning bör tillsättas som får till uppgift att se över om och hur företag inom sociala medier kan involveras i arbetet för att motverka radikaliserings och rekrytering till våldsbejakande extremistmiljöer och vilket eventuellt rättsligt ansvar som kan och bör åläggas dem. Syftet är såväl att stärka individens förmåga att kritiskt värdera och tolka budskap som att undersöka vilket ansvar och vilka åtgärder som kan kopplas till själva plattformarna som möjliggör den massiva spridningen.

6. Översyn av lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor, punkt 7 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 10.

Ställningstagande

Trots att lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor, den s.k. BBS-lagen, funnits i snart 20 år har den tillämpats i väldigt liten utsträckning, särskilt för att pröva ansvarsfrågor straffrättsligt. Det är enligt min mening problematiskt att lagen är så oprövad eftersom det uppenbarligen finns ett behov av lagstiftning som innehåller bra och rättssäkra mekanismer för att ha tillsyn över t.ex. Facebooksidor och andra sociala medier. Debatten har varit mest omfattande när det gäller hot och hat på internet och sociala medieföretags ansvar. Som ett exempel kan nämnas att den tyska staten har satt press på Facebook och andra liknande företag för att få stopp på näthatet. Även om BBS-lagen nyligen varit föremål för en utredning anser jag därför att en ny utredning bör tillsättas dels för att den nyligen genomförda utredningen inte

hade till uppgift att beröra frågan om våldsbejakande extremism, dels för att det finns stora behov av att reformera och uppdatera lagen. Enligt min mening bör därför en utredning få i uppdrag att göra en övergripande översyn av BBS-lagen med särskilt fokus på frågan om våldsbejakande extremism och med syfte att lagen ska förtydligas och bli mer lätt att tillämpa. Jag anser också att det, i den mån det bedöms vara behövt och motiverat, föreslås skärpningar av BBS-lagen och angränsande lagstiftning.

7. Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder, punkt 8 (SD, -)

av Jonas Millard (SD), Patrick Reslow (-) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:3290 av Andreas Norlén m.fl. (M) yrkande 3 och avslår motionerna

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkandena 2–4,

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkandena 1, 4 och 5 samt

2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M) yrkande 6.

Ställningstagande

För att skolan ska ha förmåga att leva upp till sitt ansvar att agera behöver kunskapen öka i kommuner, skolor och hos andra aktörer, t.ex. polisen, om hur radikaliseringsprocesser allmänt sett går till och vad som driver dem, men också om vilka symboler som är förknippade med olika extremistiska rörelser. Det kan vidare vara fråga om kunskap om hur man samtalar med elever som riskerar att rekryteras till extremistiska rörelser. På ett grundläggande plan krävs även kännedom om de handlingsplaner som finns för att förebygga och motverka radikaliseringsprocesser och extremism, så att alla berörda vet hur de ska agera, om de befarar att någon elev är på väg att radikaliseras. Skolan och andra aktörer, t.ex. socialtjänsten och polisen, har ett ansvar att se till att deras personal får relevant utbildning i dessa frågor. Detta anser vi bör ges regeringen till känna.

Vad gäller yrkandena om återvändare och avhoppbarverksamhet bör utgångspunkten enligt vår mening vara att de som rest för att ansluta sig till terrorverksamhet i andra länder inte ska vara välkomna att återvända till

Sverige, och av den anledningen saknas behov av avhopparverksamhet för denna grupp. Dessa och övriga yrkanden avstyrks.

8. Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder, punkt 8 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 4 och avslår motionerna

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkandena 2 och 3,

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkandena 1, 4 och 5,

2016/17:3290 av Andreas Norlén m.fl. (M) yrkande 3 och

2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M) yrkande 6.

Ställningstagande

Det är framför allt lärare, socialsekreterare, skolkuratorer, bibliotekarier och fritidspedagoger som möter män och kvinnor i olika åldrar som är inne i en radikaliseringsprocess. Det uppstår svåra frågor och komplicerade situationer där ett stort ansvar läggs på enskilda individer att agera rätt. I dag saknas många gånger stöd till dessa personer om hur de ska hantera frågor om våldsbejakande extremism. Många av stödtelefonens (eller orostelefonen som den kallas nu), samtal kommer från t.ex. lärare som vill ha stöd och råd, men stödtelefonen är i första hand till för att stödja anhöriga. Jag anser inte att ansvaret för denna typ av rådgivning kan läggas på en enskild frivilligorganisation. Enligt min mening bör regeringen se till att det skapas ett nationellt kunskapscentrum för stöd till välfärdens personal i deras arbete mot våldsbejakande extremism.

I likhet med utskottsmajoriteten delar jag den nationella samordnarens uppfattning om behovet av ett nationellt team med experter som arbetar operativt med att förebygga och hantera olika aspekter av våldsbejakande extremism som kan förekomma. Jag delar dock inte majoritetens uppfattning vad det gäller frågan om att det bör inrättas en statlig avhopparverksamhet då jag inte anser att det är en verksamhet som staten i första hand är mest lämpad att bedriva. Åtgärder som rör återanpassning m.m. bör snarare ske på kommunal nivå men med bistånd av och stöd från ett nationellt team med experter liknande det som den nationella samordnaren förordar eller ett

nationellt kunskapscentrum för stöd till välfärdens personal som föreslås i Vänsterpartiets motion 2016/17:1987 yrkande 4.

9. Ensamagerande våldsverkare, punkt 10 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motionerna

2016/17:1729 av Said Abdu (L) och

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD) yrkande 9.

Ställningstagande

Svårigheterna med att upptäcka och förhindra attentat som utförs av ensamagerande våldsverkare har uppmärksammats på flera håll och det pågår förebyggande arbete vid flera myndigheter. Den nationella samordnaren har gett Centrum för polisforskning vid Uppsala Universitet i uppdrag att ta fram empirisk kunskap om politisk självradikalisering, ensamvargar och autonoma celler. På Totalförsvarets forskningsinstitut pågår forskning för att förbättra det förebyggande arbetet. Hos Säkerhetspolisen är arbetet med att förhindra attentat av ensamagerande högt prioriterat. Jag anser mot bakgrund av det arbete som redan pågår att det inte finns något behov av ett tillkännagivande i frågan.

10. Uppföljning av rapport om utsatta områden, punkt 12 (SD, -)

av Jonas Millard (SD), Patrick Reslow (-) och Fredrik Eriksson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 12.

Ställningstagande

Av rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser som Nationella operativa avdelningen hos polisen tog fram 2015 framgår att det finns 53 områden i Sverige som i olika grad är utsatta

för både allvarlig brottslighet och socioekonomiska faktorer. Av dessa områden är 15 att anse som särskilt utsatta. Ett särskilt utsatt område kännetecknas bl.a. av svårigheter för polisen att fullfölja sitt uppdrag, parallella samhällsstrukturer och våldsbejakande religiös extremism.

Av rapporten framgår att våldsbejakande religiös extremism förekommer, i någon form, i en tredjedel av områdena. Det kan handla om att det finns personer som sympatiserar med våldsbejakande religiös extremism och lokaler där våldsbejakande budskap förmedlas eller att personer faktiskt deltagit eller deltar i strid för framför allt Islamiska statens räkning i Mellanöstern.

Enligt vår mening bör regeringen snarast se till att det görs en uppföljning av rapporten och att det utifrån uppföljningen föreslås lämpliga åtgärder.

11. Uppföljning av rapport om utsatta områden, punkt 12 (V)

av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V) yrkande 12.

Ställningstagande

I rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser som Nationella operativa avdelningen hos polisen tog fram 2015 finns vissa frågetecken som enligt min mening bör klargöras. Jag anser därför att regeringen bör se till att det görs en uppföljning av rapporten och att det utifrån uppföljningen föreslås lämpliga åtgärder.

Särskilda yttranden

1. Förhindra radikalisering och rekrytering via sociala medier, punkt 6 (M)

Andreas Norlén (M), Annicka Engblom (M) och Maria Abrahamsson (M) anför:

I vårt förslag till budget för 2017 lade vi fram förslag om att höja anslaget 6:1 Allmänna val och demokrati. Vi föreslog att det förstärka anslaget skulle användas bl.a. för att finansiera verksamhet inom ramen för en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar. Vi har inte något sådant yrkande i detta betänkande, men anser fortsatt att en sådan kommunikationsstrategi behövs. I arbetet med en sådan strategi är det viktigt att involvera t.ex. företag som arbetar med sociala medier, kommunikationsföretag och muslimska organisationer som tar tydligt avstånd från extremism och terrorism. Även enskilda aktivister, utan koppling till etablerade organisationer, kan spela en viktig roll. Syftet bör vara att identifiera kommunikationsmetoder och utarbeta budskap som kan förväntas vara effektiva för att påverka olika målgrupper, och därmed öka deras motståndskraft gentemot extremistiska budskap.

2. Värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism, punkt 11 (V)

Mia Sydow Mölleby (V) anför:

Jag vill understryka att det värderingsbaserade arbetet måste inkludera alla människor som lever i vårt samhälle, oavsett var de bor eller vilken etnisk eller religiös tillhörighet de har. Förekomsten av antidemokratiska värderingar och förtryckande värderingar kan vara en grogrund för alla extremistiska miljöer. Arbetet bör enligt min mening inte rikta in sig på endast vissa stadsdelar eller vissa områden i vårt samhälle. Den måste bedrivas på ett mer generellt plan.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2016/17

2016/17:648 av Roger Haddad (L):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra stödlinjen mot extremism mer tillgänglig och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om samverkan med muslimska församlingar i arbetet mot våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:865 av Annie Lööf m.fl. (C):

46. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tydliggöra kommunernas ansvar för förebyggande arbete mot terrorism och tillkännager detta för regeringen.
48. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förändra regelverket för sociala insatsgrupper för att kunna bryta sekretessen när det gäller radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:1537 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:1717 av Robert Hannah (L):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner som har problem med våldsbejakande extremism är skyldiga att ta fram handlingsplaner för att bekämpa våldsbejakande extremism, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:1729 av Said Abdu (L):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en nationell samordnare med uppdrag att förbättra insatserna och de förebyggande metoderna avseende högerextrema våldsverkare som radikaliserats i hemmen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:1987 av Jonas Sjöstedt m.fl. (V):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att arbetet med kunskapshusen utvärderas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur fler kommuner ska ges möjlighet att inrätta kunskapshus och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att det skapas ett nationellt kunskapscentrum för stöd till välfärdens personal i deras arbete mot och möten med våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att länsstyrelserna bör, med utgångspunkt i den nationella samordnarens arbete, få i uppdrag att samordna och stödja kommunernas arbete med att ta fram handlingsplaner och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den nationella samordnarens verksamhet bör bli permanent genom att det skapas en ny myndighet med uppdrag att stödja och samordna andra aktörers arbete mot våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den nya myndigheten bör ges mandat att initiera forskning om våldsbejakande extremism och utvärdera olika vidtagna insatser och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en översyn av relevant lagstiftning och regleringsbrev till berörda myndigheter i syfte att öka förutsättningarna för bättre samordning samtidigt som skyddet för den personliga integriteten värnas och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning som får till uppgift att se över om och hur företag inom sociala medier kan involveras i arbetet för att motverka radikaliserings- och rekryteringsarbete till våldsbejakande extremistmiljöer och vilket eventuellt rättsligt ansvar som kan och bör åläggas dem och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utredningen även bör uppdras att göra en övergripande översyn av lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor (BBS-lagen) med särskilt fokus på frågan om våldsbejakande extremism och med syfte att lagen ska förtydligas och bli mer lätt att tillämpa samt att det, i den mån det bedöms vara behövligt och motiverat, föreslås skärpningar av BBS-lagen och angränsande lagstiftning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att pilotverksamheten med Röda Korsets stödtelefon blir permanent och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att det görs en uppföljning av rapporten Utsatta områden – sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser som Nationella operativa avdelningen hos polisen tog fram 2015 och att det utifrån uppföljningen föreslås lämpliga åtgärder, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lämplig aktör, förslagsvis den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, bör ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för konkreta förebyggande insatser på lokal nivå och vid behov bistå med hjälp och vägledning för att arbetet ska implementeras och komma igång, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:2321 av Kent Ekeroth och Adam Marttinen (båda SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lättare kunna bryta sekretess i OSL och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:2346 av Kent Ekeroth (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att genomföra en översyn av sekretessreglerna i socialtjänstlagen för att förbättra möjligheterna att överföra information mellan socialtjänsten och polisen och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:3287 av Andreas Norlén m.fl. (M, C, L, KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka kommunernas kunskap om förebyggande arbete och om hur kommunerna bör arbeta med återvändare, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över offentlighets- och sekretesslagen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att statliga eller kommunala medel inte tilldelas verksamheter eller åtgärder som riskerar att direkt eller indirekt stödja radikaliserings-, våldsbejakande extremism eller terrorism, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om avhopparverksamheter för personer som vill lämna våldsbejakande, extremistiska grupper, samtidigt som lagföring prioriteras, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att sprida avhoppares erfarenheter och kunskaper, särskilt bland ungdomar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om anhöriga och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om så kallade ensamagerande gärningsmän (terrorister som är ”ensamvargar”) och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökad närvaro av statliga myndigheter i utsatta områden och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt alla former av rasism inklusive antisemitism, islamofobi, afrofofi och antiziganism, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2016/17:3290 av Andreas Norlén m.fl. (M):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka kunskapen i kommuner och skolor och hos andra aktörer om hur radikaliseringsprocesser kan upptäckas och motverkas på ett tidigt stadium och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:3383 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till kommunerna för att arbeta mot våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:3387 av Anna Kinberg Batra m.fl. (M):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ta fram en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet mot radikaliseringsprocesser och terrorism och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att underlätta etableringen av avhopparverksamheter för avhoppare och andra individer som vill lämna sina kopplingar till terroristorganisationer och våldsbejakande extremistgrupper och tillkännager detta för regeringen.

2016/17:3431 av Roger Haddad m.fl. (L):

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om informationsutbyte mellan Säkerhetspolisen, Polismyndigheten och kommuner och tillkännager detta för regeringen.

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.